

بسم الله الرحمن الرحيم

KUR'AN'DA YER ALAN FIKHÎ İLKE VE KONULAR

Yrd. Doç. Dr. Ahmet ÖZDEMİR

Murat Kitabevi

Murat Kitabevi

Murat Kitap Basım Yayın Dağıtım Ltd. Şti.
Hanımeli Sok. 24 / 7 Sıhhiye / ANKARA
Tel :(+90) (312) 433 39 77
(YAYINCI SERTİFİKA NO:18073)

Yayın Yönetmeni:

Mehmet Fatih ELHAN
info@muratkitabevi.com

Editör:

Ömür MUT KUŞ

ISBN:

978-605-4676-

Birinci Basım:

Kasım 2014 Ankara

Salımat Matbaası Büyük Sanayi 1. Cad. 95/1
Kâzımkarabekir/ ANKARA
Tel: 0312 341 10 20

Yazar İletişim:

aozdemir@kastamonu.edu.tr

Tüm hakları yazarına aittir. Yazarın yazılı izni alınmadan kısmen veya tamamen çoğaltılması veya farklı biçimlere çevrilmesi yasaktır.

İÇİNDEKİLER

İçindekiler	3
Önsöz	5

BİRİNCİ BÖLÜM

FIKİH İLMİNDE FIKHÎ KAİDELER

I	Fıkhî Kâidenin Tanımı	8
II	Fıkhî Kâidenin Önemi	9
III	Fıkhî Kâidelere Dayalı Olarak Hüküm Vermek ..	11
IV	Fıkhî Kâideler İle İlgili Literatür	13

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'AN AYETLERİNE İSTİNAD EDEN FIKHÎ İLKE VE KAİDELER

A	Hüküm Verme Usûl ve Yöntemleri	27
B	İftâ-İctihad	43
C	Helal-Haram	48
D	Zaruret	58
E	Niyet	68
F	Sorumluluk	74
G	Muâmelât	81
H	Ukûbât (Ceza Hukuku)	95

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AHKÂM AYETLERİNİN TASNİFİ

İbadetler.....	109
Aile Hukuku.....	121
Ticaret Hukuku	126
Miras Hukuku.....	128
Devletlerarası Hukuk	130
Ceza Hukuku	137
Anayasa ve İdare Hukuku	140
Şahıs Hukuku.....	142
Yargılama Hukuku	143
Haramlar	145
Helaller	147
Sosyal Sorumluluklar	148
Libas (Giyinme).....	150
Fıkıh Usulü	150
Fıkhî İlkeler	153
Resulullah'a Mahsus Hükümler	160
Kölelere Ait Hukukî Esaslar	161
Sonuç.....	165
Ek 1 Ahkâm Ayetlerinin Listesi.....	167
Bibliyografya.....	176

ÖNSÖZ

Allah Teâlâ'nın son elçi Hz. Muhammed (s.a.) aracılığı ile insanlığın hidayeti için gönderdiği Kur'an-ı Kerim, diğer temel İslâm bilimleri için başlıca kaynak olduğu gibi fıkıh ilmi için de aslî kaynaktır. Kıyamete kadar hükmü bâki kalacak olan Kur'an, insanların ve toplumların ihtiyaçlarına cevap verme niteliğinin yanında hayatın her alanını kuşatıcı olması yönüyle de zengin bir konu muhtevasına sahiptir.

Kur'an'da yer alan konuların ele alındığı bazı eserlerde ahkâm ayetlerinin sayısının Kur'an'ın onda birinden bile az olduğu iddiasına yer verildiği görülmektedir. Bu eserin hazırlanmasının temel nedeni, bu şekildeki yaklaşımların doğru olmadığını, Kur'an'da doğrudan veya dolaylı olarak fıkıh ilmi ile irtibatı olan ayetlerin büyük bir yekün tuttuğunu göstermektir.

Eserin birinci bölümünde, fikhî kâide kavramı ve önemi, fikhî kâideye dayalı olarak hüküm verme meselesi açıklanmıştır. Bölümün sonunda ise fikhî kâide konusunda derinlemesine araştırma yapmak isteyenlere faydalı olacağı düşüncesiyle bu alanda hazırlanmış matbu eserlerin geniş bir listesine yer verilmiştir.

İkinci bölümde, fıkıh ilminde mevcut olan kâideler ile eserin bu kısmında beyan edilen ilkeler arasındaki farklara işaret edildikten sonra, Kur'an-ı Kerim'e müstenid olan ve ayetlerin bazen doğrudan bazen de dolaylı olarak işaret ettiği esaslar, fikhî ilke ve kaide olarak tespit edilmiştir. Tespit

edilen ilkeler, istifadeyi kolaylaştırmak amacıyla belli başlıklar altında toplanmıştır. İşlâm fıkhında aslı deliller Kur'an ile sınırlı değildir. Hz. Peygamber'in sünneti de aslı delillerdendir. Ancak Bu çalışmanın esas gayesi Kur'an'ın fıkhî yönünü ortaya koyma olduğu için sadece ayetlerden tespit edilen fıkhî ilkelere yer verilmiştir. Hadislerdeki fıkhî ölçü ve ilkelerin tespiti için başka bir çalışma planlanmaktadır.

Üçüncü bölümde ise fıkhî konu başlıkları tespit edilerek ahkâm ayetlerinin tasnifi yapılmıştır. Müctehidlerin icthad ederken başvuracağı ilk kaynak Kur'andır. Bu sebeple ahkâm ayetlerini bilmek icthad ehliyetine sahip olabilmenin şartlarından biri olarak kabul edilmektedir. Fıkıh ilmi ile ilgili ayetlerin tespit edilmesi, fakihlerin hükme ulaşırken Kur'an'a müracaatını kolaylaştıracak, fetva ve icthadlarında hataya düşmemelerini sağlayacaktır.

Bu alışmamızın, Kur'an'ın fıkhî yönünü ortaya koyma ve fıkıh ilminin temel kaynağı olan Kur'an'dan daha çok istifade edilmesi yolunda okyanusta bir damla ölçüsünde de olsa faydalı olması bizi bahtiyar edecektir.

Gayret bizden, başarıya ulaştırmak Allah'tandır.

BİRİNCİ BÖLÜM
FIKİH İLMİNDE KÂİDELER

I- Fıkîhî Kâidenin Tanımı

Kâide kelimesi, sözlük anlamı olarak esas ve temel manalarını ifade etmektedir.¹ Kâide kelimesinin çoğulu olan “Kavâid” kelimesi Bakara Sûresi 127. ayetinde Kâbe’nin temelleri, Nahl Sûresi 26. ayetinde de binaların temelleri anlamında kullanılmıştır.²

Kâide kelimesinin fıkîh ıstılahındaki manası,³ genel teşrîî hükümler içeren, cüzî meselelerin tamamı ya da çoğunluğu⁴ için geçerli olan, düstur şeklinde veciz küllî esaslardır.⁵

¹ İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddin, *Lisânü'l-Arab*, III, 357.

² Mâverîdî, Ali b. Muhammed, *en-Nüket ve'l-uyûn*, II, 371; İsfahânî, Râgıp, *Müfredâtu elfâzi'l-Kur'an*, Dâru'l-Kalem, Dimaşk 1992, s. 689.

³ Cürânî kâideyi “Cüzîyyatın tamamını içine alan küllî bir hükümdür.” diye tanımlamaktadır. Bkz. Cürânî, Ebû'l-Hasan Seyyid Şerif Ali b. Muhammed b. Ali, *et-Ta'rîfât*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1983, s.171. Kavâid kelimesi için ortaya konulan diğer tarifler için bkz. BâHüseyn, Yakub b. Abdülvehhâb, *el-Kavâidü'l-fıkhiyye*, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 1998, s. 13-57; Nedvî, Ali Ahmed, *el-Kavâidü'l-fıkhiyye*, Dimaşk 2007, s. 40-44.

⁴ Fıkîhî kâide olarak ortaya konulan hükümlerin çoğu zaman istisnalar ihtiva etmesinden dolayı tanımında “çoğunluğu” ibaresine yer verilmiştir.

⁵ Hamevî, Ebû'l-Abbas Şehabeddin Ahmed, *Gamzu uyûni'l-besâir: şerhu Kitâbi'l-eşbâh ve'n-nezâir* (İbn Nüceym), Beyrut 1985, I, 51; Sübkî, Ebû Nasr Taceddin İbnü's-Sübkî Abdülvehhab 771/1370, *el-Eşbâh ve'n-nezâir*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye Beyrut 1991, I, 11; Zerka, Mustafa Ahmed, *el-Medhalu'l-fıkhiyyu'l-âmm*, Dimaşk 1964, II, 947; Üsâme Abdülalim, *Kâide (La zarar ve la zırrar) fi nitaki'l-muâmelati'l-mâliyye ve'l-a'mâli't-tıbbiyyeti'l-muâsıra fi'l-fıkhi'l-İslâmi ve'l-kanuni'l-vaz'i*, Dâru'l-Câmiati'l-Cedide, İskenderiye 2007, s. 22.

Fıkhî kâideler ile usul kâideleri, mevzuları itibariyle birbirinden ayrılmaktadır. Hüküm istinbat etmek için başvurulmuş usul ilmine dair kâideler daha çok icmâlî deliller, lafızların hükme delâlet keyfiyeti ve ictihad yöntemleri ile ilgili olmasına karşılık fıkhî kâideler, mükelleflerin fiillerini ve bunların şer'î-amelî hükümlerini kapsamaktadır.⁶

Usul kâidelerinin fıkhî sonuca ulaşmadan önce tespiti ve kâideleştirilmesi zorunludur. Çünkü hükümler bu esasa göre sonuçlandırılacaktır.⁷ Fıkhî kâideler ise ortaya konulan fıkhî kuralların benzer nitelikte olanlarının kısa ve veciz bir şekilde ifadesinden ibaret olduğu için ancak fıkhın teşekkülünden sonra tespit edilebilecektir.

II- Fıkhî Kâidelerin Önemi

Fıkhî kâideler, fakihlerin en ince ayrıntısına kadar inceleyip hükümler verdikleri meselelerden benzer nitelikte olanlarının kısa ve özlü bir şekilde ifade edilmesi olduğundan dolayı, bir fıkhî kâideyi öğrenmek o mevzu ile ilgili birçok benzer meselenin dayandığı ilmî temelleri ve dayanak noktalarını öğrenmeyi sağlayacaktır.

⁶Ebü'l-Haris Gazzi, Muhammed Sıdkî b. Ahmed, *Mevsuatü'l-kavâidi'l-fikhiyye*, I-XII, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 2003, I, 26-27; Dâvûdî, Abdülkadir, *el-Kavâidü'l-küllîyye ve'd-davâbit fi'l-fikhi'l-İslâmî*, Dâru İbn Hazm, Beyrut 2009, s. 14; Üsâme, *Kâide La zarar ve la zırrar*, s. 26.

⁷ Nedvî, Ali Ahmed, *el-Kavâidü'l-fikhiyye*, Dârü'l-Kalem, Dımaşk 2007, s. 69.

Fıkha dair meselelerin tamamını öğrenmek bir ömür ister. Fıkhî kâideleri kavrayanlar bütün cüziyyatı ezberlemekten müstağni olup, kısa zamanda fıkhı öğrenmiş olurlar.⁸

Fıkıh eğitiminin temel hedeflerinden birisi bu ilimle iştigal edenlerin fıkıh melekesine ve kavrayışına sahip olmalarını sağlamaktır. Bunu sağlamanın yollarından birisi de küllî kâidelerin öğretilmesidir. Pek çok fer'î konuyu kapsayan genel kuralları öğrenmekle kişi, fıkhî meseleleri daha rahat kavrayarak yeni fıkhî problemleri çözümleme imkânı bulur.⁹ İslâm hukukunun hedef ve gayelerine gereği şekilde vâkıf olur böylelikle de ictihad yapabilme seviyesine ulaşabilmek için büyük bir mesafe kat eder.¹⁰

Kâideleri öğrenmenin bir diğer faydası şudur. Küllî kâideleri itibara almayıp cüzî münasebetlere dayalı olarak hüküm çıkarmaya çalışanlar fûru' konularında tenakuz ve ihtilaf içinde kalırken, kâideleri bilenler hükümler arasındaki uyumu ve münasebeti kolaylıkla kurabilirler.¹¹

Hükümlerde isabet edebilmek için makâsıdu's-şerîa'nın bilinmesi gerekir. Fıkhî kâideler üzerinde çalışma yapmak, şeriata'nın genel maksat ve hedeflerinin

⁸ Karâfî, Ebü'l-Abbas Şehabeddin Ahmed b. İdris, *Kitâbü'l-Furûk*, Darü's-Selam, Kahire 2001, I, 71.

⁹ Nedvî, *el-Kavâidü'l-fıkhiyye*, s. 327.

¹⁰ Yıldırım, Mustafa, *Mecelle'nin Küllî Kâideleri*, İzmir 2001, s. 20.

¹¹ Karâfî, *Kitâbü'l-Furûk*, I, 71.

idrak edilmesini sağlar.¹² Çünkü fikhî kâideler şeriatın esrarını ve hikemini ihata etmektedir.¹³

III- Fikhî Kâidelere Dayalı Olarak Hüküm Vermek

Fikhî kâidelere dayalı hüküm verme konusunda kâideleri, doğrudan bir nassın ifadesi şeklinde olanlar ile bu niteliğe haiz olmayanlar olarak ikiye ayırmak gerekir. "Zarar vermek ve zarara mukabil zarar vermek caiz değildir." "Beyyine getirmek davacıya gerekir. Davalıya da yemin etmek düşer." şeklinde doğrudan bir nassın kâideleştirilmesi söz konusu olduğunda Kitap ve Sünnetin icmâlî delillerden olmasına dayalı olarak bu ilkeler hüküm vermede delil olma niteliğine hâizdir.¹⁴

Ayet veya hadisin doğrudan ibaresinden çıkarılmayıp da fukahânın belli bir mesele hakkındaki ictihadlarının özlü bir şekilde ifadesi niteliğinde olan kâideler ise -ki fıkıh kitaplarındaki kâidelerin ekseriyeti bu niteliktedir- hüküm çıkarma hususunda tek başına delil olamazlar. Bu kâideler konuyla ilgili özel bir delil bulunduktan sonra hükmün tespitine yardımcı olan hukukî destek mahiyetindedir.

Uygulama bakımından da küllî kâidelere hüküm bina edilmediğini görüyoruz. Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye'nin esbâb-ı mûcibe mazbatasında şeriyye hâkimlerinin sahih bir nakil bulmadıkça yalnız fikhî

¹²Suad Evhab binti Muhammed et-Tayyib, *el-İstisnâu fi kavâ'idil-fikhiyye*, Dârü İbn Hazm, Beyrut 2010, s. 109.

¹³ Karâfî, *Kitâbü'l-Furûk*, I, 70.

¹⁴ Nedvî, *el-Kavâidü'l-fikhiyye*, s. 331.

kâidelerle hükmedemeyeceği beyan edilmiştir.¹⁵ Buna dayalı olarak Mecelle'nin küllî kâidelerine dayanılarak verilen hükümlerin temyizde bozulduğu da görülmüştür.¹⁶

Fıkhî kâidelerin tek başına hükme delil olmamasının sebebi kâidelerin genellikle istisnalar barındırmasıdır.¹⁷ Mesela zaruret durumunun haramı helal kılacağı bir kâide olmakla birlikte ölüm tehdidi altındaki bir kişinin başka bir kişiyi öldürmesi fukahanın ittifakıyla caiz olmayacaktır.¹⁸ Ma'dum olanın (Akit esnasında mevcut olmayan) satışı yasaktır genel ilkesi olmasına rağmen istisna' akdi¹⁹ caiz kabul edilmektedir.²⁰ Araştırılan mevzunun ilgili kâidenin kapsamına girmeyip istisnâî hükümlerden olma ihtimalinin bulunması sebebiyle sırf kâideye göre hüküm vermek hataya sebep olabilecektir.

Bir fıkhî kâidenin hangi konudaki icthadların küllî bir şekilde ifadesi olduğu göz ardı edilmemelidir. Fıkhın bir mevzusuna ait ilkeyi genelleştirip tüm fıkhî meselelerde tatbik etmeye kalkmak yanlış hükme götürebilmektedir. Mesela kıyafetin bir kısmı ipekli, bir

¹⁵Ali Haydar Efendi, *Dürrü'l-hükkam şerhu Mecelleti'l-ahkâm*, Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyad 2003, I, 11.

¹⁶Yıldırım, *Mecelle'nin Küllî Kâideleri*, s. 21.

¹⁷Hamevî, *Gamzu uyûni'l-besâir*, I, 17.

¹⁸Teftazânî, Sa'deddin Mesud b. Ömer, *Şerhu't-Telvîhalâ't-Tavdîh*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrût, 1996, II, 423.

¹⁹İstisna' Akdi: Bir kişinin ücret karşılığında nitelikleri önceden belirlenmiş bir eseri imal etmesi için yapılan sözleşmedir. Bkz. Aktan, Hamza, "İstisna'" *DİA*, XXIII, 393-396.

²⁰Fıkhî ilkelerin istisnâî hükümleri için bkz. Suad Evhab, *el-İstisnâu fi kavâ'id-i'l-fıkhiyye*, s. 127-422.

kısmı pamuk olması durumunda “*Hükümde itibar çoğunluğadır*” kâidesi ile hareket edip yarısından daha az miktarı ipekli ise o kıyafetin kullanılması caizdir diye hüküm verilebilir. Ancak aynı ilkeden hareketle bardağın yarısından azına içki diğer kısmına su doldurup bardağın çoğunun su ile dolu olmasına bakıp çoğunluğa itibar kuralını işleterek helal hükmü verilemez.

Fıkhî kâidelerin taşıdığı genel ve küllî olma vasfı, doğrudan doğruya fetvaya kaynak olmasına da engel olacaktır. Çünkü fetvalar kişiye ve şartlara göre değişiklik gösterebilmekte bu sebeple de fetva verilirken kişiye özel durumların göz önüne alınması gerekmektedir. Buna göre fıkıh ilminde ihtisası olmayan bir kişinin fıkhî bir ilkeyi kendisine verilmiş bir fetva gibi algılayıp ona göre hareket etmesi yanlış neticelere ulaştırabilecektir. Fetva talep eden kişinin yapması gereken ehline danışıp kendine yol göstermesini istemesidir.

IV- Fıkhî Kâideler İle İlgili Literatür

Kavâid ilmi kapsamında geniş bir ilmî birikim oluşmuştur.²¹ Bu eserlerin bir kısmında fıkhî kâide kavramı ve tarihî süreci ele alınırken, bir kısmında fıkhî kâideler furû fıkıhtan örneklerle açıklanmaktadır. Kavâid konusunda yazarlar çoğunlukla fıkhî kâideleri

²¹Kavâid literatürünün tarihsel gelişimi için Bkz. Kızılkaya, Necmettin, *Hanefî Mezhebinde Kavâid İlmi ve Gelişimi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı İslâm Hukuku Bilim Dalı, Tez (Doktora), 2011, Sayfa: 181-301.

incelemişler, eserlerinde usul kâidelerine nadiren yer vermişlerdir.

Fıkıh literatürü incelendiğinde görülmektedir ki, fıkıhî küllî hükümler, kâide (kavâid) başlığının yanında dâbıta (davâbıt), eşbâh ve'n-nezâir, furûk başlıkları altında da ele alınmış ve bu adlarla eserler yazılmıştır.²² Bu kavramlar arasında fark olmadığını düşünenlerin yanında içerik bakımından fark olduğunu kabul edenler de vardır.²³

Dâbıta, kâide terimi ile yakın mana ilişkisi bulunmakla beraber dâbıta sadece bir bölümle ilgili detaylara dair hüküm ifade eden ve kâideden daha dar kapsamlı ilkeleri ifade etmektedir.²⁴ Kâide fıkıhın birçok bölümünden konuları birleştirirken dâbıta sadece bir bâbtan olan meseleleri toplamaktadır.²⁵ Dolayısıyla aralarındaki temel fark kapsamla ilgilidir. İki kavram arasında böyle bir fark olmakla birlikte birçok müellif bu ayrıntıya itibar etmeyip küllî nitelik taşımayıp tek bir fıkıhî bâba ait bir meseleyi de kâide adı altında ele almıştır.²⁶

Eşbâh ve'n-nezâir, birbirine benzer gözükmekle birlikte, fakihlerin dikkatli bir bakışla anlayabileceği

²²Bkz. Bölüm sonunda yer alan "Fıkıhî Kâideler İle İlgili Literatür" Başlığı

²³Dâvûdî, *el-Kavâidü'l-küllîyye*, s. 16-17.

²⁴Kızılkaya, *Hanefi Mezhebinde Kavâid İlmi ve Gelişimi*, s. 40; Yıldırım, *Mecelle'nin Küllî Kâideleri*, s. 16.

²⁵İbn Nüceym, Zeynüddin Zeyn b. İbrâhim, *el-Eşbâh ve'n-nezâir alâ mezheb-i Ebî Hanife*, Müessesetü'l-Halebî, Kahire 1968, s. 166.

²⁶Nedvî, *el-Kavâidü'l-fıkhiyye*, s. 50-51.

derecede gizli sebeplerden dolayı hükümleri farklı olan meselelerdir.²⁷

Furûk, fark kelimesinin çoğuludur. Istilâhî manası, aynı hükmü alan benzer iki meselenin farklılıklarını bilmektir.²⁸ Furûk müellifleri fûru' meselelerinin ayırdığı noktaları, kavâid müellifleri ise birleştikleri yönleri konu edinirler. Ancak bazen şekil itibariyle birbirine benzeyen iki mesele arasındaki farkın onların dayanmış oldukları kâideler olduğu görülür. Furûk eserlerinde meseleler arasındaki farklar işlendiği gibi kâideler arasındaki farklar da konu edinilmiştir.²⁹

Nazariye, fikhî meselelerin rûkun, şart ve esaslarının bir araya getirilmesinden teşekkül etmektedir. Buna örnek olarak mülkiyet nazariyesi, ispat nazariyesi ve akit nazariyesini verebiliriz.³⁰ Bu manası ile fikhî nazariye fikhî kâideden daha genel ve daha şümullüdür.³¹

Fıkıh ilminde küllî kâideler konusunda detaylı bilgi sahibi olmak isteyenlere faydalı olur düşüncesiyle hem ilk dönemde yazılıp daha sonraki çağlara örnek olan temel kaynak eserleri, hem de çağımızda bu hususta yapılan önemli çalışmaları zikretmek istiyoruz.

²⁷ Hamevî, *Gamzu uyûni'l-besâir*, I, 38.

²⁸ Demir, Abdullah, *Küllî Kâideler Ekolü ve Mecelle*, Katre Yayınları, İzmir 2008, s. 22.

²⁹ Kızılkaya, *Hanefi Mezhebinde Kavâid İlmi ve Gelişimi*, s. 199.

³⁰ Nedvî, *el-Kavâidü'l-fıkhiyye*, s. 63.

³¹ İsmail, Muhammed Bekr, *el-Kavâidü'l-fıkhiyye beyne'l-asâle ve't-tevcih*, Dârü'l-Menar, Kahire 1997, s. 11.

Buradaki literatür tespitinde baskısı mevcut olan eserler tercih edilmiş, konu ile ilgili kitaplarda sadece ismi zikredilen fakat matbu olarak ulaşılamayan kaynaklara yer verilmemiştir. Her bir eser incelenerek buraya kaydedilmiş ve zikredilen kitabın tamamı değil de bir kısmı bu mevzuda olması durumunda o eserlerden istifadeyi kolaylaştırmak amacıyla cilt ve sayfa aralıkları beyan edilmiştir.

- *Ahmed, Tayyib Senusî, *el-İstikrâ ve eseruhu fi'l-kavâidi'l-usuliyye ve'l-fikhiyye*, Darü't-Tedmuriyye, sayfa: 649-708 arası, Riyad 2003.
- *Alâî, Ebû Saîd Salâhuddin Halil b. Keykeldî (v.761/1359) (thk. Muhammed b. Abdülgaflar Şerif), *el-Mecmû'u'l-müzhebe fi kavâidi'l-mezheb* I-II, Vizaretü'l-Evkaf ve's-Şuûn, Kuveyt 1994.
- *Atıf Bey, *Mecelle'nin Küllî Kâideleri*, (haz. Abdullah Demir), Hu-Ki-Ya, İstanbul 2008.
- *BâHüseyn, Yakub b. Abdülvehhâb, *el-Kavâidü'l-fikhiyye*, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 1998.
- *Berki, Ali Himmet, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, Güney Matbaacılık, sayfa 120-203 arası, Ankara 1948.
- *Bilmen, Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılahatı Fikhiyye Kâmusu*, I, sayfa: 254-299 arası, Bilmen Yayınevi, İstanbul, t.y.
- *Cüveynî, Ebû Muhamed Rüknu'l-İslâm Abdullah b. Yûsuf (v. 438/1047), *el-Cem'u ve'l-fark: Kitâbü'l-furûk*, (thk. Abdurrahman b. Selame), I-II, Dârü'l-Cîl, Beyrut 2004.
- *Dâvûdî, Abdülkadir, *el-Kavâidü'l-küllîyye ve'd-davâbit fi'l-fikhi'l-İslâmi*, Dârü İbn Hazm, Beyrut 2009.
- *Debûsî, Ebû Zeyd Abdullah b. Muhammed(v.430/1039), *Te'sisü'n-nazar*, Beyrut t.y.

- *Demir, Abdullah, *Küllî Kâideler Ekolü ve Mecelle*, Katre Yayınları, İzmir 2008.
- *Diye, Abdülmecid Abdullah, *el-Kavâid ve'd-davâbitü'l-fıkhiyye*, Dârü'n-Nefâis, Amman 2005.
- *Ebü'l-Haris Gazzi, Muhammed Sıdkı b. Ahmed Bornu, *el-Veciz fî izahı kavâidi'l-fıkhi'l-küllîyye*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 2002.
- *_____, *Mevsuatü'l-kavâidi'l-fıkhiyye*, I-XII, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 2003.
- *Ebü'l-Kâsım, Muhammed, *Şerhu'l-Yevâkiti's-semine fimâ intema li-âlimi'l-Medîne fî'l-kavâid ve'n-nezâir ve'l-fevâidi'l-fıkhiyye*, (thk. Abdülbâki Bedevî), I-II, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 2004.
- *Ergüney, Hilmi, *Mecelle Küllî Kâideleri: İzahlı ve Mukayeseli*, Yenilik Basımevi, İstanbul 1965.
- ~~*Ezhab, Süad, *el-İstisnâ' fî kavâidi'l-fıkhiyye*, Dâru İbn Hazm, Beyrut 2010~~
- *Fadanî, Muhammed Yasin, *el-Fevaidü'l-ceniyye: Hâşiyetü'l-Mevahibi's-seniyye şerhi'l-Ferâidi'l-behiyye fî nazmi'l-kavâidi'l-fıkhiyye*, Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut 1991.
- *Fakih, Muhammed Taki, *Kavâidü'l-fakih*, Dârü'l-Edva, Beyrut 1987.
- *Güzelhisarî, Mustafa Hulusi Muradî (v. 1215/1800), *Menâfiü'd-dekâik şerhi Mecâmii'l-hakâik*, Matbaatu Muharrem Efendi, sayfa: 305-336 arası, İstanbul 1303.
- *Hamevî, Ebü'l-Abbas Şehabeddin Ahmed, *Gamzu uyûni'l-besâir: şerhu Kitâbi'l-Eşbâh ve'n-nezâir* (İbn Nüceym), I-IV, Beyrut 1985.
- *Hasbî, Süleyman, *Tafsîl li-tavzihi'l-kavâidi'l-fıkhiyye ve'l-usuliyye fî evveli'l-Mecelleti'l-ahkâmi'l-adliyye*, Matbaa-i Osmaniye, İstanbul 1299.
- *Haydar Efendi, Eminefendizâde Küçük Ali, *Dürerü'l-hükkam şerhu Mecelleti'l-ahkâm*, Dâru Âlemi'l-Kütüb, sayfa: 19-100 arası, Riyad 2003.

- *Hermuş, Mahmûd Mustafa, *el-Kâidetü'l-küllîyye: İ'mâlû'l-kelam evla min ihmâlihi ve eseruha fî'l-usul*, Müessesetü'l-Câmîyye, Beyrut 1987.
- *Hısnî, Ebû Bekr Takıyyüddin b. Muhammed (v.829/1426) (thk. Abdurrahman Abdullah Şa'lan), *Kitâbü'l-kavâid*, I-IV, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 1997.
- *Hüseyn, Muhammed Salih Musa, *Şerhü'l-Ferâidi'l-behiyye fi nazmi'l-kavâidi'l-fikhiyye*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 2009. (İmam Suyûtî'nin *el-Eşbâh ve'n-nezâir*'inin şerhidir.)
- *Hüseynî, Mahmûd b. Hamza, *Fevâidü'l-behiyye fî'l-kavâidi'l-fikhiyye*, Matbaatu Habib Efendi, Dimaşk 1398.
- *İbn Abdülhamid, Abdülvehhab b. Ahmed Halil, *el-Kavâid ve'd-davâbitü'l-fikhiyye fi Kitabi'l-Üm li'l-İmam eş-Şafii*, Darü't-Tedmuriyye, Riyad 2008.
- *İbn Abdisselam, Ebû Muhammed İzzeddin Abdülazîz (v. 660/1262), *el-Kavâidü'l-kübra = Kavâidi'l-ahkâm fi ıslahi'l-en'am*, I-II, Dârü'l-Kalem, Dimaşk 2000.
- *İbn Nasır Reşid, Ahmed b. Abdurrahman, *el-Asl ve'z-zâhir fî'l-kavâidi'l-fikhiyye*, Câmîatü'l-İmam Muhammed b. Suud el-İslâmiyye, Riyad 2008.
- *İbn Nüceym, Zeynüddin Zeyn b. İbrâhim b. Muhammed (v. 970/1563), *el-Eşbâh ve'n-nezâir alâ mezheb-i Ebî Hanife*, Müessesetü'l-Halebî, Kahire 1968.
- *İbn Receb, Zeynüddin Abdurrahman b. Ahmed (v.795/1393), *Takrirü'l-kavâid ve tahrîrü'l-fevâid*, Dâru İbn Affan Kahire 1999.
- *İbnü'l-Lahham, Ebü'l-Hasan Alâeddin Ali, *el-Kavâid*, Dârü'l-Hadis, Kahire 1994.
- *İbnü'l-Mülakkın, Ebu Hafs Siraceddin Ömer b. Ali, *Kavâidu İbni'l-Mülakkın=el-Eşbâh ve'n-nezâir fi kavâidi'l-fikh*, (thk. Mustafa el-Ezherî), I-II, Dâru İbnü'l-Kayyim, Riyad 2010.
- *İbnü'l-Vekil, Ebu Abdullah İbnü'l-Murahhil Muhammed b. Ömer, *el-Eşbâh ve'n-nezâir fi fikhi's-Şâfiyye*, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2002.

- *İdrisî, Abdülvahid, *el-Kavâidü'l-fıkhiyye min hilâli Kitâbi'l-Mugnî li-İbn Kudame*, Dâru İbn Affan, Kahire 2002.
- *İsmail, Muhammed Bekr, *el-Kavâidü'l-fıkhiyye beyne'l-asâle ve't-tevcih*, Dârü'l-Menar, Kahire 1997.
- *Karâfî, Ebü'l-Abbas Şehabeddin Ahmed b. İdris (v.684/1285), *Kitabü'l-Furûk: Envârü'l-buruk fi envâi'l-furûk*, I-IV, Darü's-Selam, Kahire 2001.
- *Kataş, Abdülhafız, *el-Usulü'l-kübrâ li-nazariyyeti'l-makâsîd*, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 2006.
- **el-Kavâidü'l-usuliyye ve'l-fıkhiyye alâ Mezhebi'l-İmamiyye*, I-III, el-Mecmaü'l-Âlemi li't-Takrib Beyne'l-Mezâhibi'l-İslâmiyye, Tahran 2004.
- *Kerâbisî, Ebü'l-Muzaffer Cemaleddin Esad b. Muhammed (v.570/1174), *el-Furûk li'l-Kerabisî*, I-II, Vizaretü'l-Evkaf ve's-Şûûnî'l-İslâmiyye Kuveyt 1982.
- *Kerhî, Ebü'l-Hasan Ubeydullah b. Hüseyin, *Risâle fi'l-usûl*, Dâru İbn Zeydun, (Te'sisü'n-nazar içinde) Beyrut t.y.
- *Kızılkaya, Necmettin, *Hanefî Mezhebinde Kavâid İlmi ve Gelişimi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri A.B.D. İslâm Hukuku Bilim Dalı, Doktora Tezi 2011.
- *Kudûrî, Ebü'l-Hüseyin Ahmed b. Ebî Bekr (v.428), *Mevsuatü'l-kavâidi'l-fıkhiyyeti'l-mukârene = Tecrid*, I-XII, Dârü's-Selam, Kahire 2004.
- *Kuteh, Adil b. Abdülkadir b. Muhammed Veli, *el-Kavâid ve'd-davâbitü'l-fıkhiyyeti'l-Karâfiyye*, I-II, Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut 2004.
- *Mahmesanî, Mehâmi Subhi, *Felsefetü't-teşri' fi'l-İslâm*, Dârü'l-Keşşaf, sayfa: 199-270 arası, Beyrut 1952.
- *Makkarî, Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed 759/1358, *el-Kavâid*, I-II, Câmîatü Ümmi'l-Kurâ, Mekke t.y.
- *Merinî, Cilali, *el-Kavâidü'l-usuliyye ve tatbikatuha'l-fıkhiyye inde İbn Kudame fi Kitâbihi'l-Mugnî*, Dâru İbn Affan, Kahire.

- *Meş'al, Mahmud İsmail Muhammed, *Eserü'l-hilafi'l-fikhi fi'l-kavâidi'l-muhtef fiha ve meda tatbikiha fi'l-füru'i'l-muâsıra*, Darü's-Selam, sayfa: 197-609 arası, Kahire 2007.
- *Nazırzade, Muhammed b. Süleyman, *Tertibü'l-lâli fî silki'l-emâlî: Kitâbun fî'l-kavâidi'l-fikhiyye*, I-II, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 2004.
- *Nedvî, Ali Ahmed, *el-Kavâidü'l-fikhiyye*, Dârü'l-Kalem, Dimaşk 2007.
- *Sâbûnî, Abdurrahman, *el-Medhal li-diraseti't-teşri'i'l-İslâmî*, Câmiatu Dimaşk, sayfa: 253-309 arası, Dimaşk 1981.
- *Sedlan, Salih b. Ganem, *el-Kavâidü'l-fikhiyyeti'l-kübra ve ma teferraa anha*, Dâru Belensiye, Riyad 1417.
- *Sistanî, Ali el-Hüseynî, *Kâidetu le zarara vela zırar*, Dârü'l-Müerrihi'l-Arabî, Beyrut 1994.
- *Suad Evhab binti Muhammed et-Tayyib, *el-İstisnâu fi kavâ'idü'l-fikhiyye*, Dâru İbn Hazm, Beyrut 2010.
- *Suyûtî, Ebü'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr (v.911/1505), *el-Eşbâh ve'n-nezâir fî kavâid ve furûu fiki'ş-Şâfiyye*, Kahire 1959.
- *Sübkî, Ebû Nasr Taceddin İbnü's-Sübkî Abdülvehhab (v.771/1370), *el-Eşbâh ve'n-nezâir*, I-II, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye Beyrut 1991.
- *Timurtaşî, Muhammed b. Abdullah b. Ahmed Hatîb, *Kitâbi'l-vüsul ila kavâidi'l-usul fî tahrîci'l-furu'ale'l-usul*, Câmiatu Dimaşk, Dimaşk 2005.
- *Tuffaha, Ahmed Zekî, *Mesâdirü't-teşri'i'l-İslâmî ve kavâidü's-sülûki'l-amme*, Dârü'l-Lübnanî, Beyrut 1985.
- *Ulvan, İsmail b. Hasan b. Muhammed, *el-Kavâidü'l-fikhiyye el-hamsü'l-kübra ve'l-kavâidi'l-münderece tahteha*, Dâru İbnî'l-Cevzi, Cidde 2000.
- *Yıldırım, Mustafa, *Mecelle'nin Küllî Kâideleri*, İzmir 2001.
- *Zencanî, Ebü'l-Menakıb Şihabüddin Mahmûd (v.656/1258), *Tahrîcü'l-furu' ale'l-usul* (thk. Muhammed Salih), Câmiatu Dimaşk Dimaşk 1962.

*Zerka, Mustafa Ahmed, *el-Fıkhü'l-İslâmî fî sevbihî'l-cedid: el-medhalü'l-fıkhiyyi'l-âm*, Dârü'l-Fıkr, II, sayfa: 945-1089 arası, Dımaşk 1967.

*_____, *Şerhu'l-kavâidi'l-fıkhiyye*, Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut 1983.

*Zerkeşî, Ebû Abdullah Bedreddin Muhammed (v.794/1392), *el-Mensur fî'l-kavâid*, I-III, Vizaretü'l-Evkaf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye Kuveyt 1982.

*Zeydan, Abdülkerim, *el-Medhal lidirâseti's-şerîati'l-İslâmiyye*, s. 76-88 arası, Bağdat 1969.

*_____, *el-Veciz fî şerhi'l-kavâidi'l-fıkhiyye fî's-Şerîati'l-İslâmiyye*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 2001.

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'AN AYETLERİNE İSTİNAD EDEN FIKHÎ İLKE VE KAİDELER

KUR'AN AYETLERİNE İSTİNAD EDEN FIKHÎ İLKE VE KÂİDELER

Bu bölümde, Kur'an-ı Kerim ayetlerine istinad eden temel fikhî kural ve ilkelerin tespitine geçmeden önce, kavâid türü kitaplarda beyan edilen kâideler ile burada zikredilecek ilkeler arasındaki farklara dikkat çekmek istiyoruz.

Birinci bölümde bahsi geçen fikhî kâidelerle ilgili literatür incelendiğinde görülecektir ki ortaya konulan kâideler -doğrudan ayet veya hadise dayalı bir kaç kâide dışında- ekseriyet itibarıyla bir konudaki ictihadların küllî şekilde ifadesidir. Bizim burada tespit ettiğimiz kurallar ise sadece Kur'an ayetlerine istinad eden fikhî ilke ve kaidelerdir. Bu çalışmamızın esas gayesi Kur'an'ın fikhî yönünü beyan etme olduğu için hadislere veya fakihlerin ictihadına dayalı kâidelere yer verilmemiştir.

Fikhî kâideler bir meseleyle ilgili ictihadların kısa, öz ve veciz bir şekilde ifadesi olduğu için bir kâidenin dayanağı birçok ictihad olmaktadır. Ancak burada tespit edilen kurallar bazen birçok ayetin birleştiği bir manayı ifade ederken bazen de tek bir ayete dayalı olabilmektedir.

Fıkıh kitaplarında fikhî kâideler füru' fıkıh konularında tespit edilmiş, usul kâideleri ise fıkıh usulü kitaplarına bırakılmıştır. Bu bölümde beyan edilen ilkeler ise fıkıhın hem füru', hem de usul konularına dair meseleleri ihtiva etmektedir.

Bu çalışmada yer verdiğimiz "Zaruretler haramı helal kılar.", "Aksi ispatlanıncaya kadar herkes

suçsuzdur." örneklerinde olduğu gibi bazı ilkeler fıkıh kitaplarındaki kâideler ile benzerlik taşımaktadır. Bunun sebebi fakihlerin bu kuralı doğrudan ayetlere dayalı olarak tespit etmeleri yani kuralın kaynağının Kur'an ayetleri olmasıdır. Bu nitelikteki ilkeleri, aynı manaya gelecek başka şekillerde ifade etmek de mümkün olmakla beraber kavâid kitaplarında yer alan ilkelerin hangilerinin mesnedinin doğrudan ayetler olduğunun açık bir şekilde görülebilmesi için çalışmamızda fıkıh ilminde yerleşmiş kullanım şekli muhafaza edilmiştir.

Burada beyan edilen bazı kuralların ilk bakışta fıkıh ilmi ile bağlantısı olmadığı düşünebilir. Bu nitelikteki kuralların fıkıh ilmi ile hangi yönden irtibatlı olduğu, fikhî ilke olarak tespit edilmesinin sebepleri ve fakihlere hangi açılardan yol göstereceği beyan edilmiştir. Mesela "Canlılar eşler olarak yaratılmışlardır." veya "İrk, dil ve renk farklılığı Allah'ın ayetlerindendir." kuralları açıklama yapılmazsa fikhî ilke olarak görülmeyebilir. Ancak ilgili bölümde yapılan açıklamalar dikkate alındığında görüleceği üzere bu ilkeler fakihlere yol ve yön gösteren kurallardandır.

Kur'an'da yer alan fikhî ilkeleri, taşıdıkları geniş mana zenginliği sebebiyle başlıklar altında toplamak zor olmakla birlikte istifadeyi kolaylaştırma amacıyla birbiri ile irtibatlı olan hükümler bir arada zikredilerek konu başlıkları tespit edilmiştir.

Çalışmamızda, fikhî ilke tespiti yapıldıktan sonra öncelikle o ilkenin ayetlerden mesnedleri beyan edilmiştir. Ayetler bazen metin olarak verilmekle

birlikte, çoğu zaman ilgili ilkeye temas eden yönüne mana olarak işaret etmekle yetinilmiştir. Daha sonra ise bu ilkenin fûru' fıkıhta nasıl tatbik edileceği ve fakihe hangi açılardan yol göstermesi gerektiği açıklanmıştır.

A- HÜKÜM VERME USÛL VE YÖNTEMLERİ

"Kesin ve Açık Bilgi ya da Belge Olan Konularda Zannî Bilgiye Başvurulmaz."

Son Peygamber Hz.Muhammed (s.a.)'in nübüvvetle görevlendirilip son ilahî kitabın vahyedilmesi ile birlikte insanlık dünya ve ahiretini mamur edecek kesin bilgilere kavuşmuştur. Kesin bilgi olan Kur'an ile, onu tebliğ ve tebyin eden Hz. Muhammed'e uymak yerine; metinleri unutulmuş, tahrif edilmiş veya lafzın amacı çarpıtılarak yanlış yorumlarda bulunulmuş olan önceki kutsal kitaplara ve beşerin icat ettiği dinlere tâbi olmak kesin bilgi olan yerde zanna, tahmine ve kulaktan dolma bilgilere başvurmak demektir ve geçerliliği yoktur. Böyle hareket edenler cezaya maruz kalacaklardır.³²

Müşriklerin, putları ilah ve şefaathçi olarak görmeleri bir bilgiye değil sadece zan ve kuruntuya dayanmaktadır. Oysaki zan, gerçek ve kesin bilginin yerini tutamaz.³³ Allah onlar hakkında hiçbir delil (bilgi) indirmemiştir.³⁴ Dolayısıyla da bu inançlarının herhangi bir geçerliliği yoktur.

Hız. İsa'nın çarmıha gerildiğini söyleyenlerin zanna uyma dışında herhangi bir delilleri yoktur. Şek ve

³² Bakara 2/78-81; En'âm 6/115-116; Câsiye 45/24.

³³ Yûnus 10/36, 66; En'am 6/148.

³⁴ Necm 53/23.

kararsızlık içinde savundukları³⁵ bu düşünceleri, hakikatı yansıtmamaktadır.

Meleklerin dışı varlıklar olarak kabul edilip, onlara dışı isimler verilmesi tamamen zanna dayanmakta olup, ilâhî vahye (kesin bilgiye) uymamaktadır. Bu sebeple de verdikleri bu hükmün herhangi bir geçerliliği yoktur.³⁶

Kesin ve açık bilgi olan konularda zannî bilgiye başvurulmaz ilkesinden hareketle fakihin elinde bir mesele ile ilgili, hükümleri birbirinden farklı nass ve deliller varsa yapması gereken sübut ve delalet açısından katî olanlara öncelik vermek ve manası açık lafzı, manası açık olmayan lafza (muhkem müfessere, müfesser nassa, nass zâhire, hakikat mecaza, sarîh kinâyeye...) tercih etmektir.

Mahkemeye intikal eden davalarda taraflar kendilerinin haklılıklarını ispat edebilmek için çeşitli bilgi ve belgeler sunmaktadır. Bu durumda hâkimin görevi kesin bilgi ile zannî bilgiyi ayırt edip, hükmünü kesin ve açık belgeye dayalı olarak vermesidir.

"Hüküm Verirken Karinelerden İstifade Edilir."

Yûsuf Sûresinde beyan edildiği üzere, Hz. Yûsuf, kendisine atılan iftiradan mevcut karinelerden istifade edilerek kurtulmuş ve masum olduğu ortaya çıkmıştır. Olay şu şekilde gelişmiştir:

Kralın vezirine köle olarak satılan Hz. Yûsuf, vezirin evinde yaşamaya başlamıştı. Güzelliği dillere

³⁵ Nisâ 4/157.

³⁶ Necm 53/27-28.

destan olan Hz. Yûsuf ile birlikte olmak isteyen vezirin karısı bu arzusunu dile getirince bu teklifi reddeden Hz.Yûsuf, kapıya doğru koşmuş kadın da arkasından yetişerek gömleğini yırtmıştı. Kapıda kocası ile karşılaşan kadın, hemen iftiraya başvurarak Hz.Yûsuf'un kendisine saldırdığını iddia etmiş, Hz.Yûsuf ise esas kötü niyetli olanın kadın olduğunu ve kendisinin masum olduğunu söylemişti. Bu olayda kimin haklı olduğunu tespit için gömleğin önden mi arkadan mı yırtılmış olduğuna bakmaya karar verilmiş, gömleğin arkadan yırtıldığı görülünce suçlu olanın, vezirin karısının olduğu anlaşılmıştır.³⁷ İkrar ve şahidin olmadığı bu olayda karine ile hükme ulaşılmıştır.

Hükümde karînelerden istifade edilebilmesi, mevzu ile ilgili açık ve kesin bilgi olmaması durumlarında söz konusu olacaktır. Bir mesele ile ilgili kesin bilgi olması halinde ise bir önceki ilkede işaret edildiği üzere zannî bilgi hükme kaynaklık teşkil etmeyecektir.

“Bir Konuda Hüküm Verebilmek İçin Bilgiye ve Delile Dayanmak Gerekir.”

Mü'minler zannın bir kısmı günahtır ikazıyla³⁸ delil ve belge olmaksızın sadece zanna göre hareket edip insanları suçlamaktan sakındırılmaktadır. Çünkü insanlar hakkında sahip olunan zan ve tahminlerin birçoğu isabetsiz olmakta ve sanıldığının aksi gerçekleşmektedir.

³⁷ Yûsuf 12/23-28.

³⁸ Hucurât 49/12.

Kur'an, inkârcıları akıllarını kullanıp vahye tâbi olmaya çağırırken, onlar "Biz, atalarımızdan gördüğümüz inanca uyarız." karşılığını vermişlerdir.³⁹ Allah'a şirk koştukları putlar hakkında ellerinde bir delil yoktur. Bu hükümlerinin cezasını göreceklerdir.⁴⁰

Allah'ın ayetleri hakkında münakaşa edenlerin kendilerine gelmiş kesin bir delilleri yoktur.⁴¹

İnkârcılar, "Allah kendisine bir oğul edindi." iddiasında bulunmuşlar ancak bu iddialarını ispatlayacak hiçbir delilleri yoktur. Delile dayanmayan bu hükümleri onların cezalandırılmasına sebep olacaktır.⁴²

Yahudi yahut hristiyanlar hariç hiç kimse cennete giremeyecektir iddiasında bulunanlar bir bilgi ve belgeye dayanmamaktadır. Bu onların ancak bir kuruntusudur.⁴³

Ashab-ı Kehf'in sayısı hakkında bilgi sahibi olmadıkları halde bu konuda delile dayanmadan atıp tutanlar Kur'an'da eleştirilmektedir.⁴⁴ Bu durum, bir konuda hüküm verebilmek için delile ve bilgiye dayanmanın gerekliliğine yapılan bir vurgudur.

Hız. Âişe'ye iftira atma olayında (ifk hadisesi) bu söylentileri dillerine dolayanlar ve ellerinde bir delil olmadığı halde Hız. Âişe hakkında olumsuz hüküm

³⁹ Bakara 2/170; Mâide 5/104; Şu'arâ 26/74; Lokmân 31/21.

⁴⁰ Âl-i İmrân 3/151; Yûsuf 12/40; Hac 22/71; Mü'minûn 23/117; Rûm 30/29, 35; Fâtır 35/40; Sâffât 37/156-157; Mü'min 40/42; Ahkâf 46/4.

⁴¹ Mü'min 40/56.

⁴² Yûnus 10/68, 69.

⁴³ Bakara 2/111.

⁴⁴ Kehf 18/22.

verenler kınanmaktadır.⁴⁵ Bu kişilerin iftiracı konumuna düşmelerinin temelinde, bilgi sahibi olmadıkları bir konuda beyanda bulunmaları yatmaktadır.

Hız. İbrahim'in inancı hakkında, bilgi ve belgeye dayanmadan hüküm verenler kınanmakta ve Allah'tan gelen bilgiye göre hüküm vermeleri gerektiği ikaz edilmektedir.⁴⁶

Bütün bu örneklerin yanında "Hakkında kesin bilgi sahibi olmadığın şeyin peşine düşme. Çünkü kulak, göz ve kalp, hâsılı bütün bu uzuvlar bundan sorumludur."⁴⁷ ayeti de bir hüküm verebilmek veya bir konuda şahitlik yapabilmek için sağlam bilgi ve belgeye dayanmanın gerektiğini aksi durumda, insanın verdiği hüküm ve kararlardan sorumlu olacağını vurgulamaktadır.

"Mesnetsiz Olarak Allah Adına Hüküm Vermek Vebaldır."

Kur'an-ı Kerim'de, bir delile dayanmaksızın helal-haram hükmü vermek Allah'a karşı yalan uydurma ve iftira atma olarak tanımlanarak böyle bir eyleme başvuranların kurtuluşa eremeyecekleri haber verilmektedir.⁴⁸

Câhiliyye Arap toplumunun herhangi bir delile dayanmaksızın bahîra, sâibe ve vasîle diye isimlendirdikleri hayvanları kendi istediklerinden

⁴⁵ Nûr 24/15-16.

⁴⁶ Âl-i İmrân 3/66-67.

⁴⁷ İsrâ 17/36.

⁴⁸ Âl-i İmrân 3/78; Nahl 16/116; A'raf 7/33.

başkaları için, -Allah adına hüküm vererek- haram saymaları Kur'an'da Allah'a iftira etmek olarak tavsif edilmekte ve bu iftiraları sebebiyle cezalandırılacakları haber verilmektedir.⁴⁹ Bu kişilerin zalimler olarak vasıflandırılıp cezaya müstahak olmalarının sebebi, bilgisizce Allah adına hüküm vermeleri ve insanları bu yolla saptırmalarıdır.

Müşrik Arapların kötü fiillerini savunmak üzere "Bize bunu Allah emretti."⁵⁰ demeleri herhangi bir delile dayanmadığı için geçerli olmayacak ve mesnedsiz olarak Allah adına verdikleri bu hükümden dolayı hesaba çekileceklerdir.

Dinî bir meselede ictihad etmek, Allah Teâlâ'nın muradını beyan anlamına geldiği için önemli bir sorumluluktur. Hz. Peygamber(s.a.) bilmedikleri hususlar hakkında fetva vermeye cüret edenler hakkında *"Bir kimseye ilimsiz fetva verilirse bunun günahı sadece bu fetvayı verene ait olur."*⁵¹ buyurarak herhangi bir delile dayanmaksızın görüş beyan edenleri ikaz etmiştir. Müctehidler fıkî bir hükme ulaşırken ellerinden gelen tüm çabayı ortaya koydukları için ulaştıkları sonuç Allah nezdinde hatalı da olsa sevaba nail olurken; herhangi bir delile dayanmaksızın Allah adına hüküm verenler farkında olmadan doğru hükme isabet etmiş olsalar bile bu davranışlarından dolayı sorumlu olacaklardır.

"Zahire Göre Hüküm Verilir."

⁴⁹ En'âm 6/138-140, 144, 150.

⁵⁰ A'râf 7/28.

⁵¹ Ebû Dâvud, İlim, 8, 3659.

Allah yolunda sefere çıkan ordu, bir toplulukla karşılaşır ve o topluluk Müslüman olduklarını beyan ederlerse veya Müslümanlar olduklarını gösteren amel ve davranışlarda bulunurlarsa zahirî durum esas alınarak bu insanları Müslümanlar olarak kabul etmek gerekmektedir.⁵²

Hukuk kurallarının toplum hayatını şekillendirip adalet dağıtabilmesi için, kesin ve açık kavramlara dayanması, kesin çizgili biçim ve ölçüler kullanması ayrıca hükümlerde keyfiliğin önüne geçilip hukuk güvenliğinin sağlanması gereklidir.⁵³ Hukukun bu fonksiyonlarının işletilebilmesi için somut verilere dayalı olmak zorunludur.

Fakihin görevi nasların batınî tevillerine yönelmeden zahirî manalarını esas alması, davalarda hüküm verirken de ortada sabit ve mevcut delillere göre karar vermesidir. Çünkü fakih olayların bâtnını keşfetmekle değil, zahirî hal üzerinden hükümler üretmekle sorumludur.

***“Lafzın Taşıdığı Mananın Dışına Çıkıp Kelimeleri
Tahrif Etmek Yasaktır.”***

Geçmiş ümmetlerin büyük azaba uğratılmalarının sebeplerinde birisi, vahyi (sözü) kendilerine söylenenden başka şekle sokmalarıdır.⁵⁴

⁵² Nisâ 4/94.

⁵³ Aral, Vecdi, *Hukuk ve Hukuk Bilimi Üzerine*, İstanbul 19991, Filiz Kitabevi, s. 23-25.

⁵⁴ Bakara 2/59, 211; A'râf 7/162.

Allah'ın kelamını menfaatleri icabı bile bile tahrif eden, ayetleri yorumlarken sözleri asıl bağlamından kopararak kasten çarpıtan insanlar, dünyada olduğu gibi ahirette de cezaya uğratılacaklardır.⁵⁵

Özellikle Yahudiler kelimelerle oynayıp, anlamını çarpıtma konusunda haddi aşmışlardır. Onların, Hz. Peygamber ile muhatap olunca hem "Sen izin vermedikçe konuşamayız!" hem de "Asıl sen bizi dinle, çünkü sen dinlenilmeye lâyık değilsin!" anlamına gelen kelimeler kullanarak "Vesma' ğayra musma'!" demeleri; hem "Bizi gözet!", hem de "Hey, bizim çoban!" anlamına gelebilecek şekilde "Râînâ!" kelimesini kullanmaları Allah'ın lânetine uğramalarının sebeplerindendir.⁵⁶

Fıkıh usulünde ayrı bir bölüm olarak lafzî usul kâidelerinin ele alınmasının temel gayesi fakihe nasslardan hüküm istinbât ederken lafzî en doğru bir şekilde anlamasına yardımcı olmaktır. Bu ilkeler sayesinde lafza taşıdığı manaların dışında bir anlam yüklenmesi ve mananın tahrif edilmesi engellenmektedir. Bu sebeple âlimlerin ittifakıyla⁵⁷ usul bilgisine sahip olmak müctehid olabilmenin şartlarından birisi olarak kabul edilmektedir.

"İhtilafların Çözüm Mercii Allah'ın Hükmi Olmalıdır."

⁵⁵ Bakara 2/75, 79; Mâide 5/13, 41.

⁵⁶ Bakara 2/104; Nisâ 4/46.

⁵⁷ Karadâvi, Yûsuf, *el-İctihad fi ş-şeriatil-İslâmiyye maa nazarati tahliliyye fi'l-ictihadi'l-muasır*, Dârü'l-Kalem, Kuveyt 1989, s. 39.

Fert ve toplum hayatında anlaşmazlık ve ihtilaf eksik olmamaktadır. Kur'an, farklı fikirlerin çatışmasında doğruya ulaşabilmek için çözüm mercii olarak Allah'ın hükmüne uyulması gerektiğini beyan etmektedir.⁵⁸ Çünkü Allah, hüküm verenlerin en üstünüdür.⁵⁹

Problemlerinin çözümü için Allah'ın hükmüne uyanlar hem yüce ve tek otorite olarak Allah Teâlâ'ya inandıklarını göstermektedirler; hem de yüce iradeye muvafık hareket ettikleri için doğru ve isabetli kararlar alabilmektedirler.

Vahye dayanan bilgiyi başvuru kaynağı olarak görmeyen ve sadece insan aklının ürünü olan sistemler, ihtilaflı meselelerde yine insana dönmekte çözümü sadece insan aklında aramaktadır. Bu ise kendi içinde kısır bir döngüdür.

Değer bakımından eşit olması gereken akıllar arasından, çoğunluğun akli ya da maddî gücü elinde bulunduranların akli (düşüncesi) baskın gelmekte, çözüm buna göre belirlenmektedir. Bu durumda, ihtilaf azınlık veya güçsüzler açısından gerçekte manada bitmemekte, sadece onların akılları (düşünceleri) bastırılmaktadır.

Oysaki insanın irade ve gücünden üstün yüce bir yaratıcıya inanılıp, ihtilaflı meseleler O yüce kudrete başvurularak çözüldüğünde -inanılanlar kendi fikirlerini bu iradeye göre şekillendirecekleri için- ihtilaflar sadece

⁵⁸ Şûrâ 42/10; Nisâ 4/60-61.

⁵⁹ Tîn 95/8.

şekil bakımından değil gerçek manada ortadan kalkacaktır.

"Bir Meselede Hüküm Verirken Fayda-Zarar Dengesi Gözetilmelidir."

Mü'minlerin kâfirleri dost edinmemesi gerekir. Ancak mevcut siyasî, sosyal ve ticarî şartlar sebebiyle bu ilkenin uygulanması mü'minlerin aleyhine sonuçlar doğuruyorsa geçici bir çözüm olarak kâfirlerle normal işbirliği çizgisinin ötesinde de münasebetler kurulabilir.⁶⁰

Allah'tan başkasına tapanlara ve putlara sövmenin yasak olmasının nedeni, böyle bir hareketin daha büyük zarara yani onların bilmeden Allah'a sövmelerine fırsat vermemek içindir.⁶¹

Hudeybiye'de Müslümanların Mekke'ye girmelerine izin vermeyen müşriklerle savaş yapmalarına izin verilmemesinin nedeni, Mekke'de bulunan ve henüz imanını açıklamamış olanların zarara uğramasının ve farkında olmadan öldürülmelerinin önüne geçilmesi içindir.⁶²

Medine'de yapılan anlaşmayı bozmaları ve Hz.Peygamber'e suikast planlamaları sebebiyle muhasara altına alınan Nadiroğullarına ait hurma ağaçları, askerî gereklilik sebebiyle kesilmişti. Bu

⁶⁰ Âl-i İmrân 3/28.

⁶¹ En'âm 6/108.

⁶² Fetih 48/25.

durumu Yahudilerin eleştiri konusu yapmaları üzerine bu işlemin Allah'ın izni ile gerçekleştirildiğini beyan eden ayet nâzil olmuştur.⁶³ Burada, her ne kadar ağaçların kesilmesi bir zarar doğuruyorsa da bu sayede elde edilecek fayda daha fazla olacağı için böyle bir eylem meşrû kabul edilmiştir.

Bu başlık altında zikredilen ayetler esasında maslahat ilkesinin mesnedlerindendir. Maslahat, faydalı olanı elde etmek, zararlı olanı ise gidermektir.⁶⁴ İslâm fıkhnı şekillendiren esaslardan birisi de maslahat ilkesi olmuştur. Fakihler, ayet ve hadislerdeki fayda zarar dengesine riayet ilkesinden hareketle maslahatı, hükme ulaşmada başvurulan fer' delillerden birisi olarak benimsemişler ve buna dayalı olarak hükümler vermişlerdir.⁶⁵

"Zararın Ortadan Kaldırılmasına ncelik Verilir."

Ayet-i kerime'de "Eğer eşlerinizden biri kâfirlere kaçar ve siz de onlarla çarpışıp ganimet alırsanız, eşleri gidenlere sarf ettikleri (mehir) kadarını verin..."⁶⁶ buyrulmaktadır. Müslümanların bir kâfir toplulukla

⁶³ Haşr 59/5.

⁶⁴Hassan, Hüseyin Hamid, *Fıkhu'l-maslaha ve tatbikatuh'l-muâsıra*, el-Ma'had'l-İslâmî, Cidde 1993, s. 11.

⁶⁵Fer delillerden olan maslahatın eşitleri, mezheplerin görüşleri ve bu ilkeye dayalı icthad örnekleri için bkz. Zerkâ, Mustafa Ahmed, *el-İstislâh ve'l-mesâlihi'l-mürsele*, Dârü'l-kalem, Dımaşk 1988, s. 37-97; Bt, Muhammed Saîd Ramazan, *Davâbitü'l-maslaha fi'ř-şerâti'l-İslâmiyye*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1982; Nur, Zeynelâbidin Muhammed, *Ra'y'l-usuliyyin fi'l-mesalihi'l-mürsele ve'l-istihsan*, Dârü'l-Buhus li'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye, Dubâi 2004, I, 225-342.

⁶⁶ Mümtehhine 60/11.

savaşp da ganimet elde etmeleri durumunda -ganimet taksimi yapılmadan- öncelikli olarak eşleri gitmiş olanlara harcadıkları kadar vermenin gerekli olması, zarara uğramış olanların zararlarının telafi edilmesinin başkalarının kâr elde etmelerinden öncelikli olması gerektiğini gösterir.

İnsanların kötü yönlerinin ortaya dökülmesi kabul edilir bir davranış olmamakla birlikte bir kişinin davranışı sebebiyle haksızlığa uğrayanlar varsa, zarar görenlerin bu kötülüğü zikretmelerine izin verilerek⁶⁷ zararın ortadan kaldırılmasına öncelik verilmiştir.

Herhangi bir muamele neticesinde zarara uğrayanlar mevcutsa, başkalarının yeni fayda ve kârlar elde etmesinden önce bu zararın ortadan kaldırılması için tedbir almak gerekir. Fayda ve zararın aynı anda bulunması durumunda yapılması gereken fıkıh kitaplarında "*Defu'l-mefâsidi evlâ min celbi'l-menâfi*" şeklinde kâideleştirilmiştir.⁶⁸ Buna göre kişinin kendi evinde tadilat yapması onun menfaatinedir. Ancak bu tadilatın komşusunun mülküne zarar vermesi durumunda aynı zamanda bir zarar doğacaktır. Bu durumda faydanın elde edilmesine değil, zararın ortaya çıkmamasına öncelik verilerek tadilatın durdurulmasına karar verilir.

***"Takdir Hakkının Kullanılması Gereken Hukukî
Olaylarda Ma'ruf Ölçü Olmalıdır."***

⁶⁷ Nisâ 4/148.

⁶⁸ Zeydan, *el-Medhal*, s. 84.

Yanında yetimi barındıran kişi, yetimin malını koruma ve kollama bakımından titiz olmak zorundadır. Yetime bakan kişi zengin ise o maldan yeme hakkı tanınmamaktadır. Ancak bu kişi fakir ise yetimin malından *ma'ruf* ölçüsünde istifade edebilir.⁶⁹ Bu ayette geçen *ma'rufun* miktarı hakkında çeşitli teviller yapılmıştır. *Ma'ruf*, açlığı giderip avret yerlerini örtecek miktar, ağacın meyvesinden ve davarın sütünden yararlanmak ve yapılan işe denk bir ücret almak olarak açıklanmaktadır.⁷⁰ Buna göre *ma'ruf*, akliselim bir insanın makul ve yerinde kabul edeceği, suiistimal sayılabilecek bir ölçüden uzak miktarı ifade etmektedir.

Öldürenin affedilip kısas hükmünün düşmesi durumunda diyet söz konusu olacaktır. Bu durumda ölünün velisi, *ma'rufu* ölçü olarak diyet talebinde bulunmalıdır.⁷¹ Burada da *ma'ruf*, her iki tarafın hakkını koruyup zulüm içermeyen ve olayı suiistimal etme gayesi taşımayan bir miktar olmalıdır.

İslâm Hukukunda çeşitli hukukî olaylarda sabit bir rakam belirlenme yerine *ma'rufa* göre hareket edilmesinin istenmesi, bu dinin çağlar üstü bir mesaja sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Tek bir oranın belirlenmesi durumunda farklı zaman ve farklı bölgelerde yaşayan Müslümanların içinde bulundukları şartlar sebebiyle bu hükmü uygulamada sıkıntı yaşamaları mümkün iken, takdir hakkının kullanılmasında *ma'rufun* ölçü olarak sunulması,

⁶⁹ Nisâ 4/6.

⁷⁰ Mâverdi, *en-Nüket ve'l-uyûn*, I, 124.

⁷¹ Bakara 2/178.

İslâm'ın hükümlerinin her asır ve bölgede uygulanabilir olmasını sağlamaktadır. Çünkü ma'ruf, ortak akılla ulaşılan, toplumun örf âdetine uygun ve akliselim sahibi insanların makul bulacağı bir miktarı ifade etmektedir. Bu miktar, toplumdan topluma ve asırdan asıra değişiklik gösterecektir.

***"Kur'an'ın Hükümlerinin Bir kısmını Alıp Bir Kısmını
Almamak Azabı Mucip Kılar."***

Allah Têala'nın insanların doğru yolu bulmaları için gönderdiği İlâhi Kitaplar her ayeti ile hidayet kaynağıdır. İnsanoğlunun, İlâhi hitabın bir kısmını alıp uygularken bir kısmını kabule yanaşmaması azabı mucip kılacaktır. Nitekim İsrâiloğulları'nın Tevrat'ın bir kısmını inkâr etmeleri üzerine "... Yoksa siz Kitabın bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz? İçinizden böyle davrananların cezası, dünya hayatında rezil olmaktan başka nedir ki? Diriliş Günü'nde de onlar, en şiddetli azaba uğrayacaklar! Allah, yaptıklarınızdan hiç de habersiz değildir."⁷² buyrulmuştur.

İnananlar, Allah'ın indirdiği hükümler arasında bir ayrıma gitmeden tamamını hayat rehberi olarak kabul etmelidir. Böyle yapmayıp da Allah'ın indirdiği vahye göre hüküm vermeyenler ayet-i kerimelerde kâfir, zâlim ve fâsık olarak isimlendirilmektedir.⁷³

"Onların arasında Allah'ın indirdikleriyle hükmet, sakın onların heveslerine uyma! Allah'ın sana

⁷² Bakara 2/85.

⁷³ Mâide 5/44, 45, 47.

indirdiklerinin bir kısmından seni saptırmamaları için, onlara karşı son derece dikkatli ol..."⁷⁴ ayeti, Yahudilerin ileri gelenlerinden bir grubun Hz.Peygamber'e yanlış hüküm verdimak amacıyla çalışmalar yapmaları üzerine nâzil olmuştur.⁷⁵ Yüce Allah, bu ayette Yahudilerin tuzağına düşmemeleri için Hz.Peygamber'in şahsında bütün mü'minleri uyarmakta ve İslâm düşmanlarının şaşırtmalarına aldanıp da Allah'ın indirdiği hükümlerden herhangi birinin ihmal edilmemesini emretmektedir.⁷⁶

Bir başka ayet-i kerime'de "Ey Peygamber! Şimdi sen o inkârcıların, ona gökten bir hazine indirilmeli yahut onunla birlikte bir melek gelmeli değil miydi?" şeklindeki alaycı sözlerinden ötürü yüreğin daralıyor diye, sana gönderilen ayetlerin bir kısmını onlara duyurmaktan vaz mı geçeceksin? Sakın ha! Şunu hiç unutma ki, senin görevin onları imana getirmek değildir. Çünkü sen ancak bir uyarıcısın. Allah ise her şeye vekildir."⁷⁷ buyrularak vahyin tamamının duyurulmasını, dolayısıyla da hiçbir ayeti ayırmadan hepsine iman edilmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır.

Ra'd Sûresi 36. ayetinde Ehl-i Kitabın bir kısmının vahyin nüzulu esnasında kendi kitaplarında bahsi geçen kıssalar ve hükümlere benzer ayetler inince sevinip; İslâm'ın son din olduğunu ilan eden, Hz.Peygamber'in nübüvvetini beyan eden ve tahrif

⁷⁴ Mâide 5/49.

⁷⁵ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, X, 393.

⁷⁶ Heyet, *Kur'an Yolu*, II, 288.

⁷⁷ Hûd 11/12.

edilmiş önceki Kitaplarda yer almayan hükümleri açıklayan ayetleri inkâra kalkışmaları⁷⁸ sebebiyle onlar, şirk koşmayı bırakıp sadece Allah'a kulluk etmeye çağrılmaktadır. Böyle bir çağrıya muhatap olmalarının sebebi ayetlerin bir kısmını inkâr etmeleridir.

Kur'an'ın bir kısmını alıp, bir kısmını almayanların azaba düşer olacaklarının bir başka delili "Nitekim biz, kendi kitaplarını parçalara ayıranlara da (Kitap) indirmiştik. Ki onlar, (bir kısmına inanıp, bir kısmını inkâr ederek) Kur'an'ı da bölüp ayıranlardır. Rabbin hakkı için, mutlaka onların hepsini yaptıklarından dolayı sorguya çekeceğiz."⁷⁹ ayetleridir.

Bu ayetler İslâm'ı sadece inanç ve ibadet esasları ile sınırlı gösterip, beşerî ve hukukî münasebetleri düzenleyen hükümlerini görmezden gelenlere de ikaz niteliğindedir. İslâm dini sadece inanç ve ibadet esaslarıyla sınırlı olmayıp hayatın her alanına ilişkin hükümler içermektedir. Bir Müslümanın seküler bir yaklaşım sergileyerek kendi hayatını tasnif edip şu alanları dine göre şekillendirelim, şu alanlarda ise dini referans olarak kabul etmeyelim deme hak ve salahiyeti yoktur. Subutu katî olan bir nassı kabul etmeyen veya değersiz gören bir kişi İslâm dinine mensup sayılamaz.

Hükümlerin bir kısmını kabul edip, diğer kısmını reddetmek Allah Teâlâ'nın muradına uygun bir fert ve toplum hayatı oluşumuna engel olmaktadır. Vahye dayalı bilginin tamamını kabul etmeyenlerin azaba müstahak olmalarının temel sebebi budur.

⁷⁸ Zemahşerî, *el-Keşşaf*, III, 256.

⁷⁹ Hicr 15/90-93.

Naslarda yer alan hükümler birbiriyle bağlantılıdır. Bu sebeple bir bütün olarak kabul edilip uygulanması gerekir. Mesela erkeğe mirastan kadına nispetle fazla pay veren İslâm hukuku, maddî sorumluluk bakımından erkeğe daha fazla sorumluluk yüklemekte ve sistem kendi içinde adaleti sağlamaktadır. Bir erkeğin miras dağıtılırken fıkha uygun bir taksim isteyip, nafaka mükellefiyeti söz konusu olduğunda çözümünü fıkhan dışında araması sistemin bütünlüğünü bozmakta ve adaletsizliğe yol açmaktadır. Bu ve benzeri sakıncalar, fıkhan bir bütünlük içinde her alanda hayatımızı şekillendirmesi durumunda ortaya çıkmayacaktır.

Dinî hükümlere inandığı halde uygulamayan ile inanmadığı için uygulamayanlar arasındaki farka dikkat çekmek gerekir. Bir kişi, Kur'an'ın hükümlerinin bir kısmını uygularken, bir kısmını ihmal, tembellik gibi sebeplerle edâ etmiyorsa yani uygulamada eksiklikleri varsa o günahkâr mü'mindir. Ancak, o kişinin Kur'an'ın bir kısım hükümlerini uygulamama sebebi inkâra veya küçümsemeye dayanıyorsa o kişi kâfirdir.

Sonuç olarak ifade etmeliyiz ki, Kur'an'ın hükümlerini uygulamamak azaba götürecektir. İnandığı halde uygulamayanlar –Allah'ın affına mazhar olmazlar ise- belli bir süre cehennem azabı çekecekken, ayetlerin bir kısmını kabul etmeyenler, Kur'an'ın tamamına iman etmedikleri sürece ebedi azaba uğratılacaklardır.

B- İFTÂ ve İCTİHAD

"Hz. Peygamber'in İctihadları Vahyin Murâkabesi Altındadır."

Hız. Peygamber'in Tebük seferine katılmamak için izin isteyenlere kolayca izin vermesi üzerine "Allah seni affetsin, kimin doğru kimin yalan söylediğini iyice araştırıp ortaya çıkarmadan, onlara niçin izin verdin?"⁸⁰ ayeti nâzil olarak Allah Teâlâ, Resûlünü bu uygulaması sebebiyle ikaz etmiştir.

Hız. Peygamber'in ictihadlarının⁸¹ vahyin murâkabesi altında olduğunu gösteren bir başka örnek olarak İsrâ Sûresi 73-74. ayetlerini gösterebiliriz: "(Ey Muhammed! Bu inkârcılar), sana vahyettiğimiz haricinde birtakım sözler uydurup Bize yakıştırman için az kalsın seni vahyettiğimizden saptıracaklar ve ancak o takdirde seni kendilerine en yakın dost edineceklerdi. Eğer seni desteklememiş olsaydık, neredeyse onlara —az da olsa— eğilim gösterecektin."

Bu ayetlerin nüzul sebebi olarak iki olay zikredilmektedir. Birincisi; Hız. Muhammed (s.a.) tavaf esnasında hacrû'l-esvedi istilâm ederken müşrikler kendisine engel olmuşlar ve "Elini bizim putlarımıza değdirirsen senin hacrû'l-evsedi istilâm etmene izin veririz" demişler, Hız. Peygamber (s.a.) de kalben böyle bir teklife buğzetmekle beraber hacrû'l-

⁸⁰ Tevbe 9/43.

⁸¹ Hız. Peygamber'in ictihadının cevazı ve vukûu hakkında bkz. Gazzâlî, *el-Mustasfâ* (trc. Yunus Apaydın), Klasik Yayınları, İstanbul 2006, II, 340-345; İsa Ebü'n-Nasr, Abdülcelil, *İctihadü'r-Resul*, Dârü'l-Beyân, Kuveyt 1969; Nadiye Şerif Ömeri, *İctihadü'r-Resul*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1985; Abdülmün'im Nemr, *el-İctihad*, el-Hey'etü'l-Mısıriyyetü'l-Âmme, Kahire 1987, s.73-84; Kıyıcı, Selahattin, "Peygamber (s.a.v.)'in İctihadları", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: I, sayı: 1, s. 1-42.

esvedi istilâm edebilmek için bu teklifi kabul etmek iyi olabilir diye zihninden geçirmiş ve bunun üzerine bu ayetler nâzil olmuştur. İkinci rivayet ise; Sakîf kabilesinden bir heyet Peygamber Efendimize gelerek, putlardan bir yıl daha istifade etmemize izin ver. Yılsonunda putları kırar ve Müslüman oluruz diye teklifte bulunmuşlar ve Hz. Peygamber (s.a.) bu teklife sıcak bakıp kabul etmek üzere iken bu ayetler nâzil olmuştur.⁸²

Resûlullah (s.a.), müşriklerin önde gelenleri ile konuşurken gözleri görmeyen Abdullah b. Ümmi Mektum'un yanına gelip bazı sorular sorması üzerine⁸³ Resûlullah bu durumdan hoşnut olmamış, yüzünü ekşitmiş ve ona cevap vermeden hidayete ermeleri İslâm'a güç katacaktır düşüncesiyle müşriklerle konuşmaya devam etmiştir. Bunun üzerine nâzil olan ayetlerde bu şekilde davranmanın doğru olmadığı beyan edilmiştir.⁸⁴

Zafer oğullarından Tu'me b. Übeyrik hırsızlık yapmış, fakat suçunu kabullenmeyerek bu suçu bir yahudinin üzerine atmıştı. Resulullah'ın Tu'me'nin yeminine ve zafer oğullarının şahitliğine dayanarak Yahudilerle mücadele yapmak istemesi üzerine "Kendilerine hıyanet edenleri savunma, çünkü Allah hainliği meslek edinmiş günahkârları sevmez."⁸⁵ ayeti nâzil olmuş ve hain ile temizi doğrudan doğruya

⁸² Taberî, *Câmiu'l-beyân*, XVII, 507.

⁸³ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*, VIII, 319.

⁸⁴ Abese 80/1-10.

⁸⁵ Nisâ 4/107.

bildirerek Resulullah'ı hüküm verirken hata etmekten korumuştur.⁸⁶

“O, kendi hevâsından söylemez. O (Kur'an veya Hz. Peygamber'in din işinde söylediği her söz) kendisine bildirilen bir vahiyden başkası değildir.”⁸⁷ ayet-i kerimesinde de belirtildiği üzere Hz.Peygamber'in dini tebliğ ve tebyin gayesiyle söylediği sözler ve yaptığı fiiller Allah Teâla'nın kontrolü altındadır.

Müctehidlerin ictihadlarında isabet etmeleri mümkün olabileceği gibi hataya düşme ihtimalleri de mümkündür.⁸⁸ İctihadında isabet eden âlim, çabasından ve doğru hükme ulaşmasından dolayı on sevap, hata eden ise gösterdiği çabadan dolayı bir sevap kazanacaktır.⁸⁹

Resûlullah (s.a.) dışındaki hiçbir müctehidin ictihadı mutlak olarak bağlayıcı değildir. Resûlullah'ın ictihadının hüküm olarak bağlayıcı olmasının sebebi her an Allah'ın murakabesi altında olup, ictihadında yanıldığı takdirde vahiy yoluyla ikaz edilmesidir. Resûlullah (s.a.) böyle bir ikaza muhatap olunca hemen ictihadından vazgeçiyor ve Allah'ın bildirdiği hükmü uyguluyordu. Bu sebeple sahih rivayetle bize intikal eden hadisler Kur'an'da olmayan konularda hüküm

⁸⁶ Mâverdi, *en-Nüket*, I, 326; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, III, 78-79.

⁸⁷ Necm 53/3-4.

⁸⁸ İctihadda isabet ve hata konusundaki görüşler için bkz. Telkenaroğlu, Rahmi, *İctihadda İsabet ve Hata Meselesi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2010, s. 69-203.

⁸⁹ Bkz. Hâkim, *el-Müsredrek*, Ahkâm, 7004,

beyan etmesi durumunda da teşrîin (vahyin)⁹⁰ bir parçası olarak görülüp buna uygun hükümler verilmesi gerekmektedir. Mesela Resûlullah'ın erkeklere altın ve ipek kullanmayı yasaklayan beyanları,⁹¹ vahyin gözetiminde olmasından dolayı bağlayıcılık ifade etmektedir.

***"Muttaki Olanlar İsabetli Hüküm Verme Melekesine
Sahip Olurlar."***

Fıkıhî bir mevzuda ictihad edebilmek için belirli ilmî merhalelerden geçmek özellikle de ictihad edilecek konuyla ilgili Kur'an ve Sünnet bilgisine sahip olmak, Arapça, fıkıh usulü ve kıyas kurallarını bilmek, teşrîin makâsıd ve gayelerini kavramak zorunludur.

Fıkıh usulü kitaplarında müctehid olmanın şartları başlığı altında bu hususlar beyan edilmektedir.⁹² Ancak isabetli hükümler verebilmek için dinî ilimleri tahsil tek başına yeterli değildir. Bunun yanında sağlam bir inanca sahip olup, Allah'ın yasaklarından kaçınmak ve emirlerini de yerine getirmek gerekir. Nitekim Ayet-i Kerime'de "Ey iman edenler! Eğer Allah'tan korkarsanız O, size iyi ile kötüyü ayırt edecek bir kavrayış verir..."⁹³ buyrulmaktadır.

Bu ilkeyi göz önüne aldığımızda müctehid olabilmenin şartlarına Kur'an, Sünnet, Arapça, usul...

⁹⁰ Haseballah, Ali, *Usûlü't-teşrîi'l-İslâmî*, Mısır 1971, s. 91.

⁹¹ Buhârî, *İ'tisam*, 4, 6868.

⁹² Gazzâlî, *el-Mustasfâ*, II, 333-338; Karadâvi, *el-İctihad fi'ş-şeriatî'l-İslâmiyye*, s. 17-50.

⁹³ Enfâl 8/29.

bilgisinin yanına muttaki bir Müslüman olmak şartını da ilave etmek gerekir. Yine bu ilkeye dayalı olarak farklı dine ve inanca mensup insanların İslâm dini hakkındaki çalışmalarını, onların fikhî meselelerde müttakilik vasfına sahip olmadıkları için isabetli hüküm verme melekesinden yoksun olacaklarını unutmadan değerlendirmek gerekmektedir.

"Fetva Verirken Kınanmaya, Eleştirilmeye veya Tehdit Edilmeye İtibar Edilmemelidir."

"O Peygamberler ki Allah'ın gönderdiği emirleri duyururlar, Allah'tan korkarlar ve O'ndan başka kimseden korkmazlar..."⁹⁴ ayeti peygamberlerin vârisleri konumundaki⁹⁵ âlimlere de sorumluluk yüklemektedir. Kendisinden fetva istenilen bir fakih, doğru bildiğini korkmadan ve çekinmeden müsteftîlere söylemekle yükümlüdür.

Hz. Peygamber'in tebliğ görevine vurgu yapılan ayette "Allah seni insanlardan koruyacaktır." buyrulurak⁹⁶ dini anlatma sorumluluğunda olanların, karşılaşacakları tehdit, kınanma gibi olumsuzluklara ve zorluklara karşı Allah'ın nusretini yanlarında hissederek dirençli olmalarının gerekliliğine işaret edilmektedir.

Hükümleri insanlara açıklanmayıp gizleyenlerin lanetleneneceğinin ve azaba uğrayacağına haber

⁹⁴ Ahzâb 33/39.

⁹⁵ Ebû Dâvud, İlim, 1; Tirmizî, İlim, 19.

⁹⁶ Mâide 5/67.

verilmesi⁹⁷ de fetva veren âlimin korkmadan, çekinmeden doğruları açıklama görevinin olduğunu vurgulamaktadır.

C- HELAL ve HARAM

*“Allah’ın Helal Kıldığını Hiç kimse Haram Kılamaz;
Haram Kıldığını da Kimse Helal Kılamaz.”*

Allah Teâlâ’nın lütfettiği helal ve hoş nimetleri haram kılma yetkisine kimse sahip değildir. İnsanın kendisinde bu yetkiyi görüp de haramı helal, haramı helal kılması haddi aşmaktır. Haddi aşanlar, Allah’ın sevgi ve merhametinden mahrum kalacaklardır.⁹⁸

Câhiliyye Arap toplumunda batıl inançları ve Allah adına helali haram; haramı helal kılma uygulamaları mevcuttu. Ekinlerden ve evcil hayvanlardan bir kısmını putlar için ayırıp ona dokunmayı haram sayar,⁹⁹ çocuklarını öldürmeyi meşrû kabul ederlerdi.¹⁰⁰ Bahîre, sâibe, vasîle ve hâmî diye anılan hayvanlara binilmez, sırtlarına yük vurulmazdı.¹⁰¹ “Bahîre ve sâibe denen hayvanların karnındaki yavruları, şayet canlı doğarlarsa yalnızca erkeklerimiz için helâldir, kadınlarımıza ise yasaktır. Fakat ölü doğacak olursa, o zaman erkek-kadın herkes onda eşittir, o hayvanın etinden yiyebilir” diye hüküm verirlerdi. İşte onların yaptıkları bütün bu uygulamalar ve verdikleri hükümler ayet-i

⁹⁷ Bakara 2/159, 174.

⁹⁸ Mâide 5/87.

⁹⁹ En’âm 6/136; Nahl 16/56.

¹⁰⁰ En’âm 6/137.

¹⁰¹ Mâide 5/103.

kerimelerde Allah’a iftira atmak olarak vasıflandırılmış ve kendi kendilerine haram ve helal hükmü vermelerinden dolayı cezalandırılacakları beyan edilmiştir.¹⁰²

Müşriklerin Kâbe’yi çıplak tavaf etmeleri ve ziyaret dönemlerinde daha çok sevap kazanma inancıyla kuru azık dışında et, yağ, süt gibi değerli gıda maddelerini yememeleri¹⁰³ Allah adına verilen batıl bir hüküm olması sebebiyle ilga edilmiş; Mü’minlerin Kâbe’yi elbiseleri ile tavaf etmeleri ve israfa kaçmadan yiyip içmeleri gerektiği beyan edilmiştir.¹⁰⁴

Kur'an-ı Kerim’de Yahudilerin ahebârları (din adamlarını), Hristiyanların ruhbanları (rahipleri) rab edinmeleri eleştirilmektedir.¹⁰⁵ Hz. Peygamber (s.a.) ayet-i kerime’de geçen “*Rab Edinme*” ifadesiyle, onların din âlimlerini tanrı edinip onlara tapmalarının değil; din âlimlerinin istediklerini helal veya haram kılmaları ve Yahudi ve Hristiyan halkın da bu kararlara uymalarının kastedildiğini beyan buyurarak¹⁰⁶ Allah’ın haram kıldığını helal ya da haram kıldığını helal kılanların peşinden gidenlerin yaptıkları bu büyük hataya dikkat çekmektedir.

Hz. İbrâhim ve Hz. İsmâil’in şeriatlarına uygun olarak¹⁰⁷ câhiliyye döneminde zilkâde, zilhicce,

¹⁰² En’âm 6/138-140; Yûnus 10/59-60.

¹⁰³ Suyutî, *ed-Dürrü’l-mensûr fi’t-tefsîri’l-me’sûr*, III, 150.

¹⁰⁴ A’râf 7/31-32.

¹⁰⁵ Tevbe 9/31.

¹⁰⁶ Tirmizî, *Tefsiru’l-Kur’an*, 10, 3095.

¹⁰⁷ Heyet, *Kur’an Yolu*, Ankara 2007, II, 764.

muharrem ve recep aylarının haram aylar sayılıp,¹⁰⁸ bu vakitlerde savaş yapılmaması toplumda genel kabul gören bir kuraldı.¹⁰⁹ İslâm, doğduğu ortamda var olan âdetlerin bir kısmını aynen korumuş, bir kısmını ıslah ederek devam ettirmiş, bir kısmını da kaldırmıştır. Haram aylara hürmet etmek ıslah edilerek varlığı devam ettirilen uygulamalardandır.¹¹⁰ Şahsî menfaatleri için haram ayları erteleyerek yerlerini değiştirip haramı helal yapma gayreti içine girmenin kelimenin tam manasıyla kâfirlik olduğu vurgulanmaktadır.¹¹¹ Bir diğer ayet-i kerimde de Allah'ın helal kıldığını haram saymanın müşriklerin bir vasfı olduğu beyan edilmektedir.¹¹²

Bir başka ayet-i kerime'de delilsiz, mesnetsiz olarak ve yalan yanlış konuşarak "Bu helaldir, bu haramdır." diyenlerin Allah'a iftira atan ve felaha hiç kavuşamayacak insanlar grubuna dâhil oldukları ve elem veren azaba mahkûm olacakları haber verilmiştir.¹¹³

Burada, Peygamberlerin ilâhî kitaplarda yer almayan konulardaki fiil ve beyanlarının niteliğinin izah edilmesi gerekmektedir. Peygamberlerin nübüvvet sorumlulukları çerçevesinde ilâhî vahyi insanlara tebliğ etme görevleri yanında, vahyi beyan edip açıklama yetkileri de vardır. Ancak Peygamberlerin haram veya

¹⁰⁸ Cürçânî, *et-Ta'rîfât*, s. 27.

¹⁰⁹ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, III, 162.

¹¹⁰ Bkz. Tevbe 9/ 36.

¹¹¹ Tevbe 9/ 37.

¹¹² Nahl 16/35.

¹¹³ Nahl 16/116-117.

helal kılma yetkisi mutlak nitelikte olmayıp, Allah Teâla tarafından kendilerine verilen yetkiye dayanmaktadır. Vahyi değiştirme hakkı hiçbir peygambere verilmemiştir. Müşriklerin, Hz. Peygamber'den "Bundan başka Kur'an getir veya bunu değiştir" şeklindeki taleplerine cevap bizzat ayet-i kerime'de verilmiş; Hz. Peygamberin vahyi değiştirmeye hak ve yetkisinin olmadığı beyan edilmiştir.¹¹⁴ Bir başka ayet-i kerimede de O, kendi hevâsından söylemez. O (Kur'an veya Hz. Peygamber'in din işinde söylediği her söz) kendisine bildirilen bir vahiyden başkası değildir."¹¹⁵ buyrularak vahyin ilahî murakabe altında olduğu açıklanmıştır.

Sünnetin, gayr-i metlûv vahiy olması¹¹⁶ ve Hz.Peygamber'in ictihadlarının vahyin murakabesi altında bulunması fıkhnın ikinci kaynağı olarak sünneti kabul etmemizi gerekli kılmaktadır. Bu sebeple Hz.Peygamber'in söz, fiil ve takririne dayalı olarak da helal ve haram hükümleri verilebilir. Nitekim ehli eşek etlerinin yenilmesinin nehyedilmesi,¹¹⁷ erkeklerin altın ve ipek kullanmalarının yasaklanması,¹¹⁸ orucu kasten bozanların keffâretle yükümlü olması,¹¹⁹ nineye mirastan pay ayrılması¹²⁰ ayetlerde yer almayıp sünnete dayalı olarak teşri kılınmıştır. Tahrim Sûresi 1. ayetinde

¹¹⁴ Yûnus 10/15.

¹¹⁵ Necm 53/3-4.

¹¹⁶ Bkz. En'am 6/50; Kıyâmet 75/19.

¹¹⁷ Nesâi, Sayd, 31, 4839.

¹¹⁸ Buhârî, İ'tisam, 4, 6868.

¹¹⁹ Buhârî, Savm, 30,1834.

¹²⁰ Ebû Dâvûd, Ferâiz, 5, 2896.

geçen “Ey Peygamber! Allah’ın helal kıldığını niçin haram kılıyorsun...” ifadesini Hz. Peygamber’in söz ve fiilleri ile haram hükmü sabit olmaz şeklinde anlamak doğru olmayacaktır. Çünkü ayetteki ikaz, Hz. Peygamber’in bir şeyi yasaklamasına değil, eşlerini hoşnut etme arzusuna dayalı olarak bir şeyi haram kılmasıdır. Burada haram kılma gerekçesinin yani illetinin Allahın muradına uygun olmadığı beyan edilerek bu hususta Hz. Peygamber uyarılmaktadır. Dolayısıyla ayetin manasını umumileştirip hadisleri reddeden bir anlayışına zemin hazırlamak isabetli olmayacaktır.

Allah ve Resûlü bir işe hüküm verdiği zaman, inanmış bir erkek veya kadına o işi kendi isteklerine göre seçme hakkının olmaması¹²¹ ve anlaşmazlık durumunda Hz. Peygamber'in hakem olarak kabul edilip vereceği kararı tam bir içtenlik ve gönül huzuru ile benimsemenin imanın bir parçası olarak beyan edilmesi de¹²² Hz. Peygamber'e itaatin gerekliliğini göstermesi bakımından önemlidir.¹²³ "...Peygamber onlara temiz şeyleri helal, pis şeyleri haram kılar"¹²⁴ ayetini, nâzil olan Kur'an ayetleri ile beyan edilen haramlar ve helaller olarak anlamak mümkün olduğu

¹²¹ Ahzâb 33/36.

¹²² Nisâ 4/65.

¹²³ Kur'an'da, Hz. Peygamber'e itaati emreden ayetler için bkz. Âl-i İmrân 3/31-32, 132; Nisâ 4/13, 59, 64, 69, 80, 115; Mâide 5/92; A'râf 7/35, 158; Enfâl 8/1, 13, 20, 24, 46; Tevbe 9/63, 71; Nûr 24/52, 54, 56; Ahzâb 33/33, 57, 66, 71; Muhammed 47/33; Fetih 48/17; Hucurât 49/14; Mücâdele 58/13; Haşr 59/7; Tegâbün 64/12.

¹²⁴ A'râf 7/157.

gibi, sünnetin teşrî değerine yapılan atıf olarak da anlamak mümkündür.

Bu husustaki kanaatimizi şu şekilde hülâsa edebiliriz. Teşrî iradesi Allah Teâlâ'ya aittir. Peygamberler, kendiliğinden hüküm koyamazlar. Peygamberler Allah'ın haram kıldığını helal, helal kıldığını haram kılma yetkisine sahip olmamakla birlikte; Allah'ın muradını insanlara açıklama mahiyetinde olmak üzere, Allah'tan aldıkları yetki ve izin ile¹²⁵ ve belirlenen çerçevede sınırlı olarak helali ve haramı beyan etmeleri, dolayısıyla ayetlerde yer almayıp sadece sünnete dayalı olarak haram veya helal hükümlerinin verilmesi imkân dâhilindedir.

"Haramlar Sınırlı, Helâl Dairesi ise Geniştir."

Müslümanlara hangi hayvanların yenilmesinin haram kılındığı vahiy ile beyan edilmiştir. Helal olanlar ise tek tek sayılmak yerine *"Haramlığı beyan edilenlerin dışındakiler helal kılındı"* buyrulmuştur.¹²⁶ Bu durum haram alanın dar ve sınırlı, helâl sahanın ise geniş olduğunu gösterir.

"Yeryüzünü size boyun eğdiren O'dur. Şu halde yerin omuzlarında (üzerinde) dolaşın ve Allah'ın rızından yiyin..."¹²⁷, "O, yeryüzünde olanların hepsini sizin için yaratandır..."¹²⁸ ayetleri yeraltı ve yerüstü zenginlikleri ile bütün yerkürenin insanların hizmetine

¹²⁵ "Biz her peygamberi –Allah'ın izniyle- ancak kendisine itaat edilmesi için gönderdik..." Bkz. Nisâ 4/64.

¹²⁶ Mâide 5/1; Hac 22/30.

¹²⁷ Mülk 67/15.

¹²⁸ Bakara 2/29.

sunulduğunu ifade etmektedir ki bu da aslolanın helal olduğunu ve bir şeye haram hükmünün ancak bir delile dayalı olarak verilebileceğini gösterir.

Bu ilkeden yola çıkarak diyebiliriz ki, fakihin yeni üretilen bir gıdanın dinî hükmünü araştırırken onu haram kılacak unsur taşıyıp taşımadığını tespit etmesi yeterlidir. Çünkü haram nesne barındırmayan gıdalar aslolanın helallik olması ilkesinden hareketle mubah hükmünde olacaktır. Haram olan gıdaların ismen zikredilip beyan edilmesi uygundur. Helal olanların ise tek tek isimlerinin zikredilmesi hem gerekli değildir, hem de fiilen –helal sahanın çok geniş olması sebebiyle– mümkün değildir.

“Mubahlar Harama Sebep Olması Durumunda Yasak Hale Gelir.”

Allah Teâlâ ticareti helal kılmıştır.¹²⁹ Ancak Cuma günü namaz için çağrı yapıldığında alışverişi bırakıp Allah'ın zikrine koşmak gerekir.¹³⁰ Alışveriş yapmanın genel hükmü mubah olmakla beraber Cuma namazı vaktinde yapılacak bir alışveriş, namazdan alıkoyacağı için meşrûyetini kaybetmekte ve yasak hale gelmektedir.

Mescit olan bir yere başka bir mescit açmak mubah bir davranış olmakla beraber, bu durum inananlar arasında fitne ve bölünmeye sebep oluyorsa ikinci mescidin açılması yasak hale gelecektir. Nitekim Kuba mescidinin yakınına münafıkların zararlı faaliyetlerde bulunmak, mü'minler arasına ayrılık

¹²⁹ Bakara 2/275.

¹³⁰ Cum'a 62/9.

sokmak ve küfrün bir üssü olarak kullanılmak amacıyla inşâ ettikleri mescit (Mescid-i Dırar) meşrû kabul edilmemiş ve içinde namaz kılmak yasaklanmıştır.¹³¹

Fıkıh usulünde fer'i delillerden olarak zikredilen seddü'z-zerâi' ilkesi ile mubah bir şeyin günaha ve kötülüğe yol açması durumunda yasaklanabileceği benimsenmiştir. Bu ilkeye dayalı olarak verilen birçok fikhî hükmü seddü'z-zerâi' ile ilgili yazılan eserlerde bulmak mümkündür.¹³²

“İyi, Temiz ve Hoş Olan Şeyler Helal Kılınmıştır.”

Kur'an'da yiyecek türlerin hepsinin isim isim zikredilip helal ya da haram olduğunun beyan edilmesi yerine bu konuda genel bir ilkeye işaret edilmektedir. Buna göre helal olduğu beyan edilen rızkın en temel vasfı tayyibat (temiz ve hoş) olmasıdır.¹³³

Mü'minlere iyi ve temiz yiyecekler helal kılınmış ve rızıkların temiz olanlarından yenilmesi emredilmiştir.¹³⁴ Habâis (kötü, çirkin, iğrenç) vasıflı olanlar ise haram kılınmıştır.¹³⁵

¹³¹ Tevbe 9/107-108.

¹³² Seddü'z-zerâi' kavramının kapsamı ve örnek fikhî hükümler için bkz. Osman, Mahmûd Hamid, *Kâidetü seddi'z-zerâi ve eseruha fi'l-fıkhi'l-İslâmî*, Dârü'l-Hadis, Kahire 1996, s. 55 vd.; Burhanî, Muhammed Hişam, *Seddü'z-zerâi fi'ş-şeriatî'l-İslâmiyye*, Matbaatü'r-Reyhani, Beyrut 1985, s. 45 vd.; Topal, Şevket, *İslâm Hukuk Düşüncesinde Sedd-i Zerâi*, Ahenk Yayınları, Van 2007, s. 17 vd.

¹³³ Bakara 2/168; Mâide 5/88; A'râf 7/32, 160; Enfâl 8/26; Yûnus 10/93; Nahl 16/72, 114; İsrâ 17/70; Mü'minûn 23/51; Mü'min 40/64; Câsiye 45/16.

¹³⁴ Bakara 2/172; Mâide 5/4-5.

¹³⁵ A'râf 7/157.

Bu ilkeye göre, yeni üretilen ve hakkında nas bulunmayan gıda ve benzeri ürünlerin hükmü araştırılırken; iyi, yararlı ve temiz vasıflarını taşımayan ürünlerin taşıdıkları habâis vasfının ölçüsüne göre kerahet ya da haramlık vasfı taşıyacakları göz önüne alınmalıdır.

"Bir Şeyin Haram Olması, Murad-ı İlâhiye'ye Muvafık İllet ve Hikmetlere Dayalıdır."

Hız. Peygamber'in bal şerbeti içmeyi kendisine haram kılması üzerine Allah Teâla tarafından uyarılmasının temelinde yatan neden; bu haram kılmanın "sırf eşlerini memnun etme" gayesine yönelik olmasıdır.¹³⁶ Haram hükmünün bu gerekçeye dayalı olması murad-i ilâhiye'ye muvafık düşmediği için haramlık hükmü sabit olmamıştır.

Kur'an'da şarap, kumar, dikili taşlar (putlar), fal ve şans oklarının haram olduğu beyan edildikten sonra bu hükmün temelinde yatan sebep; içki ve kumarın insanların arasında düşmanlık ve kin sokması ve insanları Allah'ı anmaktan, namazdan alıkoyması şeklinde beyan edilmektedir.¹³⁷

Bir davranışın haram olması genellikle fert veya topluma yönelik bir zarara yol açmasına bağlı olmakla birlikte, bazı yasaklar sırf insanların davranış bakımından imtihan edilmesinin¹³⁸ bir aracı da olabilir. Nitekim ihramlı iken avlanmanın yasak olmasının bir

¹³⁶ Tahrîm 66/1.

¹³⁷ Mâide 5/91.

¹³⁸ Mülk 67/2.

gayesi de kimlerin Allah'a karşı gelmekten korktuklarının tespiti¹³⁹ Hz. Adem'e ve eşine cennette bir ağacın yasaklanmasını¹⁴⁰ da bu açıdan değerlendirmek mümkündür.

İslâm Fıkında bir davranışa haram hükmünün verilmesinin belirli gayeleri ve gerekçeleri vardır. Fıkıhta illet, sebep ve hikmet kavramları ile ifade edilen hükmün bu dayanak noktaları bazen ayet ve hadislerde zikredilirken, bazen de illeti tespit yollarına başvurularak ortaya konulmaktadır.¹⁴¹

Usul âlimlerinin Makâsıd-ı şerâyı bilmeyi müctehid olmanın şartlarından saymalarının esas nedeni, icihadların murad-i ilahiye muvafık illet ve hikmetlere dayalı olmasını temin gayretidir.

D- ZARURET

*"Zaruretler Haramı Helal Kılar."*¹⁴²

Allah, ölüyü (leşi), akıtılmış kanı, domuz etini ve Allah'tan başkası adına kesilen hayvanı haram kılmıştır. Fakat her kim yiyecek başka bir şey bulamama veya başkasının zorlaması gibi sebeplere dayalı olarak günaha istekle yönelmeksizin bunlardan yemeye

¹³⁹ Mâide 5/94.

¹⁴⁰ Bakara 2/35.

¹⁴¹ İletin tespit yolları bkz. Gazzâlî, *Esâsü'l-kıyas*, Şeriketü'l-Ubeykan, Riyad 1993, s. 43-100.

¹⁴² İslâm Fıkında zarûretin yeri ve kapsamı için bkz. Zuhaylî, Vehbe, *Nazariyyetü'z-zarûreti's-şer'iyye*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1982; Baktır, Mustafa, *İslâm Hukukunda Zarûret Hali*, Akçağ Yayınları, Ankara t.y; Karaman, Hayreddin, *İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri*, Nesil Yayınları, İstanbul 1993, I, 217-276.

mecbur kalırsa, başkalarının hakkına saldırmamak ve yemek zorunda kaldığı ölçüyü aşmamak şartıyla, ona bir günah yoktur.¹⁴³

Mü'min bir kişinin Allah'ı inkâr ifade eden sözler söylemesi o kişiyi küfre düşürür ve bu davranış haramdır. Ancak ikrah ve tehdit altında kalanların kalpleri iman ile dolu ise tehdidi bertaraf edebilmek için sadece diliyle inkâr etmesi caizdir. Bu hükmün delili "Her kim iman ettikten sonra Allah'ı inkâr edecek olursa, -kalbi imanla dopdolu olduğu hâlde, baskı altında inkâr etmiş görünenler değil, tam tersine, gönlünü inkâra açan kimseler- işte Allah'ın gazabı onların üzerindedir ve onlar için korkunç bir azap vardır."¹⁴⁴ ayetidir.

Müfessirler bu ayetin sebab-i nüzulü hakkında şu bilgileri vermektedir. İslâm'ın ilk şehidler olan Yâsir ve Sümeyye'nin çocuğu olan Ammar, işkencelere dayanamayarak kalbiyle mü'min olmakla beraber diliyle işkence yapanların istediği şekilde inkâr etmiş ve durum Resûlullah'a bildirilmiştir. Bunun üzerine bu ayet-i kerime nâzil olmuştur. Resûlullah (s.a.), Ammar'ın kalbinin iman dolu olduğunu görünce ona "*Seni yine zorlarlarsa istediklerini söyle*" buyurarak zorlama karşısında dil ile inkâr etmenin cevazına işaret etmiştir.¹⁴⁵ Allah'ı inkâr ifade eden sözler söylemek haram olmakla birlikte bahsedilen zarurî durum sebebiyle meşrû (helal) olmaktadır.

¹⁴³ Bakara 2/173; Mâide 5/3; En'âm 6/119, 145; Nahl 16/115.

¹⁴⁴ Nahl 16/106.

¹⁴⁵ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*, IV, 605.

"Zaruretler Kendi Miktarınca Takdir Olunur."

Haram kılındığı beyan edilen leş, kan, domuz eti ve Allah'tan başkası adına kesilenlerin zaruret durumunda mubah olacağını beyan eden ayet-i kerime'de mutlak bir helal kılma söz konusu olmayıp ancak zaruret sınırı aşmamak ve haksızlığa sapmamak¹⁴⁶ ve günaha meyletmemek¹⁴⁷ şartıyla haramların helal olacağı vurgulanarak zaruretlerin ancak kendi miktarınca takdir olunacağına işaret edilmektedir.

Zaruret hali sebebiyle verilen cevaz geçici niteliktedir. Mevcut olağanüstü şartların ortadan kalkmasıyla önceki hüküm tekrar geçerli olur. Haram olmakla birlikte zaruret sebebiyle helal hükmü kazanan bir durum sadece zaruret sınırları içinde kullanılabilir. İslâm'ın ızdırar hali için tanıdığı ruhsatı sınırları aşmadan kendi meşrû çerçevesinde kullanmak gerekir. Açlıktan ölmek üzere olan kişinin haram bir şeyi ölmeyecek kadar yemesi mubahtır. Bu sınır aşıp da doyacak miktarda yemek mubah olmaz.

"Zorluk Durumunda Kolaylık Hükümleri Devreye Girer."

Kible olarak Kâbe'ye yönelmek namazın şartlarından olmakla birlikte kible tayininin yapılamadığı durumlarda herhangi bir yöne dönerek

¹⁴⁶ Bakara 2/173; En'âm 6/145; Nahl 16/115.

¹⁴⁷ Mâide 5/3.

namazı kılmak mümkündür. "*Doğu da Allah'ındır batı da. Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü (zâtı) oradadır.*"¹⁴⁸

Ramazan orucunu tutmak farz kılınmıştır. Ancak hasta ve yolculara -zorluğu ortadan kaldırıp kolaylığı sağlamak üzere- orucu kazaya bırakma ruhsatı tanınmıştır.¹⁴⁹

İhramlının tıraş olması yasak olmakla birlikte hastalık veya başından bir rahatsızlığı söz konusu olduğunda oruç, sadaka veya kurban olarak bir fidye ödeyip tıraş olması caizdir.¹⁵⁰

Namaz kılarken uyulması gereken belirli rükün ve şartlar vardır. Ancak tehlikeli durumlar söz konusu olduğunda ortaya çıkan mazerete dayalı olarak ve tehlike ortadan kalkıncaya kadar bazı rükün ve şartları yerine getirmeden namazı kılmak mümkündür.¹⁵¹

Ensar, hasta veya engelli insanlar ile beraber yemek yemekten onlara istemeden de olsa bir haksızlık ederiz çünkü onlar yemeğin daha iyi olan kısımlarını göremez ve alamaz diyerek uzak durur ve bu durum her iki taraf için de zorluk meydana getirirdi.¹⁵² Allah Teâla zikri geçen bu kişilerle beraber yemek yemenin sakıncasının olmayacağını buyurarak¹⁵³ mü'minlerin üzerindeki bu sıkıntıyı kaldırmıştır.

Mü'minlerin kâfirleri dost ve veli edinmeleri yasaklanmakla birlikte, onlardan gelebilecek zararı

¹⁴⁸ Bakara 2/115.

¹⁴⁹ Bakara 2/185.

¹⁵⁰ Bakara 2/196.

¹⁵¹ Bakara 2/239; Nisâ 4/103.

¹⁵² Mâverî, *en-Nüket ve'l-uyûn*, III, 186.

¹⁵³ Nûr 24/61.

önleme amacıyla ve daha büyük zararlara sebep olmamak şartıyla onlara güler yüz gösterip durumu idare etmeye izin verilmiştir.¹⁵⁴

Hür mü'min kadınlarla evlenmeye maddî gücü yetmeyenlerin sahiplerinin iznini alıp cariyelerle evlenmelerine izin verilerek, evlenme ihtiyacı içinde olanların bu husustaki sıkıntılarını aşmaları için bir yol gösterilmiştir.¹⁵⁵

Yolculuk esnasında beklenmedik birçok zahmet ve zorluklarla karşılaşılması söz konusu olabilmektedir. Bir kolaylık hükmü olarak seferî durumda olanların, namazlarını kısaltmasına izin verilmiştir.¹⁵⁶

Borç alanın, borcunu zamanında ödemesi üzerine vacip olmakla birlikte, eli dara düşüp ödeyemeyecek durumda olması halinde maddî durumu düzelineye kadar ona süre tanımak gerekmektedir.¹⁵⁷ Burada, borcunu ödemek istediği halde imkânsızlık sebebiyle ödeyemeyen iyi niyetli borçlular lehine kolaylık hükmü devreye girmektedir.

Hataen öldürme ve zihar keffâreti açıklanırken kişinin köle azad etmesi gerektiği beyan edildikten sonra buna imkân bulamayanlar için iki ay peş peşe oruç tutma hükmü getirilmiştir.¹⁵⁸

Zorluk durumunda kolaylık hükümlerinin geçerli olmasına bir başka örnek teyemmüm

¹⁵⁴ Âl-i İmrân 3/28.

¹⁵⁵ Nisâ 4/25.

¹⁵⁶ Nisâ 4/101.

¹⁵⁷ Bakara 2/280.

¹⁵⁸ Nisâ 4/92; Mücâdele 58/4.

abdestidir. Namaz abdesti veya gusül abdesti alması gerektiği halde su bulamayan veya mevcut suyu kullanma imkânı bulunmayan kişiler, teyemmüm abdesti alarak hadesten taharet şartını yerine getirmiş olurlar. Bu hükmün gerekçesi, Allah'ın bizler için güçlüğü ve zorluğu murad etmemesidir.¹⁵⁹

"Seni en kolayla muvaffak kılacağız."¹⁶⁰ "Şüphesiz zorlukla beraber kolaylık vardır"¹⁶¹ ayetleri de kolaylığın İslâm şeriatının genel niteliği olduğunu beyan etmektedir. Buraya kadar zikredilen ayet-i kerimeler göstermektedir ki, mükellefiyetlerde zorluk ve meşakkat söz konusu olduğunda kolaylık içeren hükümler geçerli olmaktadır.

İslâm'da zorluk durumunda kolaylık hükümlerin devreye girmesinin nedenini "Allah sizden (yükünüzü) hafifletmek ister; çünkü insan zayıf yaratılmıştır."¹⁶² ayeti özlü bir şekilde göstermektedir. İnsanı en iyi bilen onun yaratıcısıdır. Yüklenebileceği ağırlığı da en iyi bilendir. Bu sebeple Allah Teâlâ'nın emrettiği dinî mükellefiyetler, genel nitelik olarak fertlerin üstesinden gelebilecekleri ağırlıktadır. Normal şartlar dışında ortaya çıkan bir durum sebebiyle dinî bir teklifin yerine getirilmesi zor ya da imkânsız hale gelmişse de kolaylık hükümleri söz konusu olmaktadır.

¹⁵⁹ Nisâ 4/43; Mâide 5/6.

¹⁶⁰ A'lâ 87/8.

¹⁶¹ İnşirah 94/6.

¹⁶² Nisâ 4/28.

***"Zarûriyyât-ı Dîniyye (Din-Can-Nesil-Mal-Akıl)
Korunmalıdır."***

Fıkıh usûlü kitaplarında "*Zarûriyyât-ı Dîniyye*" başlığı altında ayrıntılı bir şekilde açıklanan ve dinin her durumda korunmasını istediği bu gayeler beş tanedir. Bunlar can, mal, din, akıl ve nesil güvenliğidir.¹⁶³ İslâm'daki emir ve yasakların temelinde bu ilkelerin güvenliğini temin etmek yatmaktadır.¹⁶⁴ Her Müslüman zarûriyyât-ı dîniyyeyi sağlamayı amaçlayan İslâm'ın emirlerini yapmakla ve bunların muhafazası için gerekli tedbirleri almakla mükelleftir. Aynı zamanda, meşrû müdafaa çerçevesinde bu uğurda mücadele etmek hak ve salahiyetine sahiptir.¹⁶⁵

a- Dinin Muhafazası

"...Eğer din konusunda sizden yardım isterlerse, antlaşmalı olduğunuz bir topluma karşı olmamak şartıyla o mazlum Müslümanlara yardım etmek sizin görevinizdir. Allah yaptığınız her şeyi görmektedir."¹⁶⁶ "Eğer anlaşmalarından sonra yeminlerini bozarlar ve dininize saldırırlarsa, küfrün önderlerine karşı

¹⁶³Zarûriyyât-ı dîniyyenin kapsamlı olarak izahı için bkz. Yûsuf Hamid Alim, *el-Mekâsidü'l-âmme li's-şeriatil-İslâmiyye*, Kahire ty., s. 203-568.

¹⁶⁴Hz. Peygamber'in veda hutbesinde can, mal ve ırzın hürmetine işaret edilmiştir. Bkz. Müslim, Hacc, 19, 1218; Tirmizî, Fiten, 2, 2248.

¹⁶⁵"*Malı uğrunda öldürülen şehittir, ailesi uğrunda öldürülen şehittir, canı uğrunda öldürülen şehittir, dini uğrunda öldürülen şehittir*". Ebû Dâvûd, Sünnet, 29, 4772.

¹⁶⁶Enfâl 8/72.

savaşın..."¹⁶⁷ ayetleri dinin muhafazasını sağlamak üzere gerekli olması durumunda cihadı emretmektedir.

Mü'minlere inançları sebebiyle düşmanlık besleyip saldırıya geçenlerle dostluk kurulmasının yasaklanmasını¹⁶⁸ ve inkârcıların mü'minleri dinlerinden döndürünceye kadar savaşa devam edeceklerinin haber verilip bu konuda inananların uyarılmasını¹⁶⁹ da dinin muhafazasını temin kapsamında değerlendirmek mümkündür.

b- Canın (Nefsin) Muhafazası

İnsana emanet olarak verilen canın muhafazası Mü'minlere yüklenen bir sorumluluktur. Bir kişinin intihar etme suretiyle kendi hayatına son vermesi de, haksız yere başkasını öldürmesi de haramdır.¹⁷⁰ Kasten adam öldürmede kısas cezasının meşrû olması,¹⁷¹ masum insanların canının muhafazası için alınmış en etkili tedbirlerdendir.

Haksız yere bir cana kıymanın bütün insanları öldürmek, bir canı kurtarmanın da bütün insanları kurtarmak gibi kabul edilmesi¹⁷² dünyadaki tek bir ferdin bile canının haksız saldırılardan korunmasının ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

¹⁶⁷ Tevbe 9/12.

¹⁶⁸ Mümteherine 60/9.

¹⁶⁹ Bakara 2/217.

¹⁷⁰ Nisâ 4/29-30. Ayrıca bkz. Bakara 2/61, 84-85, 87, 91; Âl-i İmrân 3/21, 112, 181, 183; Nisâ 4/93; Mâide 5/30, 32; En'âm 6/140, 151; Nahl 16/59; İsrâ 17/31, 33; Furkân 25/68; Kasas 28/4; Mümteherine 60/12; Tekvîr 81/8-9.

¹⁷¹ Bakara 2/178-179; Mâide 5/45; İsrâ 17/33.

¹⁷² Mâide 5/32.

İnsanlara rızık olarak tayyibâtın (temiz ve iyi olan) helal kılınıp, habâisin (çirkin ve pis olan) yasaklanmış¹⁷³ olmasının bir hikmeti de insan sağlığına tehdit olabilecek ürünlerden canın korunmasını sağlamaktır.

c- Neslin Muhafazası

Kur'an-ı Kerim'de nesli bozmaya çalışan yöneticiler bozguncular olarak vasıflandırılmakta ve bu kişilerin azaba uğrayacakları haber verilmektedir.¹⁷⁴

Neslin korunması için alınan tedbirlerin başında zinanın yasaklanması¹⁷⁵ gelmektedir. Bunun yanında nesillerin karışmasına sebep olan evlatlık müessesesine meşrûiyet tanınmayıp, herkesin kendi babasına nispet edilmesinin istenmesini¹⁷⁶ de neslin muhafazasını sağlamaya yönelik alınan tedbirler kapsamında değerlendirmek gerekir.

d- Malın Muhafazası

İslâm Hukukunda her ferdin mal, mülk sahibi olması meşrû kabul edilmiş ve mülkiyet hakkının korunmasına yönelik tedbirler alınmıştır.

Gayr-i mümeyyiz çocuklar edâ ehliyetinden¹⁷⁷ yoksun oldukları için sahip oldukları mallar velileri

¹⁷³ Mâide 5/4-5; A' râf 7/157.

¹⁷⁴ Bakara 2/205-206.

¹⁷⁵ İsrâ 17/32; Furkân 25/68.

¹⁷⁶ Ahzâb 33/4-5.

¹⁷⁷ Vücup ehliyeti, haklara sahip olabilme ve borçlar altına girebilme demektir. Edâ ehliyeti ise, kişinin hukuken muteber sayılacak şekilde fiiller ortaya koyabilmesi demektir. İslâm Fıkhdında vücup ve edâ ehliyeti kavramları için bkz. Serahsî, *Usûl*, Dârü'l-Kitabi'l-İlmiyye, Beyrut 1993, II, 333-353; Uzunpostalcı, Mustafa, "İslâm

tarafından korunur. Yetimlerin kimsesiz olup hakkını savunamayacakları ve mülkiyet haklarına saldırı yapılabileceği gerçeğinden hareketle ayetlerde, yetimlerin mallarının haksız yere yenilmemesi, rüştüne erişinceye kadar yetimin malına en güzel şekilde yaklaşılması¹⁷⁸ ve rüş t çağına ulaştıklarında herhangi bir haksız muameleye başvurmada n kendilerine teslim edilmesi emredilmekte, aksine davrananların cehennem azabına uğrayacakları haber verilmektedir.¹⁷⁹ Bu durum, mülkiyet hakkının korunması gerektiğinin bir delilidir.

Sefih ve aklı zayıf olanların edâ ehliyetinden yoksun kabul edilmelerinin¹⁸⁰ sebeplerinden birisi de malın muhafazasının sağlanmasıdır.

Mülkiyet hakkının korunmasına işaret eden bir diğ er husus, karş ılıklı rızaya dayanmaksızın batıl yollarla insanların mallarının yenilmesinin¹⁸¹ ve ölçüde, tartıda hile yapmanın yasak olmasıdır.¹⁸² Çünkü ticaret gibi meş rû bir akde dayalı olmadan baş kalarının mallarını almak açık bir ş eklide mülkiyet hakkının ihlali anlamına gelmektedir. Mülkiyet hakkını korumaya

Hukuku Açısından Ehliyet", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2006, sayı: 8, s. 149-182; Koçak, Zeki, "İslâm Hukuk Metodolojisinde Ehliyet ve Kısımları", *Diyanet İlmi Dergi*, 2003, cilt: XXXIX, sayı: 4, s. 31-54; Şa'ban Zekiyüddin, *İslâm Hukuk İlminin Esasları* (trc. İ. Kâfi Dönmez), Ankara 1990, s. 250-252.

¹⁷⁸ İsrâ 17/34.

¹⁷⁹ Nisâ 4/2, 6, 10.

¹⁸⁰ Bakara 2/282; Nisâ 4/5.

¹⁸¹ Bakara 2/188; Nisâ 4/29, 161; Tevbe 9/34.

¹⁸² En'âm 6/152; A' râf 7/85; Hûd 11/85; İsrâ 17/35; Şu'arâ 26/181-182;

Rahmân 55/9; Mutaffifîn, 83/1-3.

yönelik tüm bu hükümler zarûriyyât-ı dîniyyeden olan malın muhafazasını sağlamaktadır.

Emanete riayet edip, onu sahibine teslim etmenin emredilmesi,¹⁸³ malın muhafazasına yönelik alınan tedbirlerdendir. Bu sayede emanetteki mal koruma altında tutulmakta ve zayi olmadan sahibine iade edilmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de kumarın¹⁸⁴ ve israfın¹⁸⁵ yasaklanmasının bir hikmeti de insanların mallarının korunmasını temin etmektir.

İslâm Hukukunda malın korunmasına yönelik alınan en önemli tedbir, hırsızlığın had cezası kapsamında yer alıp, belirli şartlar tahakkuk etmişse el kesme cezası ile cezalandırılmasıdır.¹⁸⁶ Böyle caydırıcı bir cezanın uygulanması, insanların sahip oldukları malın ve mülkün en iyi şekilde muhafazasını temin edecektir.

e- Aklın Korunması

İslâm'da mükellefiyetin temeli akıl sahibi olmaktır. İnsanoğlunu diğer varlıklardan ayıran temel vasıf olan akıl sahibi olma niteliğinin korunması gerekir. Kur'an'da aklı korumaya yönelik alınan tedbirlerin başında içki içmenin yasaklanması gelmektedir.¹⁸⁷ Bu yasak kapsamına, insanın aklını

¹⁸³ Enfâl 8/27; Mü'minûn 23/8; Meâric 70/32.

¹⁸⁴ Mâide 5/90.

¹⁸⁵ A'râf 7/31; İsrâ 17/26.

¹⁸⁶ Mâide 5/38; Mümtetine 60/12.

¹⁸⁷ Mâide 5/90.

kullanmasına engel olan diğer uyuşturmalar da girmektedir.

E- NİYET

"İnsanların Niyetini Öğrenmenin Yolu Davranışlarına Bakmaktır." (Davranışlar, Niyetlerin Göstergesidir.)

Hac Sûresi 32. ayetinde "...Her kim, Allah'ın hacla ilgili nişânelerine (Safa ve Merve gibi mekânlara, kurbanlıklara ve hacla ilgili diğer sembollere) saygı ve ihtimam gösterirse, bu saygılı davranışlar kalplerdeki samimi kulluk bilincinin bir semeresidir" buyrulur. kalplerdeki niyetlerin davranışlara yansıtacağı hususuna işaret edilmektedir.

Tebük seferine katılmak istemeyen münafıklar, kendilerinin esasında savaşa katılmak arzusunda olduklarını fakat mazeretleri sebebiyle bu sefere katılmama hususunda kendilerine izin verilmesini istemişler, Allah adına yeminler ederek kendilerini masum ve iyi niyetli göstermeye çalışmışlardır.¹⁸⁸ Ancak Allah Teâla "Eğer onlar gerçekten sefere çıkmak isteselerdi elbette bunun için bir *hazırlık yaparlardı*."¹⁸⁹ buyrularak insanların yapması gerektiği halde yapmadığı veya yapmaması gerektiği halde yaptığı davranışlarına bakarak niyet ve amaçlarını tespit edebileceğimizi göstermiştir.

Nisâ Sûresi 142. ayetinde Allah rızası için namaz kılma niyeti taşımayan münafıkların, namaza üşene üşene kalktıkları beyan edilerek bu hareketlerinin

¹⁸⁸ Tevbe 9/42.

¹⁸⁹ Tevbe 9/46.

içlerinin dışa yansıması olduğunu ve bu davranışlarına bakarak münafıkları tanıyabileceğimizi göstermektedir.

Üsâme b. Zeyd bir savaş esnasında, Müslümanlara selam verip kelime-i tevhidi söyleyen bir kişiyi, mü'min olduğunu kabullenmeyerek öldürmüştü. Bu olaydan haberdar olan Hz. Peygamber (s.a.) çok üzölmüş ve hiddetlenmiştir.¹⁹⁰ Konu ile ilgili ayette "Ey İman edenler! Allah yolunda savaşı çıktığınız zaman iyice araştırın. Size selam verene, dünya hayatının geçici menfaatine göz dikerek "sen mü'min değilsin" demeyin..."¹⁹¹ buyrularak selam vermenin kalpteki imanın bir göstergesi olarak kabul edilmesi gerektiğine işaret edilmektedir. Üsâme'nin bu olayda kınanmasının nedeni, insanların kalbini açıp imanını kontrol edemeyeceğine göre, zahir hallerine göre hüküm vermesi gerekirken, muhatapların selam vermelerini, kalplerindeki imanın dışa yansıyan bir delili olarak kabul etmemesidir.

Bir topluluğun Allah'ın ayetlerini inkâr ettiği veya alaya aldığı işitildiği zaman, o mekânda bulunan mü'minin kalben orada konuşulanlara katılmadığının bir göstergesi olarak onların yanlarından kalkıp gitmesi gerekir. Böyle bir durumda, davranışımızla içimizdeki niyeti ortaya koymazsak o inkârcılarla aynı vebal içine girilmiş olur.¹⁹²

Müslümanlar savaşı çıkarken evlerinin anahtarlarını savaşı çıkamayacak durumda olanlara

¹⁹⁰ Buhârî, Megâzî, 43, 4021.

¹⁹¹ Nisâ 4/94.

¹⁹² Nisâ 4/140.

birakırlardı. Bu kişiler koruyup kolladıkları bu evlerde yeme-içme hususunda çekinirlerdi. Ayet-i kerime’de “...Anahtarlarına sahip olduğunuz evlerde yemek yemenizde bir sakınca yoktur.”¹⁹³ buyrularak evin sahibinin anahtarı teslim etme davranışıyla evinde yeme-içmeye de izin vermiş olduğu beyan edilmektedir.

Hukuk kitaplarında "Umûru bâtınadan olan bir şeyin zahirdeki delili o şey makamına kâim olur."¹⁹⁴ şeklinde ifade edilen kâide de benzer manayı ifade etmektedir. Umûru bâtına; kasd, ihtiyar, rıza, his, kanaat gibi başkalarının birebir muttali olması mümkün olmayan durumlardır. Bir kişinin fırına gidip ekmeğin parasını uzatması akit yapma niyetini (teâtî akdi) göstermektedir. Yolda bulduğu parayı ilan etmesi için ilgililere başvurması hüsninîyetinin göstergesidir.¹⁹⁵

İnsanlar hakkında hüküm verirken kalplerinden geçirdiklerini tam manasıyla bilmek mümkün olmadığı için somut verilere ihtiyaç duyulur. Bu hususta en büyük yardımcı kişilerin bizzat yaptıkları eylemlerdir. Sevap ve hayır işleme niyeti taşıyanlar, bu hedefe yönelik davranışlar sergilerken, günah ve şer peşinde koşma arzusunda olanlar da -belki farkında bile olmadan- davranışlarında bunu gösterirler. Hüküm verme konumunda olanlar, insanların davranışları üzerinde iyi bir gözlem yaparak haklı ile haksızı doğru bir şekilde ayırma imkânına kavuşabilirler.

¹⁹³ Nûr 24/61.

¹⁹⁴ Mecelle, Madde 68.

¹⁹⁵ Berki, Ali Himmet, *Hukuk Mantiği ve Tefsir*, Güney Matbaacılık, Ankara 1948, s. 127-128.

"Bir İştten Maksat Ne İse Hüküm Ona Göredir."

Erkeğin, aralarında anlaşmazlık ortaya çıkan karısını boşamamasının iki sebebi olabilir. Birincisi İslâm'da boşanmanın hoş karşılanmamasına istinaden sabır ve tevekkül gösterme düşüncesi; ikincisi ise sırf karısına zarar verme gayesidir. Birinci durum mükâfat, ikinci durum ise mücâzâtı gerektirir. Nitekim ayet-i kerime'de haksızlık edip zarar vermek niyetiyle kadınları nikâh altında tutmak men edilmiştir.¹⁹⁶ Görüldüğü üzere bir fiilin hükmü amaç ve niyete göre değişebilmektedir.

İnsanların fiillerine yüklenilecek hüküm, niyetlerine ve amaçlarına göre şekillenecektir. Furu' fıkıhtan buna örnek olarak lukatayı gösterebiliriz. Bulunulan bir mal (lukata) emanet hükümlerine tâbidir. Kasıt ve taksir olmaksızın zarara uğraması durumunda tazmin mükellefiyeti yoktur. Ancak lukatayı alanın amacı onu sahibine vermek değilde gasbedip mülkiyetine geçirmek ise bu hüküm değişmekte ve lukatayı alan kişi tazminle sorumlu olmaktadır.¹⁹⁷

Kasten bir insanı öldürmenin cezası kısas veya diyet iken, yanlışlıkla (hataen) ölüme sebebiyet verme durumunda kısas hükmü uygulanmayacaktır.¹⁹⁸ Buna göre öldürme olayında hüküm, öldürenin maksadına göre değişmektedir. Ormanda ateş eden bir kişi

¹⁹⁶ Bakara 2/231.

¹⁹⁷ Kâsânî, Alâüddin Ebû Bekir b. Mes'ud, *Bedâ'i'u's-sanâi' fi tertîbi's-şerâ'i'*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1997, VIII, 330.

¹⁹⁸ Bakara 2/178; İsrâ 17/33; Nisâ 4/92.

yanındaki arkadaşını vurup öldürse, öldürenin maksadına bakılır. Amacı av hayvanını vurmak olarak tespit edilirse kısas düşer; fakat o kişinin arkadaşını vurmak kastıyla ateş ettiği tespit edilirse –öldürülenin yakınlarının diyeti kabul etmemesi durumunda- kısas uygulanacaktır.

“İbadetlerin Geçerliliği Niyetlere Bağlıdır.”

Şekil olarak bir ibadetin yapılmış olması Allah katında makbul olması için yeterli değildir. O yapılan fiil, Allah’a bağlılık (takva) niyeti ile yerine getirilmesi durumunda ancak ibadet hükmünü kazanır. Nitekim Kurban ibadeti hakkında Kur’an-ı Kerim’de “Kurban olarak kestiğiniz hayvanların etleri de kanları da Allah’a ulaşmaz. O’na ulaşacak olan, sadece sizin takvanızdır...”¹⁹⁹ buyrulurken önemli olanın kişilerin kalplerinin ve niyetlerinin sahih olması gerektiği beyan edilmektedir.

Kevser Sûresi 2. ayetinde namaz kıl ve kurban kes emri “*Rabbin için*” kaydı ile yer almakta, bu da ibadetlerin ancak Allah rızasına ulaşma niyeti taşıması gerektiğini göstermektedir.

Mü’min infakı Allah rızası için yapar.²⁰⁰ İnfak, ibadet niyeti ve kalben mutmain olarak yapılsa sahibine fayda sağlar.²⁰¹ Mallarını Allah rızası için değil de insanlara gösteriş amacıyla sarf edenler azaba

¹⁹⁹ Hac 22/37.

²⁰⁰ Bakara 2/271.

²⁰¹ Bakara 2/265.

uğratılacaklardır.²⁰² Hüsnüniyetle yapmadıkları bu amelleri onlara hiçbir fayda sağlamayacaktır.

Cennet nimetine kavuşmuş kulların vasıfları sayılırken onların muhtaç durumdaki kişileri sırf Allah rızası için doyurdukları vurgulanmaktadır.²⁰³

Faizli muamele yapmanın bereketsizlik taşıdığı, zekât vermenin ise berekete vesile olacağını beyan eden ayette²⁰⁴ “*Allah’ın rızasını kazanmak arzusu*” kaydı yer almaktadır. Buna göre zekâtın berekete ve sevaba vesile olmasının öncelikli şartı, yapılan yardımın Allah rızasına ulaşma niyeti ile yapılmasıdır.

Namazını gösteriş için kılanlar²⁰⁵ ve sadakayı halis niyetle vermeyenler için²⁰⁶ uhrevî mükâfat söz konusu olmayacaktır.

“...Kim Allah’a ve Peygamberine hicret etmek amacıyla evinden çıkar, ancak *amacına ulaşmadan yolda* vefat ederse, onu ödüllendirmek Allah’a düşer. Çünkü Allah çok bağışlayıcı, çok merhametlidir.”²⁰⁷ ayeti, iyi niyetle başlanılan işlerin sonuca ulaşmasa da mükâfata vesile olacağını göstermesinin yanında, ödülün ancak iyi bir niyetle hareket edenlere ulaşacağını da ifade etmektedir.

Yemin niyeti olmaksızın ağızdan çıkan yemin ifadelerinin sorumluluk doğurmayıp, kasıtlı olarak

²⁰² Nisâ 4/38.

²⁰³ İnsan 76/9.

²⁰⁴ Rûm 30/39.

²⁰⁵ Mâûn 107/4-6.

²⁰⁶ Tevbe 9/54.

²⁰⁷ Nisâ 4/100.

yapılan yeminlerin sorumluluğu gerektirmesi²⁰⁸ de niyetin önemini göstermektedir.

Salih bir kuldan beklenen, ibadetlerinde bütün benliği ile Hakk'a yönelmesidir. En'am Sûresi 162. ayetinde "Deki: Şüphesiz benim namazım, kurbanım, hayatım ve ölümüm âlemlerin rabbi Allah içindir." buyrularak bu hususa dikkat çekilmektedir.

Bütün bu ayetlerden, ibadetlerin ancak halis niyetle yapılması durumunda makbul olacağı sonucu çıkmaktadır. Buna bağlı olarak tüm ibadetlerde niyeti olmazsa olmaz şart olarak kabul etmek ve niyet taşımadan yapılan işlemlerin de butlanına hükmetmek gerekmektedir.

Örnek vermek gerekirse; zekât niyeti taşımadan yapılan infak zekât yerine geçmeyeceği gibi, gusül abdesti niyeti olmadan banyo yapmak gusül abdesti sayılmayacak ve kurban niyeti olmaksızın yapılan hayvan kesimleri de ibadet niteliği taşımayacaktır. Sabahtan akşama kadar hiçbir şey yemeden-içmeden duran kişi, oruç niyeti taşımıyorsa oruç sevabı elde edemeyecektir.

F- SORUMLULUK

"İnsanlar Güçleri Oranında Sorumludur. Gücünün Üstünde Kimseye Sorumluluk Yüklenmez."

Ailenin nafakasını karşılamak babanın görevidir. Ancak, nafaka miktarı babanın maddî gücü ölçüsünde belirlenir. Hiç kimse gücünün yettiğinden fazlasıyla

²⁰⁸ Bakara 2/225.

yükümlü tutulamaz.²⁰⁹ Allah hiç kimseye, gücünün yetmeyeceği bir sorumluluk yüklemes.²¹⁰

Önemli olan ölçü ve tartıda adaletli olmaktır. İnsan bu gayrette olduktan sonra farkında olmadan günaha gireriz endişesiyle evhamlara kapılıp ticaretten uzak durması doğru olmayacaktır. İstemeden çok az miktarda bir taraf fazla olmuşsa bile bu, her an yüzde yüz eşitlik sağlamak mümkün olamayacağı için af kapsamına girer. Çünkü Allah hiç kimseye taşıyamayacağı sorumluluğu yüklemes.²¹¹

Mü'minler, istemelerine rağmen yapamadıkları hayırlı faaliyetler sebebiyle ümitsizliğe düşmemelidir. İnsanın cennet ehlinden olabilmesi için yapabileceği kadarını yapması yeterlidir.²¹² Çünkü herkes ancak gücünün yettiği kadarıyla mükellef tutulmuştur.²¹³

Yahudi ve Hristiyanlar, kendilerinin uydurup dine kattıkları hurafeler sebebiyle ağır yük altında kalmışlardır. Son Peygamber Hz. Muhammed (s.a.), onların sırtlarındaki bu ağırlıkları kaldırmak ve insanların ancak güçleri oranında sorumlu olacaklarını beyan etmek üzere gönderilmiştir.²¹⁴

İnsanların güçleri oranında sorumlu olması ilkesinin bir sonucu olarak genel bir seferberlik ilan

²⁰⁹ Bakara 2/233; Talâk 65/7.

²¹⁰ Bakara 2/286; Mü'minûn 23/62.

²¹¹ En'âm 6/152.

²¹² Heyet, *Kur'an Yolu*, II, 527.

²¹³ A'râf 7/42.

²¹⁴ A'râf 7/157.

edildiğinde; zayıflar, hastalar ve savaş aracı temin edemeyenler, savaşa katılmakla mükellef değildir.²¹⁵

Hac ibadeti, herkese değil sadece gücü yetenlere farz kılınmıştır.²¹⁶ Ayrıca hac veya umre niyeti ile yola çıkıp düşman, hastalık, doğal afet gibi bir engelle karşılaşanlar, güçlerinin yeteceği bir kurbanlık göndermekle ihramdan çıkabilirler.²¹⁷

Mehir belirlemeksizin kıyılan nikâhtan sonra, cinsel ilişki ya da halvette bulunmadan boşanan kadına müt'a verilmesi gerekir. Müt'anın miktarını, bunun ile yükümlü kimsenin malî durumu belirler. Zengin olan zenginliğine, fakir olan da kendi imkânlarına göre bir miktar verecektir.²¹⁸ Kimse maddî imkânının üstünde bir miktarı müt'a vermekle sorumlu değildir.

Ayet-i kerimelerdeki örneklerden yola çıkarak ifade etmeye çalıştığımız üzere fertler güç ve takatleri ölçüsünde mükellef tutulmuşlardır. Taşıyamayacağı ağırlıkta bir görevle hiç kimse sorumlu kılınmamıştır. Bu ilkenin tatbiki iki türlü olmuştur. Birincisi İslâm'da emirler ve yasaklar beşerin üstesinden gelebileceği bir ağırlığa sahip olup; teklif sahasına giren görevler, normal şartlarda herkesin yerine getirebileceği niteliklerdedir. "...Allah din konusunda size taşıyamayacağınız bir zorluk yüklememiştir."²¹⁹ ayeti bu duruma işaret etmektedir. Bu ilkenin ikinci tatbik sahası ise, emirler ve yasaklar genel özellik itibariyle

²¹⁵ Nisâ 4/95; Tevbe 9/91-92; Fetih 48/17.

²¹⁶ Âl-i İmrân 3/97.

²¹⁷ Bakara 2/196.

²¹⁸ Bakara 2/236.

²¹⁹ Hac 22/78.

herkesin yapabileceği niteliğe sahip olmakla birlikte, herhangi bir fertte mevcut olan bir engel sebebiyle bunun ifası mümkün olamadığı durumlarda, o kişiler için ruhsat hükümleri devreye girmektedir. Özur sahibi olmak mükellefiyetlerde kolaylığı gerekli kılmaktadır.²²⁰ Böylelikle de herkes için gücü mukabilinde bir sorumluluk söz konusu olmaktadır.

"Unutmak ve Yanılmak Allah Hakkı Kapsamındaki Sorumlulukları ve Cezayı Kaldıran Bir Mazerettir."

Bakara Sûresi 286. ayette "...Rabbimiz! Unutursak veya yanılırsak bizi sorumlu tutma..." buyrulması, unutmamanın ve yanılmanın sorumluluğu kaldıran bir mazeret sayılacağını göstermektedir.

Mü'minler, yanılarak yaptıklarından dolayı günaha girmezler. Ancak bilinçli ve kasıtlı olarak yapılan eylemler sorumluluk doğurur.²²¹

İhramlı iken av hayvanını öldürenler keffâret ile yükümlüdür.²²² Ancak ayet-i kerime'de "kasten öldüren" ifadesinin bulunması, kasıt dışı hayvanın ölümüne sebep olmanın mazeret olarak kabul edildiğini göstermektedir.

Unutmamanın mazeret olacağını gösteren bir diğer delil En'âm Sûresi 68. ayetidir: "Ey Müslüman! Ayetlerimiz hakkında çirkin ve alaycı ifadelerle konuşmaya dalan kimselerle karşılaştığın zaman, onlar başka bir konuya geçinceye kadar, onlardan hemen

²²⁰ Nisâ 4/95, 98, 99; Tevbe 9/92.

²²¹ Ahzâb 33/5.

²²² Mâide 5/95.

uzaklaş! Eğer şeytan sana unutturacak olursa, bu uyarıyı hatırlar hatırlamaz onların meclisi terk et, o zalim topluluk ile birlikte oturma!” Buna göre, Kur'an ayetleri hakkında ileri geri konuşan insanların yanında bulunmak bir manada konuşulanları tasdik etme olacağı için vebaldır. Bu kişilere engel olunamıyorsa tepki olarak en azından oradan uzaklaşmak gerekir. Ancak o zalimlerle beraber oturmamak gerektiğini şeytan unutturursa hatırlar hatırlamaz kalkıp oradan uzaklaşmak gerekir. Bu İlâhi emri unutarak, onlarla bir süre beraber bulunmaktan dolayı ise sorumluluk yoktur.

İnsanlarda ergenlik çağı mükellefiyetin başlangıcıdır.²²³ Sağlıklı bir şekilde ergenliğe ulaşanlar, vücup ve edâ ehliyetine tam olarak sahip olup, her türlü hukukî işlem yapmaya ehil ve yaptıklarından da sorumlu olurlar. Ancak ehliyeti daraltan veya ortadan kaldıran ehliyet ârizalarının ortaya çıkması durumunda mükellefiyet kısmen veya tamamen kalkmaktadır.²²⁴ Unutmak ve hata (yanılma) Allah hakkı kapsamındaki sorumlulukları kaldıran bir özür mahiyetindedir.²²⁵

“Herkes Kendi Sorumluluğunu Yüklenir. Şahsî Sorumluluk Esastır.”

²²³ Nûr 24/59.

²²⁴ Unutmanın edâ ehliyetine etkileri için bkz. Özdemir, Ahmet, “İslâm Hukukunda Unutmanın Edâ Ehliyeti Üzeindeki Etkileri” *Turkish Studies*, Volume 8/12 Fall 2013, p. 979-988.

²²⁵ Güzelhisarî, Mustafa Hulusi Muradî, *Menâfiü'd-dekâik şerhi mecâmii'l-hakâik*, Matbaatu el-Hac Muharrem Efendi, İstanbul 1303, s. 280-300.

Allah Teâla, insanlara irade gücü vererek istediği davranışı yapabilme imkânı vermiştir. Edâ ehliyetine sahip bir fert, her türlü sosyal, hukukî ve ticarî eylemlerin içerisinde yer alabilir. Ancak yaptığı davranışın sonucuna katlanacak olan yine kendisi olacaktır. Herkesin yaptığı iyilik kendi yararına, işlediği kötülük de kendi zararınadır.²²⁶ Herkes bil fiil yaptıkları ile sorumludur.²²⁷ Kimse kimsenin suçunu, günahını üstlenemez ve hiç kimse başkası sebebiyle sorumlu tutulmaz.²²⁸ İnsana kendi çalışmasından başkası yoktur.²²⁹ Dünya hayatı açısından baktığımızda ödül ve ceza; ahiret hayatı açısından baktığımızda sevap ve günah o fiili işleyen için söz konusu olacaktır.²³⁰

Suç işlemiş bir insan topluluğunun (kabile, kavim, millet...) suçu, daha sonra gelenlere yükletilemez.²³¹ Geçmiştekilerin işledikleri suçların sorumluluğu daha sonra gelen nesilden sorulamaz. Her kim bir suç işlerse bunun zararı ve vebali ancak kendisine yönelik olur.²³²

Devletlerarası ilişkilerde sulhu ve karşılıklı işbirliğini zedeleyen unsurlardan birisi de önceki neslin

²²⁶ Bakara 2/48, 286; Yûnus 10/108; İsrâ 17/7, 15; Neml 27/92; Zümer 39/ 41; Fussilet 41/46; Câsiye 45/15.

²²⁷ Bakara 2/ 139; Yûnus 10/ 41; Nûr 24/54; Kasas 28/55; Şûrâ 42/15; Tûr 52/21.

²²⁸ Nisâ 4/84; En'âm 6/52, 66, 107, 164; Sebe' 34/25; Fâtır 35/18; Zümer 39/7; Necm 53/38.

²²⁹ Necm 53/39; Mümtehhine 60/3; Müzzemmil 74/48.

²³⁰ Bakara 2/123; Mâide 5/105; En'âm 6/69; Ankebût 29/12; Lokmân 31/33.

²³¹ Bakara 2/134, 141.

²³² Nisâ 4/111.

yaptıklarının cezasını daha sonra gelenlere yükleme temayülüdür. Bir milletin hâlihazır hayatta olan yönetici ve fertleri, kendilerinden önceki fertlerin işlenmiş oldukları bir suç sebebiyle, kendileri de aynı eyleme iştirak etmedikleri sürece sorumlu tutulmamalıdır.

Şahsî sorumluluğun esas alınması gerektiği ilkesi, kan davalarının haklı ve meşrû bir temele dayanmadığını açık bir şekilde gösterir. Bir kişinin suçu sebebiyle başkasının cezalandırılmayacağı anlayışının hâkim olmadığı toplumlarda büyük bir zulüm ve haksızlık kapısı olan kan davaları yaygınlaşmakta ve birçok masum cana kısılmaktadır.

İslâm Hukukunda, şahsî sorumluluk esas kabul edilerek bir toplulukta bazı fertlerin suç işlemesi durumunda o topluluğun tamamının karalanmasının ve suç töhmeti altında bırakılmasının önüne geçilmiştir. Toplumda bazı fertlerin işlediği suçları halkın geneline atfedilip suçu herkese yüklemenin hukukî bir temeli yoktur. Bilakis böyle bir itham ve iftiranın bizzat kendisi suçtur.

"Çocukluk, Sefahat ve Akıl Zaafı Edâ Ehliyetine Ehil Olmamayı Gerektirir."

Müdâyene ayeti diye bilinen Bakara Sûresi 282. ayetinde borcun yazılması istenirken borçlunun sefih, akli zayıf veya kendisi söyleyip yazdıramayacak durumda olması durumunda velisinin adaletle yazdırması gerektiği beyan edilmektedir. Bu durum, sefahatin ve akıl zaafının edâ ehliyetini olumsuz yönde etkilediğini göstermektedir.

Yetimlerin ve sefihlerin mallarının akılcı bir olgunluk görülünceye kadar velisinin tasarrufu altında olması da reşit olmayanların edâ ehliyetinin tam olmadığını gösterir.²³³

G- MUAMELAT

“Ticarî Münasebetler Karşılıklı Rıza ile Meşrûiyet Kazanır.”

"Ey iman edenler! *Karşılıklı rızaya dayanan* ticaret hali müstesna, mallarınızı haksız yollarla yemeyin..."²³⁴ ayeti ile insanların mallarını haksız sebeplerle yenilmesini yasaklayan ayetler,²³⁵ ticaretin meşrû olma temelinin karşılıklı rıza olduğunu göstermektedir.

İnsanların geçimlerini temin yollarının başında ticarî münasebetler gelmektedir. Ticaretin helal rızık kapısı olmasının en temel esası karşılıklı rızaya dayanmasıdır. Aksi durumda zulüm ve haksızlık söz konusu olacaktır.

“Akitlere Sadakat Gösterilmelidir.”

Kur'an-ı Kerim, mü'minlerin akitlerini (sözleşmelerini) yerine getirmelerini emretmekte²³⁶ ve kâmil mü'minlerin temel vasıflarından birisinin de verdikleri sözü yerine getirmek olduğunu beyan etmektedir.²³⁷

²³³ Nisâ 4/5-6; En'âm 6/152; İsrâ 17/34.

²³⁴ Nisâ 4/ 29.

²³⁵ Bakara 2/188; Nisâ 4/ 161.

²³⁶ Mâide 5/1; İsrâ 17/34.

²³⁷ Meâric 70/32.

Sözleşmelere sadakat göstermemek vicdanî ve hukukî sorumluluk duygusundan mahrum kişilerin bir vasfı olmakla birlikte, zaman zaman erdemli ve sorumluluk sahibi insanların da bu konuda üzerlerine düşen vazifeleri ihmal ettikleri görülmektedir. Bunun temel nedeni, yerine getirilmesi zor hatta imkânsız olan konularda söz verilmesidir. Konu ile ilgili ayet-i kerime’de “Ey İman edenler! Yapmayacağınız şeyleri niçin söylüyorsunuz? Yapmayacağınız şeyleri söylemeniz, Allah katında büyük gazap gerektiren bir iştir.”²³⁸ buyrulurken sorumluluklarını yerine getirme azmi içinde olanların akit yaparken tedbirli davranmalarını ve imkânlarını aşan hususlarda söz vermemelerini öğütlemektedir. Böylelikle de daha işin başında iken akitlere sadakatsizliğin önüne geçebilmenin yolu gösterilmektedir.

“Servet, Tekelleşmeyip Tüm Topluma Yayılmalıdır.”

Müslümanların savaş yapılmaksızın düşmandan elde ettikleri malların (fey) taksim kuralı olarak; bunların Allah’ın, Peygamber’in ve onun akrabalarının, yetimlerin, yoksulların ve yolda kalmışların hakkı olduğu beyan edildikten sonra bu hükmün gerekçesi olarak “o mallar içinizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir servet (ve güç) haline gelsin diye” Allah’ın böyle hükmettiği vurgulanmaktadır.²³⁹

İslâm kişilerin mülkiyet hakkını korumakta olup herkese mal ve mülk edinme hakkı sunmaktadır.

²³⁸ Saff 61/2-3.

²³⁹ Haşr 59/7.

Bununla birlikte sağlıklı bir toplum yapısının oluşması için fakir ile zengin arasında uçurum sayılabilecek ölçüde gelir farklılığının oluşmamasını öngörmektedir. Fey gelirlerinin yukarıda bahsi geçenlerin hakkı olduğunun beyan edilmesinden sonra açık bir şekilde bu hükmün illeti beyan edilerek servetin tekelleşmeyip tüm topluma yayılmasının gerekliliği ortaya konulmaktadır.

Zengin olanların fakirlere ödenmek üzere zekât, fitre, sadaka gibi malî mükellefiyetler ile yükümlü olmalarının temel nedenlerinden biri de bu hedefe ulaşmaktır.

İslâm'da fertlerin, yaşayış gayelerini unutup azgın birer kişilik sergilemelerine yol açan bir zenginlik hedeflenmediği gibi,²⁴⁰ insanların temel ihtiyaçlarını karşılamaktan aciz kaldıkları bir toplum yapısı da istenmemektedir. Servetin belli ellerde birikmesinin istenmemesinin temel nedeni budur.

Allah yeryüzünü yarattıktan sonra orayı sayısız nimetlerle donatmış ve rızık arayanlar için gıdalarını ihtiyaca uygun şekilde takdir etmiştir.²⁴¹ Allah'ın bütün yarattıklarının ihtiyacını karşılayacak ölçülerde var ettiği nesneleri bazı fert ve grupların tekellerine almaları diğerlerinin haklarına tecavüzdür.²⁴²

“Toplumda İnsanların Farklı Statüde Olmaları Tabii ve Gereklidir.”

²⁴⁰ Şûrâ 42/27.

²⁴¹ Fussilet 41/10.

²⁴² Heyet, *Kur'an Yolu*, IV, 693.

Allah dünyada rızık ve imkân bakımından insanların bir kısmını diğerlerinden üstün kılmıştır.²⁴³ Rızık genişletilenlerin sahip olduklarına düşmanca davranmak ve herkesin aynı konumda olduğu bir toplum oluşturmaya çalışmak fitrî değildir.²⁴⁴

Dünyevî nimetler konusunda insanların derece derece farklı kılınmaları imtihan içinde olmanın bir sonucudur.²⁴⁵ Zengin malının zekâtını, fitresini ve diğer malî sorumluluklarını yapıp yapmamakla imtihan olunmaktadır.

Dünya hayatının geçimliklerinde insanların farklı seviyelerde olmasının bir sebebi de toplumda iş bölümünün yapılabilmesini ve her alanda istihdam edilebilecek insanların bulunabilmesini temin etmektedir.²⁴⁶

Allah'ın ilminde kime ne kadar rızık takdir edileceği belirli olmakla birlikte kul nezdinde gayba yönelik bu bilgi mevcut olmadığı için az miktarda rızık olanların mevcut hallerini kabullenip o seviyede kalmaları gerekmemektedir. Herkes sahip olduğu imkânları en iyi şekilde değerlendirmekle sorumludur. Toplumların farklı statüde olan insanlardan teşekkül etmesi nihâî sonucu yansıtmaktadır. İnsan için ancak çalıştığına karşılığı vardır.²⁴⁷ Bu sebeple toplumda hangi ferdin hangi statüde olacağı kişinin kendi çaba ve gayreti ile belirli olacaktır.

²⁴³ Nahl 16/71; İsrâ 17/21.

²⁴⁴ Nisâ 4/32, 54.

²⁴⁵ En'âm 6/165.

²⁴⁶ Zuhruf 43/32.

²⁴⁷ Necm 53/39.

"Emaneti Ehline Vermek ve Emanetlere Riayet Etmek"

Allah Teâlâ, bir vazife ile görevlendirme olacağı zaman emanet²⁴⁸ ve yetkileri o konuda güvenilir ve yetenekli olan ehline vermemizi emretmektedir.²⁴⁸

Üzerinde emanet bulunan kişilerden –ki bu emanet, toplumsal bir görevin en iyi şekilde yerine getirilmesi olabileceği gibi kendisine bırakılan emanet eşyayı koruma ve sahibine iade etme sorumluluğu da olabilir- bu sorumluluklarını eksiksiz yerine getirmeleri emredilmekte ve mü'min olmanın şîârından birisinin de emanetlere riayet olduğu ifade edilmektedir.²⁴⁹

"Malî Haklarda Sulh ve İbrâ Mümkündür."

Mehir kadına tanınan malî bir haktır. Bu hakkını istediği gibi kullanabilir. Dilerse mehrin tamamını talep eder, dilerse de kocası ile anlaşarak mehrin tamamını veya bir kısmını talep etmeyebilir.²⁵⁰ Karı, koca arasındaki bu husustaki sulh ve ibrâ hukukî geçerliliğe sahiptir.

Bir kişinin öldürülmesi durumunda öldürülenin yakınları diyet talebinde bulunabilecekleri gibi bu haklarından feragat ederek öldüreni diyet borcundan ibrâ da edebilirler.²⁵¹

Fıkıh ıstılahında sulh, iki tarafın rızalarıyla aralarındaki anlaşmazlık olan hususu ortadan

²⁴⁸ Nisâ 4/58.

²⁴⁹ Bakara 2/283; Âl-i İmrân 3/76; Mü'minûn 23/8; Meâric 70/32.

²⁵⁰ Nisâ 4/24.

²⁵¹ Nisâ 4/92.

kaldırmaları; ibrâ ise, bir kimseyi bir davadan beri kılmak, onun hakkında hak talebinde bulunmaktan vazgeçmektir.²⁵² Ayetlerde mehir ve diyet konularında sulh yapılabileceğinin beyan edilmesi diğer malî konularda da sulh ve ibrânın meşrû olacağını gösterir.

“Malî İmkânlar Dengeli Harcanmalıdır.”

Kur'an'da, Rahman'ın hayırlı kullarının vasıfları zikredilirken “Onlar, harcadıklarında ne israf ne de cimrilik edenlerdir. Onların harcamaları, bu ikisi arası dengeli bir harcamadır.”²⁵³ buyrulurak malî imkânların dengeli harcanmasının gerekliliği beyan edilmektedir.

İsraf'tan sakınılmasını isteyen “...Yiyin için fakat israf etmeyin. Çünkü Allah israf edenleri sevmez.”²⁵⁴ ayeti de malî imkânların dengeli harcanmasının gerekliliğini göstermektedir.

“Eli sıkı, cimri olma; ama hepten savurganlık da yapma. Aksi halde, cimrilik yüzünden kınanır, savurganlık yüzünden de pişman olup üzülürsün.”²⁵⁵ ayeti malî imkânlarda dengeli olmayı emretmesinin yanında, bu kurala uyulmaması durumunda karşılaşılacak olumsuzluklara da vurgu yapmaktadır.

Kur'an, zor durumda olanlara infak etmeyi teşvik etmekle birlikte yoksul ve muhtaçlara maddî yardımda bulunurken bile dengeli olmayı emretmekte,

²⁵² Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, VIII, 5.

²⁵³ Furkân 25/67.

²⁵⁴ A'râf 7/31.

²⁵⁵ İsrâ 17/29.

iyilik edeceğiz diye kişinin kendisini ve ailesini sıkıntıya düşürmesini istememektedir.²⁵⁶

Bir başka ayet-i kerime'de Allah'ın mü'minlerin mallarının tamamını İslâm uğrunda feda etmelerini istemediği beyan edilerek, dinin inanlardan talep ettiği malî yükümlülüklerinin bir dengede olduğuna işaret edilmektedir.²⁵⁷

Zekât, sadaka, dinin tebliği gibi ibadet niteliğindeki sorumluluklarda bile kişinin zorlanacağı miktarda maddî imkânlarının harcamasının hoş görülmediğinin beyan edilmesinden hareketle, dünyanın nimetlerinden istifade etme gayesi ile malın saçıp savrulmasının doğru olmayacağı sonucu fıkıh usulündeki nass'ın delaleti kuralına istinaden evleviyetle çıkacaktır.

Malî imkânların dengeli harcanması ilkesinin tatbik edilmesi, kapitalist sistemin dayattığı gereksiz tüketime dayalı israf ekonomisinin ortadan kalkmasına; fert, aile ve devlet bazında denk bütçe uygulamalarının hayata geçirilip tüm toplumun borç girdabından kurtulmasına; malî krizlerden kaynaklanan suçların işlenme oranlarının düşmesine ve devletin uluslararası ilişkiler bağlamında kredi ve itibar değerinin artmasına imkân sunacaktır.

***"Düşman Olan Toplamların Madden Gelişmesine
Yardım Edilmemelidir."***

²⁵⁶ Bakara 2/219; İsrâ 17/26.

²⁵⁷ Muhammed 47/36.

Hata en bir mü'mini öldüren kişinin mü'min bir köle azad etmesi ve ölünün ailesine diyet ödemesi gerekir. Konu ile ilgili ayeti kerimede öldürülenin yaşadığı topluma göre farklı düzenleme söz konusudur. Öldürülen İslâm toplumunun vatandaşı ya da Müslümanlarla anlaşma yapmış olan bir toplumun ferdi ise mü'min köle azadı ve ölünün yakınlarına diyet ödenmesi gerekirken; öldürülen mü'minin, İslâm toplumuna düşman olan bir toplumun üyesi olması durumunda ölünün yakınlarına diyet verilmeyip sadece mü'min bir köle azad etmek gerektiği beyan edilmektedir.²⁵⁸ Bunun birçok hikmetleri vardır. Bu hikmetlerden birisi de kâfir toplumlara diyet ödeyerek onların maddî açıdan zenginleşmesine fırsat sunmamaktır.

Fıkıh kitaplarında dârülharp olan ülkelere savaşta kullanabilecekleri at, silah, zırh ve demir gibi maddelerin sırf ticarî amaç için bile olsa satılmasının yasak olduğunun zikredilmesinin²⁵⁹ temelinde, düşman olan ülkelerin madden gelişmelerine yardım etmeme düşüncesi vardır.

“Allah’ın Yarattığını Değiştirmeye Kalkışmak Bozgun ve Fesat Doğurur.”

Allah’ın lanetine uğrayan şeytanın, insanları sırat-ı müstakimden saptırma yollarından birisi de

²⁵⁸ Bkz. Nisâ 4/92.

²⁵⁹ Serahsî, *Şerhu's-Siyeril-kebir*, IV, 1567-1569; Merginânî, *el-Hidaye*, II, 139; Meydânî, *el-Lübâb fi şerhi'l-Kitâb*, IV, 123; İbn Ferhun, *Tebsiratü'l-hükkam*, Beyrut, t.y., II, 142.

insanlara Allah'ın yarattığını değiştirmeyi ve bozmayı telkin etmesidir. Allah'ın emrini bırakıp şeytanın isteği doğrultusunda hareket edenler apaçık bir hüsrana uğrayacaklardır.²⁶⁰

Rûm Sûresi 30. ayetinde geçen “Allah'ın yaratmasında hiçbir değiştirme yoktur.” ifadesi mahlûkatın fitrî yapısında değişiklik yapılmamalıdır şeklinde de anlaşılmıştır.²⁶¹

Bu ayetlere göre insan, hayvan, bitki kısaca evrende yaşayan tüm canlıların yaratıcı tarafından belirlenen özelliklerinde keyfî bir değiştirmeye kalkışmak caiz değildir. Mahlûkat üzerinde değişiklik yapmak ancak iki durumda caiz olacaktır. Birincisi sünnet olma, hurma aşılama gibi ayet veya hadislerin izin verdiği müdahalelerde bulunmaktır. İkincisi ise zaruret ilkesine dayalı olarak normal şekilden farklı olanı benzerleri ile aynı hale getirme amacıyla yapılan ve tedavi kapsamına giren müdahalelerdir. Bu iki durumun dışında kalan ve sırf estetik kaygısı ya da modaya uyma düşüncesiyle yapılan operasyonlar ayetlerde bahsedilen yaratılışı değiştirmeye kalkışmak kapsamında olmasından dolayı meşrû olmayacaktır.

Bu yasak kapsamına sadece insan bedeninde yapılan değiştirmeler değil yeryüzünde doğal dengeyi bozan her türlü faaliyetler de girmektedir. Çevreye bilinçsizce verilen zararlar, daha fazla gelir kazanma hırsıyla var olan doğal yapıyı bozma faaliyetleri, tüm

²⁶⁰ Nisâ 4/119.

²⁶¹ Bkz. Mâverdi, *en-Nüket ve'l-uyûn*, III, 320.

canlılar için ciddi tehlikelerin doğmasına zemin hazırlamaktadır.

“İrk, Dil ve Renk Farklılığı Allah’ın Ayetlerindendir.”

Allah Teâlâ insanları farklı dillerde ve renklerde yaratmıştır. Bu farklılık, O’nun varlığının ve kudretinin delillerindendir.²⁶² Allah insanları birbirlerini tanımaları için farklı kabile ve boylara mensup olarak yaratmıştır. Bu farklılık bir üstünlük sebebi değildir. Üstün olmanın ölçütü, şu veya bu kabileye mensup olmak değil Allah’ın emrine bağlılık göstermektir.²⁶³

Soy yakınlığı başkalarına zulüm ve haksızlık yapmaya sebep olmamalı, gerektiğinde yakınların aleyhine de olsa Allah için şahitlik yapılarak adalet titizlikle ayakta tutulmalıdır.²⁶⁴

İlim, kültür, servet... edinme imkânı hiçbir fert ve grubun tekeline ve imtiyazına terk edilmiş değildir.²⁶⁵

Kur’an’ın rehberliğinde fikhî bilgi üreten fakih, ırk, kan, dil ve renk farklılığını ayrımcılığa vesile kılamaz. Kanun önünde herkes eşit olduğu gibi, dünya ve ahiret hayatı için başarı ve mutluluğun kapısını açan her fırsattan, bütün vatandaşların eşit olarak faydalanma hakkı vardır. Yaşama hakkı, haysiyetin korunması, mesken dokunulmazlığı, siyasî haklar, eğitim-öğretim hakkı, mülk edinme hürriyeti, düşünce

²⁶² Rûm 30/22.

²⁶³ Hucurât 49/13.

²⁶⁴ Nisâ 4/135; En’âm 6/152.

²⁶⁵ Fussilet 41/10; Mülk 67/15.

hürriyeti, çalışma hakkı, seyahat hürriyeti, devletin sosyal güvenlik sisteminden istifade hakkı gibi temel hak ve hürriyetlere sahip olmada ırk, renk veya dil farklılığı bir mahrumiyete veya haksız uygulamalara yol açmamalıdır.²⁶⁶

İrk, renk ve dil farklılıkları Allah'ın birer ayeti olduğuna göre bunları yok etmeye çalışmak, asimile politikaları uygulamak ve toplumun hâkim ırk ve renginden olmayanları aşağılamak meşrû olmayacaktır.

"Canlılar Eşler Olarak Yaratılmışlardır."

"...O, size kendinizden eşler, hayvanlardan da (kendilerine) eşler yaratmıştır. Bu surette çoğalmanızı sağlamıştır..."²⁶⁷, "Ey İnsanlar! Gerçekten biz sizi bir erkekle bir kadından yarattık..."²⁶⁸, "Her şeyden de çift çift yarattık ki, düşünüp öğüt alasınız."²⁶⁹, "Ondan da iki eşi, yani erkek ve dişi var etmişti."²⁷⁰, "...orada her faydalı nebattan çift çift bitirdik."²⁷¹

Bu ayet-i kerimelere baktığımızda tüm mahlukâtın eşler olarak yaratıldığını görüyoruz. İnsanların da eşler olarak yaratıldığına özellikle vurgu vardır. Bu durum, fıkıh ilmi ile iştigal edenlerin görüş ve fetvalarında göz önünde tutmaları gereken bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. İslâm Aile Hukukunun

²⁶⁶ Karaman, Hayreddin, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, İstanbul 1991, I, 112.

²⁶⁷ Şûrâ 42/11. Ayrıca bkz. Nahl 16/72.

²⁶⁸ Hucurât 49/13.

²⁶⁹ Zâriyât 51/49. Ayrıca bkz. Fâtır 35/11, Yâsîn 36/36; Zümer 39/6; Nebe' 78/8;

²⁷⁰ Kiyâmet 75/39. Ayrıca bkz. Necm 53/45.

²⁷¹ Lokmân 31/10.

temelinde bu ilke esas alınmalıdır. Evlenmenin sünnet hatta bazı durumlarda vacip olması, geçerli bir mazeret olmadan boşanmanın mekruh olması, eşlerin karşılıklı hak ve sorumluluklarının beyan edilmesi insanoğlunun eşler olarak yaratıldığını ve sistemin buna uygun şekillendirilmesinin gerekliliğini göstermektedir.

Madem erkek ve kadın, eşler olarak yaratılmış dünya hayatımız da müstakil fertler olarak değil, aile hukuku çerçevesinde beraber yaşamaya uygun olarak belirlenmelidir. Fakihler, fetvalarında bu yaratılış düzenini koruyucu hükümler vermelidir.

Bu esastan hareketle, aile birliğinin kolaylıkla kurulmasının yolları açılmalı, örfün ya da diğer toplumsal şartların bu birlikteliğin kurulmasını zorlaştırmasına izin verilmemeli, ailelerdeki problemlerin büyümeden çözülebilmesi için politikalar geliştirilmeli, Batı'da yaygınlaşan tek başına yaşama modelleri bir örnek gibi topluma sunulmayıp bunun yol açacağı zararlar hakkında insanlar bilinçlendirilmelidir.

“İslâm Cihanşümul ve Allah Katında Geçerli Olan Tek Dindir.”

“(Ey Muhammed!) De ki: Ey İnsanlar! Şüphesiz ben, yer ve göklerin hükümlerine kendisine ait olan Allah'ın *hepinize gönderdiği* peygamberiyim...”²⁷² “*Bütün insanlığa bir uyarı olması için kuluna Furkan'ı indiren Allah'ın şanı yücedir.*”²⁷³ “Biz seni ancak *bütün insanlara*

²⁷² A'râf 7/158.

²⁷³ Furkan 25/1.

müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik.”²⁷⁴ ayetleri Hz.Muhammed (s.a.)’in çağrısının tüm insanlığa yönelik olduğuna ve İslâm’ın cihanşümulluk vasfına işaret etmektedir.

“Hiç şüphesiz Allah katında tek gerçek ve makbul din İslâm’dır.”²⁷⁵ “Her kim İslâm’dan başka bir din ararsa, kendisinden asla kabul edilmeyecek ve o, âhirette de kesinlikle zarara uğrayanlardan olacaktır.”²⁷⁶ “...Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim, size nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm’ı seçtim.”²⁷⁷ “O, peygamberini hidayet ve hak din ile gönderdi ki, onu bütün dinlere egemen kılsın.”²⁷⁸ “...Allah’ın kelimesi”²⁷⁹ en yücedir. Allah sonsuz kudret ve hikmet sahibidir.”²⁸⁰ Bu ayet-i kerimeler de göstermektedir ki, tüm insanlığın hidayeti için gönderilen Hz. Muhammed (s.a.)’in tebliğ ettiği İslâm dini Allah katında tek geçerli dindir. Tahrif edilmiş önceki ilâhi dinlerin ve insanlar tarafından uydurulan diğer dinlerin bir geçerliliği yoktur.

İslâm’ın cihanşümul olması ve Allah katında tek geçerli din olmasının fıkıh ilmine etkisini özellikle devletler hukukunda alanında görüyoruz. Buna göre

²⁷⁴ Sebe’ 34/28; Ayrıca bkz. Enbiyâ 21/107.

²⁷⁵ Âl-i İmrân 3/19.

²⁷⁶ Âl-i İmrân 3/85.

²⁷⁷ Mâide 5/3.

²⁷⁸ Tevbe 9/33; Fetih 48/28; Saff 61/9.

²⁷⁹ Ayette geçen “Allah’ın kelimesi” İslâm dini ve kelime-i tevhid olarak anlaşılmıştır. Bkz. Taberî, *Câmiu’l-beyân fi te’vili’l-Kur’an*, XIV, 261.

²⁸⁰ Tevbe 9/40.

İslâm'ı tüm cihana ulaştırmak, yeryüzünde hak ve adaletin tesisi için çaba göstermek, yeryüzünde Allah'ın kelimesinin en üstün olması için çalışmak ve başka inanç sahiplerinin karşısında ezilmeyip dik durmak ve mazlumun hakkını savunmak İslâm devletinin temel nitelik ve vazifeleri olmalıdır. Bu görevlerin yerine getirilebilmesi için İslâm devletinin askerî bakımından caydırıcı güç olması, ilim ve teknikte ileri seviyeleri yakalaması, ekonomik yapısının kriz ve bunalımlara karşı dayanıklı olması gerekir.

İslâm, mensuplarına pasif bir imanı değil, tüm cihanı kuşatan bir yaklaşımla İslâm'ın tüm inançlara egemen olması için çalışmayı, i'lây-ı kelimetullah için çaba ve gayret göstermeyi emretmekte, kâmil iman sahibi mü'minlerin her zaman üstün olmaya devam edeceğini²⁸¹ ve yeryüzünde egemenlik elde edeceklerini²⁸² haber vermektedir.

“Yaratıcıya İsyân Hususunda Yaratılana İtaat Yoktur.”

Allah Teâlâ anne-babaya itaat etmeyi emretmiştir. Ancak bu, mutlak bir itaat olmayıp ma'ruf ve meşrû ölçülerle sınırlıdır. Allah'a şirk koşmayı veya herhangi bir günah işlemeyi emreden anne-babaya itaat söz konusu olamaz.²⁸³

Yaratıcıya isyanı emredenlere itaat meşrû olmadığı için, Allah'ın dininden insanları saptırmaya çalışan liderlere tâbi olanların cehennem azabı ile

²⁸¹ Âl-i İmrân 3/139.

²⁸² Nûr 24/55.

²⁸³ Ankebût 29/8; Lokmân 31/15.

karşılaştıklarında "Biz onlara uyduk da böyle davrandık" şeklindeki mazeretleri kabul görmeyecektir.²⁸⁴

Yaratıcı olan Allah Teâlâ'ya itaat mutlak bir bağlılıktan kaynaklanmalıdır. Diğer varlıklara itaat ise ancak Allah'ın emrine karşı olmaması şartıyla meşrûiyet kazanabilir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.) bir ordu komutanın ateşe girip intihar etmeleri emrine karşı gelen ashabına, bu davranışlarını doğru bularak "Günah işleme hususunda hiç kimseye itaat edilmez. İtaat ancak ma'ruf olan hususlarda olur." buyurmuştur.²⁸⁵

Yaratıcının sonsuz güç ve mutlak iradesi karşısında, liderlerin, anne-babanın ve diğer yaratılmışların söz ve hükümlerinin geçerliliği yoktur. Allah'a isyanı emredenlerin peşinden gitmek, onların emirlerine göre hareket etmek cezayı mucip kılacaktır.

"Kararlar İstişare İle Alınmadır."

Âl-i İmrân Sûresi 159. ayetinde Hz. Peygamber (s.a)'den, toplum ve yönetimle ilgili olup da hakkında bir hüküm indirilmemiş olan konularda ashabıyla istişare ederek karar alması istenmektedir. Bu hüküm Hz. Peygamber'in sadece şahsını değil, karar alma mercii konumunda olan herkes için bağlayıcı nitelik taşımaktadır. Nitekim Şûrâ Sûresi 38. ayetinde istişare yapma mü'minlerin bir vasfı olarak zikredilmektedir.

Toplumu ilgilendiren ve panik ya da endişeye sebep olabilecek bir haber duyan kişilerin bu konuda

²⁸⁴ A'raf 7/38; Ahzâb 33/67.

²⁸⁵ Müslim, İmâre, 8, 4871.

hüküm verip haberi etrafa yaymadan önce yöneticilerle ve bilirkişilerle bu haberi paylaşmaları gerekir.²⁸⁶ Bu sayede olayın içyüzü ortaya çıkartılır ve yapılacak istişare ile doğru kararlar alınabilir. Kimseye danışmadan atılacak adımlar ise faydadan çok zarara sebep olabilir.

H- UKUBAT (CEZA HUKUKU)

"Aksi İspatlanana kadar Herkes Suçsuzdur."

İslâm tarihine ifk (iftira) hâdisesi olarak geçen olayda Mureysi seferinden dönüş esnasında Hz. Âişe düşürdüğü gerdanlığını aramak için kafileden uzaklaşmış ve ordu, konaklama yerinden Hz. Âişe'yi devesinin üzerindeki hevdecin (mahfe) içinde zannederek ayrılmıştı. Daha sonra, askerlerin arkada bıraktığı eşyaları toplamakla görevli olan Safvân b. Muattal, Hz. Âişe'yi görmüş ve devesine onu bindirerek, kendisi de deveyi önünden çekerek ileride konaklamakta olan kafileye yetiştirmişti. İslâm düşmanları özellikle de münâfıklar bu olayı fırsat bilip, Hz. Âişe hakkında iftira kampanyası başlatmışlardı.²⁸⁷

Ortada hiçbir delil olmadığı halde bazı mü'minlerin Hz.Âişe'nin masumiyeti hakkında tereddüt göstermeleri üzerine "Bu iftirayı işittiğiniz zaman inanan erkek ve kadınların, kalplerinde güzel düşünceler beslemeleri ve "Bu düpedüz iftiradır." demeleri gerekmez miydi"²⁸⁸ buyrularak aksi

²⁸⁶ Nisâ 4/83.

²⁸⁷ Bkz. Taberî, *Târîhu'l-umem ve'l-mülûk*, II, 112.

²⁸⁸ Nûr 24/12.

ispatlanana kadar herkesin masum ve günahsız kabul edilmesi gerektiği beyan edilmiştir.

Hucurât Sûresi 6. ayetinde “Ey İman edenler! Size fâsık bir haber getirirse, onun doğruluk derecesini iyice araştırın. Yoksa bilmeyerek bir toplumun hakkını çiğnersiniz de, yaptığınıza pişman olursunuz.” buyrulur ve yine aynı sûrenin 12. ayetinde zannın birçoğundan sakınmak gerektiği çünkü zannın bir kısmının günah olduğu beyan edilerek; insanları suçlamak için zanna, tahmine veya kulaktan dolma bilgilere değil, sağlam delillere dayanmak gerektiği ikaz edilmektedir.

Her doğan çocuk masum ve günahsız olarak dünya hayatına başlamaktadır. Suç kesinleşmediği sürece kimse, hükümlü sıfatıyla değerlendirilemez. Günümüzde masumiyet karinesi olarak ifade edilen bu ilke; fıkıhta genel kabul görmüş kâidelerden olan “Berâet-i zimmet asıldır.”, “Şek ile yakîn zail olmaz”, “Bir şeyin bulunduğu hal üzere kalması asıldır.” Eşyada aslanan mubah olmasıdır.”²⁸⁹ kâideleri ile benzer manayı muhtevidir.

“Cezalar Geçmişe Yönelik Olarak Tatbik Edilmez.”

Kible olarak Kâbe tayin edildikten sonra, eski uygulamaya dönüp Bey-i Makdis'e yönelik namaz kılınırsa o namaz sahih olmaz. Ancak kıblenin Kâbe'ye tahvil edilmesinden önceki zaman diliminde Bey-i Makdis'e doğru kılınan namazlar geçerliliğini

²⁸⁹ Mustafa Ahmed Zerka, *Şerhu'l-kavâidi'l-fıkhiyye*, Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut 1983, s. 35-68.

korumaktadır.²⁹⁰ Kible olarak Kâbe'ye dönülmezse namaz geçersiz olur hükmü, geçmişe yönelik olarak değil, bu ayetin nâzil olmasından sonrası için geçerli olacaktır.

Bir kişinin usulünün yani babası ve dedesinin nikâh yaptığı kadınlarla evlenmesinin yasak olduğunu, bu hareketin gazabı mucip kılan utanç verici bir hareket olduğunu bildiren ayette²⁹¹ *“geçmişte olanlar hariç”* buyrularak daha önce böyle bir fiili işlemiş olanların bu evliliği derhal nihayete erdirmeleri emredilmekle birlikte, uhrevî cezaya maruz kalmayacakları haber verilmektedir. Bu durum, cezaların geçmişe yönelik tatbik edilmeyeceğinin ispatıdır.

Faiz yaşağını bildiren ayette *“...O hâlde, her kim kendisine Rabb’inden bir öğüt ulaşır da o öğüdünü dinleyip faizcilikten vazgeçerse, geçmişte olan kendisininindir...”*²⁹² buyrularak insanların bu ayet inmeden önce faiz yoluyla elde ettiği gelirlerinin geri alınmayacağı beyan edilmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de bulunan bu hükümler, cezaların geçmişe yönelik olarak uygulanmayacağına ve kural yürürlüğe girmeden bir davranışın suç sayılmasının mümkün olmadığına işaret etmektedir.

***“Mazeret Beyanı, Ancak Haklı Gerekçelere Dayalı
Olunca Geçerli Olur.”***

²⁹⁰ Bakara 2/143.

²⁹¹ Nisâ 4/22.

²⁹² Bakara 2/275.

Allah Teâlâ, hastalık, zayıflık ve fakirlik gibi geçerli mazeretleri olanların sefere katılamadıkları için sorumluluklarının olmayacağını beyan ettikten sonra; hiçbir engeli olmadığı halde sırf inancındaki zayıflık, korkaklık, aşırı derecede mal-mülk ve dünya sevgisi sebebiyle İslâm ordusuyla birlikte savaşa katılmayıp da Müslümanlar yurtlarına dönünce özür beyan etme yarışı içine girenlere inanmamak gerektiğini beyan buyurmaktadır.²⁹³

Hz. Peygamber'e gelip, Tebük seferine katılmamak için yalandan özür beyan ederek izin isteyenlere Resûlullah (s.a.) izin vermiş; ancak Allah Teâlâ -bu hususta ileri sürdükleri mazeretlerin haklı bir gerekçeye dayanmaması sebebiyle- verdiği izinden dolayı Peygamberini ikaz etmiştir.²⁹⁴

Cehennem azabı ile karşılaşan kâfirler, bizler önderlerimize ve büyüklerimize uyduk mazeretine sığınmak isteyecekler²⁹⁵ ancak haklı bir gerekçeye dayanmayan bu özür beyanları geçerli olmayacaktır.

Ayetlerden çıkan sonuca göre bir kişi sorumlu olduğu bir davranışı veya görevi yerine getirme niyeti taşımakla birlikte edâ ehliyetini ortadan kaldıran bir durum sebebiyle o görevini yapamazsa hukukî açıdan bir yaptırımla karşılaşmayacaktır. Ancak ortaya koyduğu mazeret tembellik ve ihmale dayanıyorsa o kişi sorumlu olduğu görevleri yerine getirmemesinden dolayı dünyevî ve uhrevî müeyyide ile karşılaşacaktır.

²⁹³ Tevbe 9/91-94.

²⁹⁴ Tevbe 9/43.

²⁹⁵ Ahzâb 33/67.

"İyilikler Kötülükleri Giderir."

Medine'nin kenar mahallesinde bir kadını öpen bir şahıs, yaptığı bu işten pişmanlık duyarak Resûlullah'a gelmiş ve bu günahının affedilmesi için hakkında karar vermesini talep etmiştir.²⁹⁶ Bunun üzerine "Gündüzün iki ucunda ve gecenin gündüze yakın saatlerindeki namazı özenle ve dikkatle kıl. Çünkü iyilikler, kötülükleri ortadan kaldırır. İşte bu, öğüt almasını bilenlere bir uyarı, bir hatırlatmadır."²⁹⁷ ayeti nâzil olmuştur.

Fakihlerin aslî görevlerinden birisi de toplumda iyi ve hayırlı davranışların artarak devam etmesini sağlamaktır. Bu amaçla iyilikler, sadece ödülle teşvik edilmemeli, aynı zamanda cezadan muafiyete de vesile kabul edilmelidir.

İnsanları cezalandırma konumunda olan yetkililer "İyilikler kötülükleri giderir." ilkesine göre hareket eder ve kişilerin ortaya koyduğu iyi hareketler sebebiyle işledikleri kabahat türünden suçlarını affederlerse toplumda iyi ve yararlı davranışlar artacaktır.

İnsan kendi yaptığı kötülükleri ve günahları iyilik yaparak giderebileceği gibi, kendisine yapılan kötü muameleleri de iyilikle ve hüsn-ü muamele ile giderme imkânına da sahiptir.²⁹⁸ Erdemli insanlardan beklenen, güçlü olup karşılığını misliyle verebilme gücü

²⁹⁶ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*, IV, 357.

²⁹⁷ Hûd 11/114.

²⁹⁸ Ra'd 13/22; Mü'minûn 23/96; Kasas 28/54.

olmasına rağmen intikam duygusuyla hareket etmeyip affedebilmek ve kötülüğe iyilik ile karşılık verebilmektir.

Burada şu hususu ifade etmek gerekir ki, kendisine kötülük yapana iyilikte bulunabilmek üstün bir davranış olmakla birlikte bu durum, haksızlığa uğrayanların, suçluların cezalandırılmasını talep etmelerinin suç olduğu anlamına gelmez. Nitekim bilindiği üzere İslâm Hukuku, yakınları öldürülenlerin kısas talep hakkını meşrû görmekte²⁹⁹ ve fert ya da topluma karşı işlenen suçlara gereken cezaların verilmesinin hukukî ilkelerini ortaya koymaktadır.

"Dinin Meşrû Kabul Ettiği Eylemler Suçlanmaya ve Sorgulanmaya Konu Edilemez."

Evlatlıklarının boşadığı kadınlarla evlenme konusunda mü'minlerin zihninde en ufak bir şüphe ve tereddüt kalmasın ve böyle bir evlilik yapanlar, bundan dolayı herhangi bir suçlamaya maruz kalıp sıkıntı yaşamassınlar diye Zeyd bin Harise'nin boşadığı Zeynep binti Cahş ile evlenmesi Hz. Peygamber'e emredilmiş ve ayetin devamında *"Allah'ın kendisine emrettiği şeyleri yapmasından dolayı Peygambere hiçbir sorumluluk yoktur."*³⁰⁰ buyrulurak Allah'ın hükümlerini uyguladı diye hiç kimsenin sorgulanamayacağı ve suçlanamayacağı beyan edilmektedir.

Bir kimsenin davranışı İslâm'ın çizdiği sınırlar içinde kalıyorsa hiç kimsenin onu suçlamaya ve

²⁹⁹ Bakara 2/178-179.

³⁰⁰ Ahzâb 33/37-38.

sorgulamaya hakkı yoktur. Olgun iman sahibi mü'minler, nasları kendi düşünce dünyalarına uydurmaya değil, tüm benlikleri ile naslarda yer alan ilkeleri anlamaya ve zihin dünyalarını bu çerçevede oluşturmaya çalışırlar. Bu ölçüye göre hareket edenler için, İslam dini bir işin yapılmasına izin vermişse isterse tüm insanlık buna karşı çıksa bile o davranış meşrûdur.

"Ceza, Suçun Mukabiline Göre ve Misliyledir. Ödül ise Takdire Bağlıdır."

Allah insanları suçlarına ve günahlarına göre cezalandıracaktır. Ancak ödül olarak ise birebir karşılık değil, takdirine bağlı olarak fazlasıyla ikramda bulunacaktır. Bu hükmün delili olarak şu ayet-i kerimleri gösterebiliriz:

"Her kim (Rabbi'nin huzuruna) bir iyilik ile gelirse, kendisine bunun (karşılığı olarak en az) on katı verilecektir. Kim de bir kötülük ile gelirse, sadece kötülüğüne denk bir ceza görecektir ve hiç kimseye haksızlık yapılmayacaktır."³⁰¹ "Her kim (Allah'ın huzuruna) bir iyilikle gelirse, ona bundan daha iyi bir ödül verilecektir. Kim de bir kötülük ile gelirse, kötülük yapanlar sadece işledikleri günah kadar ceza çekeceklerdir."³⁰² "Allah kötülük yapanları yaptıklarından dolayı cezalandıracak ve güzel davrananları daha güzeliyle ödüllendirecektir."³⁰³

³⁰¹ En'âm 6/160.

³⁰² Kasas 28/54, 84; Neml 27/89.

³⁰³ Necm 53/31. Ayrıca bkz. Nisâ 4/40; Yûnus 10/26-27; Nahl 16/97; Nûr 24/38; Ankebût 29/7; Sebe' 34/37; Fâtır 35/30; Yâsîn 36/54; Mü'min 40/40; Müzzemmil 73/20.

Uhrevî hayatta cezanın misliyle, ödülün ise takdire bağlı olarak fazlasıyla da olabileceğini ifade eden bu ayetlerin yanında; dünyadaki hukukî ve sosyal hayatımızı da buna göre planlamamıza işaret eden ayetler mevcuttur. Nitekim Nahl Sûresi 126. ayetinde "Size yapılan bir saldırıyı cezalandırmak istediğinizde, size *yapılan haksızlık oranında* karşılık verin..."; Şûrâ Sûresi 40. ayetinde de "Kötülüğün karşılığı, ancak ona *denk* bir cezadır..." buyrulmaktadır.

"İşte böyle. Her kim, kendisine yapılan saldırıya *ona denk bir şekilde* karşılık verir ve buna rağmen yeniden saldırıya uğrayıp hakkı çiğnenirse, Allah ona kesinlikle yardım edecektir."³⁰⁴ ayeti de zulme uğrayanın, kendisinin maruz kaldığı saldırıya *denk bir şekilde* suçlunun cezalandırılmasını talep hakkının olduğunu göstermektedir.

Haram aylarda saldıranlar hakkında "...size saldıranlara karşı, size *saldırdıkları ölçüde* saldırabilirsiniz."³⁰⁵ buyrulmaktadır. Haram aylarda savaşmak günahtır. Ancak bu aylarda saldırıya uğranılması durumunda misilleme olacak ölçüde karşılık vermek caizdir. Bunun ötesinde geçmek ise yasaktır. Buna göre haram ayların hürmetini ihlal edip savaş açma suçunu işleyenler, yaptıklarına uygun bir karşılık olarak misliyle saldırma suretiyle cezalandırılmaktadır.

Müslümanların, Mescid-i Haram'a girmelerine izin vermemeleri sebebiyle müşriklere karşı besledikleri

³⁰⁴ Hac 22/60.

³⁰⁵ Bakara 2/194.

kin ve öfkenin, onları cezalandırırken hak ettikleri cezanın üzerinde bir saldırıya yol açmaması hususunda ayet-i kerime³⁰⁶ Müslümanları ikaz ederek cezanın misliyle olması gerektiğine işaret etmektedir.

İhramlı iken karada avlanmak yasaktır. İhramlı iken bu suçu işleyenin cezası (keffâreti) öldürdüğü hayvanın *dengi* bir hayvanı kurban etmesidir.³⁰⁷

Yakını öldürülenlerin kısas talebinde bulunmaları mümkündür. Ancak suçluyu cezalandırırken bir kişi için iki veya daha fazla kişiyi öldürmek gibi bir aşırılığa kaçmak yasaktır.³⁰⁸ Suça, mislini aşan bir ceza öngörülmemelidir.

Bu naslar göstermektedir ki suçlunun, suç oranında cezalandırılması adalettir. Bu ölçüyü aşan bir cezalandırma caiz değildir. Ödüllendirmede ise durum farklıdır. Ödülün, yapılan iyi ve hayırlı iş ile denk olma zorunluluğu yoktur. İnsanlara hak ettiklerinin üzerinde de ödüller verilebilir.

İslâm ceza hukukunda, cezanın suçun mukabiline göre ve misliyle olması temel ilke kabul edilerek hükümler ortaya konulmalıdır. Vatandaşların ödüllendirilmesinde ise kamu otoritesine, kamunun maslahatını sağlama amacına yönelik olarak ve suiistimale yol açmayacak bir ölçüde takdir hakkı tanınmalıdır.

³⁰⁶ Mâide 5/2.

³⁰⁷ Mâide 5/95.

³⁰⁸ İsrâ 17/33.

"Suç İşlemek Haklardan Mahrumiyet Cezasını Gerekli Kılar."

Suçlular işledikleri suçlara göre çeşitli cezalarla cezalandırılmaktadır. Bu cezalardan birisi de haklardan mahrumiyet cezasıdır. Nitekim Yahudilere; zulüm yapmaları, insanları Allah'ın yolundan çevirmeleri, menedildikleri halde faiz almaları ve haksız yollarla insanların mallarını yemeleri sebebiyle daha önce kendilerine helal kılınmış olan temiz ve hoş nimetler haram kılınmıştır.³⁰⁹

İsrâiloğullarının yurt edinmek için savaşmalarını emrettiğinde Hz. Musa'ya "Sen ve Rabbin gidin savaşın; biz burada oturup bekleyeceğiz" demeleri yani savaştan firar ve Peygamber'e itaat etmeme suçu işlemeleri üzerine kırk yıl yersiz yurtsuz dolaşmaya mahkûm edilmeleri³¹⁰ de suç işlemenin haklardan mahrumiyet cezasını gerektireceğini göstermektedir.

"Hayra Aracılık Etmek Ödül; Suça Aracılık Etmek ise Cezayı Gerektirir."

Nisâ Sûresi 85. ayetinde "Kim güzel ve yararlı bir işe aracılık ederse, o işten kazanılacak mükâfatta kendisine de bir pay vardır. Kim de kötü ve zararlı bir işe aracılık ederse, ondan doğacak zararlarda kendisine de bir sorumluluk payı vardır. Allah her şeyi gözetir ve her işin karşılığını verir." buyrulmaktadır. Bu ayeti, ceza hukuku çerçevesinde düşündüğümüzde suçun failinin yanında o suça aracılık eden de cezalandırılmalıdır sonucunu çıkarabiliriz.

³⁰⁹ Nisâ 4/160; En'âm 6/146.

³¹⁰ Mâide 5/21-26.

“...Allah’ın emrettiklerini yapmak, yasakladıklarından uzak durmak hususunda birbirinizle yardımlaşın. Günah işleme ve düşmanlık (saldırganlık) hususunda birbirinize destek olmayın...”³¹¹ emri de mü’minleri hep hayırlı faaliyetlerin içinde yer almaya yönlendirirken; suç olan davranışlara doğrudan veya destek olmak ya da aracı olmak gibi dolaylı yollardan bulaşmama konusunda ikazda bulunmaktadır.

Hayır ya da şer nitelikteki bir eylemin ortaya konulması birden fazla kişinin katkısı ile gerçekleşmişse herkes olaya katkısı oranında mükâfat ya da mücâzatı hak eder. Suç sayılan bir davranışın bizzat faili en büyük sorumlu olmakla birlikte o işin meydana gelmesine yardımcı olanlar da yardımları nispetinde sorumluluk taşıyacaklardır.

“Büyük Suç İşlememiş Kişilerin İrtikâp Ettikleri Küçük Suçlarda Af Yolu Tercih Edilmelidir.”

Allah Teâla "Eğer yasaklandığınız büyük günahlardan kaçınırsanız, sizin küçük günahlarınızı örteriz ve sizi şerefli bir makama dâhil ederiz."³¹² buyurarak ceza hukuku ile iştigal edenlere, suçlunun genel ahvali, sabıka kaydı ve geçmiş yaşantısı gibi kriterlerin işlediği tazir türünden suçlarda af ve ceza indirimine sebep olarak kabul edilebileceğini göstermektedir.

³¹¹ Mâide 5/2.

³¹² Nisâ 4/31.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AHKÂM AYETLERİNİN TASNİFİ

AHKÂM AYETLERİNİN TASNİFİ

Fıkîhî bir meselede ictihad ederken ahkâm ayetlerine vukûfiyet ayrı bir önem taşımaktadır. Bu bölümde yapılan ahkâm ayetleri tasnif çalışması; aynı anlam için farklı kelime kullanılmış olması durumunda farklı ayetlere ulaşma, dolaylı yoldan irtibat kurulan konuları tespit etme, tefsir kitaplarındaki te'villere dayalı olan ve mananın işareti ile bağlantı kurulan ayetleri görebilme açılarından faydalı olacaktır. Bu sayede mu'cemlere bakıp kelime taraması yaparak tespit etmenin mümkün olmadığı birçok ayete ulaşmak mümkün olabilecektir.

Kur'an'ın ayetleri birbirini tefsir ettiği için konu ile ilgili ayetlerin tamamına ulaşmak önemlidir. Bu bölümde ayetler tespit edilirken, temel tefsir kaynaklarından da yararlanıldığı için lafız olarak ilk bakışta konu ile bağlantısı kurulamayan ancak sebeb-i nüzul veya o ayetle ilgili bir rivayet sebebiyle o başlık altında ele alınması gereken ayetlere de tasnifte yer verilmiştir.

Bahsedilen duruma örnek vermek gerekirse; Mâide Sûresi 42. ayetinde *“Onlar, yalanı çok dinleyenler, haramı çok yiyenlerdir...”* buyrulmaktadır. Lafız olarak burada rüşvet kelimesi geçmemektedir. Ancak bu ayetin tefsirine bakıldığında konunun rüşvet ile bağlantısı olduğu görüldüğü için, rüşvet başlığı altında bu ayet tespit edilmiştir. Aynı şekilde Hac Sûresi 60. ayetinin haram aylarla ilgili olduğu, Bakara Sûresi 238. ayetinin namazda konuşmamakla ilgisi olduğu temel tefsir kaynaklarından istifade edilerek tespit edilmiştir.

Necm Sûresi 32. ayetinde geçen fevâhişe lafzının te'villerinden birisi de zina olduğu için bu ayet zina konusunun ele alındığı bölüme yazılmıştır. Yaptığımız bu tasnif çalışmasında, buna benzer örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Ahkâm ayetlerinin tasnifinde bu metot kullanılarak fıkıh ilminde araştırma yapanlara bir konu ile ilgili tüm ayetleri tespit etme imkânı sunulmaya çalışılmıştır.

Kur'an'ın, i'cazının bir sonucu olarak manasını tüketme ve bitirme söz konusu olamaz. Bu çalışma esnasında defalarca Kur'an'ın hatmi gerçekleştirilmiş ve her seferinde daha önce farkına varılmayan ahkâm ayeti tespiti yapılmıştır. Kur'an'dan herkesin hissesi ve alacağı pay farklı farklıdır. Ahkâm ayetlerinin tasnifi başlığı altında yer verilen ayetler bizim şu ana kadar görebildiğimiz kadarını yansıtmaktadır. Bu konuda daha çok çalışmalara ihtiyaç vardır. İlim ehlinin, ahkâm ayetlerini tespit gayesi ile yapacakları çalışmalarda bizim tespit edemediğimiz daha birçok ayetin fikhî yönü görülebilecektir.

I- İBADETLER

A- GENEL HÜKÜMLER

1- İbadetlerin Geçerliliğinin Sahih Niyete Bağlı Olması:

Nisâ 4/114; Tevbe 9/53-54; Hac 22/37; Rûm 30/39;
Zümer 39/2, 11, 14; Mâûn 107/4-6

2- İbadetin İnsanın Aslî Görevi Olması:

Zâriyât 51/56; Yâsin 36/61

3-İbadetin Allah'a Yakınlığa Vesile Olması:

Tevbe 9/99

4- İbadetlerin Allah Rızası İçin Yapılması:

Bakara 2/272; En'âm 6/52; A'râf 7/ 29; Yûnus
10/22; Kehf 18/110; Ankebût 29/65; Lokman
31/32; Zümer 39/2, 11, 14; Mü'min 40/14, 65;
İnsan 76/9; Leyl 92/20-21; Beyyine 98/5

B- TEMİZLİK VE ABDEST

1-Namaz Abdestinin Farzları:

Mâide 5/6

2-Teyemmüm Abdesti:

Nisâ 4/43; Mâide 5/6

3-Gusül Abdesti:

Nisâ 4/43; Mâide 5/6

4-Abdesti Bozan Durumlar:

Mâide 5/6

5- Pislik ve Necasetten Temiz Olmak:

Müddessir 74/4

C-NAMAZ

1- **Namaz İbadetinin Önemi**

a-Namaz İbadetinin Öneminin Farkında Olmak:

Mâide 5/58; Mâûn 107/4-6

b-Namazı Kılmak:

Bakara 2/3, 43, 110, 238, 277; Nisâ 4/77, 162; Mâide 5/55; En'âm 6/72, 92; A'râf 7/170; Enfâl 8/3; Tevbe 9/5, 11, 18, 71; Ra'd 13/22; İbrahim 14/31, 37, 40; Tâhâ 20/130, 132; Hac 22/35, 41, 78; Mü'minûn 23/9; Nûr 24/37, 56; Naml 27/3; Ankebût 29/45; Rûm 30/31; Lokmân 31/4, 17; Ahzâb 33/33; Fâtır 35/18, 29; Şûrâ 42/38; Mücâdele 58/13; Meâric 70/22-23, 34; Müzzemmil 73/20; Müddessir 74/43; Kıyâmet 75/31; A'lâ 87/15; Beyyine 98/5, Kevser 108/2

c-Namazın Kötülüklerden Alıkoyması:

Ankebût 29/45

d-Namaz ile Allah'tan Yardım Dilemek:

Bakara 2/45, 153

e-Önceki Şeriatlarda Namazın Emredilmesi:

Bakara 2/83; Âl-i İmrân 3/39; Mâide 5/12; A'râf 7/170; Yûnus 10/87; Hûd 11/87; İbrâhim 14/37, 40; Meryem 19/31, 55, 59; Tâhâ 20/14; Enbiyâ 21/73; Lokmân 31/27; Beyyine 98/5

f-Namazda Tembellik Göstermemek:

Nisâ 4/142; Tevbe 9/54

g-Kişinin Ailesine Namaz Kılmalarını Emretmesi:

Tâhâ 20/132

h-Namazda Huşû:

Mü'minûn 23/2

ı- Namaz Kılana Engel Olmak ve Cezası:

Alak 96/9-10, 15-18

i-İhtiyaç Durumunda Oturarak veya Yatarak Namaz Kılmak:

Âl-i İmrân 3/191

j- Namazda Konuşmamak:

Bakara 2/238

k- Namazdan Alıkoyan İşlerden Uzak Durmak:

Mâide 5/91

2- Namazın Kılınma Şekli ve Esasları

a-Namazda Kıyam:

Hac 22/26; Furkân 25/64; Şu'arâ 26/218;

Zümer 39/9

b-Namazda Kıraat:

Müzzemmil 73/4

c-Kıraate İstiâze İle Başlamak:

Nahl 16/98

d-Kıraatta Yüksek ve Kısık Ses Arası Orta Bir Ses:

İsrâ 17/110

e- Kur'an'ın Arapça Olması:

Yûsuf 12/2; Ra'd 13/37; Nahl 16/103; Meryem 19/97; Tâhâ 20/113; Şu'arâ 26/195; Zümer 39/28, Fussilet 41/3, 44; Şûrâ 42/7; Zuhruf 43/3; Ahkâf 46/12

f-Kişinin Kur'an'dan Kolayına Gelen Ayetleri Okuması

Müzzemmil 73/20

g-Rükû Etmek:

Bakara 2/43, 125; Âl-i İmrân 3/43; Tevbe 9/112;

Hac 22/26, 77; Fetih 48/29; Mürselât 77/48

h-Secde Etmek:

Bakara 2/125; Âl-i İmrân 3/43; Tevbe 9/112; Hicr 15/98; Hac 22/ 26, 77; Furkân 25/64; Şu'arâ 26/219; Zümer 39/9; Fetih 48/29; Kalem 68/43; Alak 96/19

ı- Namazda Kibleye Dönmek:

A'râf 7/29

j- Mescid-i Haram'ın (Kâbe) Kible Olması:

Bakara 2/144, 149-150; Hac 22/25

k-Kibleyi Bilmeyenlere Herhangi Bir Yöne Dönerek
Namaz Kılma Ruhsatı:

Bakara 2/115

l-Kiblenin Değişmesi:

Bakara 2/142-144, 177

m- Her Toplumun Bir Kiblesinin Olması:

Bakara 2/145, 148

n-Namazın Vakitleri:

Nisâ 4/103; Hûd 11/114; İsrâ 17/78; Tâhâ 20/130;
Nûr 24/58; Rûm 30/17-18; Ahzâb 33/42; Kâf 50/39-
40; Tûr 52/48-49

o- Ezan

Mâide 5/58; Cumâ 62/9

ö- Namazı Allah Rızası İçin Kılmak:

En'âm 6/162; Kevser 108/2

p-Sarhoşken Namaza Yaklaşmamak:

Nisâ 4/43

3- Mescitlere Dair Hükümler

a-Mescid-i Haram'ın Hiçbir Kimsenin veya Hiçbir
Devletin Tekelinde Olmaması:

Mâide 5/2; Hac 22/25, Fetih 48/25

b-Mescid-i Haram'a Müşriklerin Girmesinin Yasak
Olması: Tevbe 9/28

c-Mescitlerin Temiz Tutulması:

Hac 22/26

d-Mescitlerde Allah'ın Adının Anılmasına Engel Olup,
Mescitlerin Harap Olması İçin Çalışanlar:

Bakara 2/114; Enfâl 8/34

e-Müslüman Olmayanların Mescitlere Ancak İzin Alarak ve Çekinerek Girebilmesi:

Bakara 2/114

f- Mescitlerin (İhyası) Onarılması:

Tevbe 9/17-19

g- Mescitlerde Şirk Unsurlarına Yer Verilmemesi:

Cin 72/18

h- Mescid-i Dırâr (Fitne ve bölücülük için kurulan mescitte namaz kılmamak):

Tevbe 9/107-108

ı- Mescitte Güzel ve Temiz Giyinmek:

A'râf 7/31

4- Cemaatle Namaz

a-Namazın Cemaatle Kılınması:

Âl-i İmrân 3/43; Yûnus 10/87

b-Kur'an Okunduğu Zaman Dinlemek:

A'râf 7/204

5- Çeşitli Namazlar

a-Korku Namazı:

Nisâ 4/102

b-Korku Durumunda Namazı Yürürken veya Binek Üzerinde Kılmak:

Bakara 2/239

c-Seferde Namazı Kısaltmak:

Nisâ 4/101

d-Cenaze Namazı:

Tevbe 9/84

e-Cum'a Namazı:

Cum'a 62/9, 11

f-Orta Namaz (es-salâtü'l-vustâ):

Bakara 2/238

g-Gece İbadeti:

Secde 32/16; Zümer 39/9; Zâriyât 51/17-18; Tûr 52/49; Müzzemmil 73/2-4, 6, 20; İnsan 76/25-26

D- ORUÇ

1-Oruç Tutmak:

Tevbe 9/112; Ahzâb 33/35

2-Ramazan Orucunun Farz Kılınması:

Bakara 2/183-185

3-Geçmiş Şeriatlarda da Orucun Emredilmesi:

Bakara 2/183

4-Güneş ve Ayın Belirli Bir Hesaba Göre Hareket Etmesi:

İbrâhim 14/33; İsrâ 17/12; Yâsîn 36/38-40, Zümer 39/5; Rahmân 55/5

5-Zamanın Tespitinde Ayın Evrelerinden İstifade Etme:

Bakara 2/189; Yûnus 10/5

6-Orucun Başlama ve Bitme Zamanı:

Bakara 2/187

7-Ramazanın Gecesinde Yeme, İçme ve Cinsi

Münasebet:

Bakara 2/187

8-Orucun Kazaya Bırakılabileceği Durumlar:

Bakara 2/184-185

9- Fidye Vermek:

Bakara 2/184

10- İtikâfta İken Cinsi Münasebetin Yasak Olması:

Bakara 2/187

11- İtikâfın Önceki Şeriatlerde de Mevcut Olması:

Bakara 2/125

E-ZEKÂT

1-Zekât (Sadaka) Vermek:

Bakara 2/43, 110, 277; Nisâ 4/77, 114, 162; Mâide 5/55; A'râf 7/156; Tevbe 9/5, 11, 18, 71, 103-104; Hac 22/41, 78; Mü'minûn 23/4; Nûr 24/37, 56; Neml 27/3; Rûm 30/39; Lokmân 31/4; Ahzâb 33/33; Mücâdele 58/13; Müzzemmil 73/20; Beyyine 98/5

2-Önceki Şeriatlarda Zekâtın Emredilmesi:

Bakara 2/83; Mâide 5/12; Meryem 19/31, 55; Enbiyâ 21/73

3-İnfak Etmek:

Bakara 2/3, 195, 215, 254, 261-262, 265, 267, 270, 273; Âl-i İmrân 3/17, 134; Nisâ 4/39; Enfâl 8/3, 60; Tevbe 9/34-35, 79, 98, 99, 121; Ra'd 13/22; İbrahim 14/31; Nahl 16/75; Hac 22/35; Mü'minûn 23/60; Kasas 28/54, 77; Rûm 30/38; Secde 32/16; Ahzâb 33/35; Sebe' 34/39; Fâtır 35/29, Yâsîn 36/47; Şûrâ 42/38; Muhammed 47/38; Zâriyât 51/19; Hadîd 57/7, 10, 18; Münâfikûn 63/10; Tegâbün 64/16; Meâric 70/24-25; Leyl 92/5, 18

4-İnfakın İhtiyaç Fazlasından Yapılması:

Bakara 2/219; Muhammed 47/36-37

5- Habis Nitelikli Şeyleri İnfaktan Kaçınmak:

Bakara 2/267; Âl-i İmrân 3/92

6- Sadakaların Geçerlilik Şartı:

Bakara 2/262-265

7- Zekât ve Sadakanın Arındırma ve Temizleme Fonksiyonu:

Tevbe 9/103

8- Zekât Sarf Yerleri:

Tevbe 9/60

9- Toprak Ürünlerinden Zekât ve İnfak:

Bakara 2/267; En'âm 6/141

10-Gizli ve Açık Sadaka Vermek:

Bakara 2/271, 274

11-Müşriklerin Zekât Vermemesi:

Fussilet 41/7

12- İnfakın Allah Rızası Niyeti İle Yapılması:

Bakara 2/265, 272; Nisâ 4/38; Mü'minûn 23/60;

Rûm 30/39; İnsan 76/9

13- Zekât ve Sadakanın Bereketeye Vesile Olması:

Bakara 2/276

F- HAC

1- Hac İbadetinin Farz Olması

a-Haccın Farz Olması ve Farziyet Şartı:

Âl-i İmrân 3/97

b-Hz. İbrahim'in Haccı İlan Etmesi:

Hac 22/27

2- Hac İbadetinin Önemi

a-Haccının Kirlerden Arınması:

Hac 22/ 29

b- Hac Esnasında İnsanlar Arasında Statünün Eşitliği:

Bakara 2/199

3- Kâbe ve Mekke

a-Kâbe'nin Önemi:

Âl-i İmrân 3/96-97; Mâide 5/97; İbrahim 14/37;

Tûr 52/4; Fîl 105/1-5; Kureyş 106/3

b-Kâbe'nin Toplanma ve Güven Yeri Olması:

Bakara 2/125; İbrâhim 14/35

c-Kâbe'nin Temiz Tutulması:

Bakara 2/125

d- Mekke'nin Önemi ve Güvenli- Dokunulmaz Bölge Olması:

Bakara 2/125-126; Âl-i İmrân 3/97; İbrahim 14/35;
Neml 27/91; Kasas 28/57; Ankebût 29/67; Beled
90/1; Tîn 95/3

4- İhram

a- İhramlıya Kara Avı Yasağı:

Mâide 5/1-2, 95-96

b-İhramdan Çıkanın Tıraş Olması:

Fetih 48/27

c-İhramdan Çıkanın Tıraş Olma Zamanı:

Bakara 2/196

d-İhramlıya Yasak Olan Eylemler:

Bakara 2/197

5- Hedy

a-Hac Kurbanı:

Mâide 5/2, 97; Hac 22/28

b-Hedy Kurbanından Yararlanmak:

Hâc 22/28, 33

6- Hac İbadetinin Zamanı

a-Hac İbadetinin Belirli Günlere Mahsus Olması:

Hac 22/28

b-Hilâlin Hac için Vakıt Ölçüsü Olması:

Bakara 2/189;

c-Hac Ayları:

Bakara 2/197

7- Haccın Farz ve Vacipleri

a-Tavaf Etmek:

Bakara 2/125; Hac 22/29

b-Safa ve Merve'de Sa'y Yapmak:

Bakara 2/158

c-Arafat Vakfesi:

Bakara 2/198

d-Mina'da Şeytan Taşlama Günleri:

Bakara 2/203

e-Makam-ı İbrahim'de Namazgâh Edinme:

Bakara 2/125

f-Meş'ar-i Haram'da Allah Teâla'yı O'nun Rızasına

Uygun Şekilde Zikretmek:

Bakara 2/198

8- Hac Çeşitleri

a-Kıran ve Temettu' Hacı Yapanların Kurban Kesme
Yükümlülüğü:

Bakara 2/196

b-Mescid-i Haram Civarında Oturanların İfrad Hacı
Yapmaları:

Bakara 2/196

9- Hac İbadeti İlgili Muhtelif Mevzular

a-Hac İle İlgili Câhiliyye Âdetlerinin Kaldırılması:

Bakara 2/189, 198, 200; Enfâl 8/35

b-Hastalık Sebebiyle Zamanından Önce Tıraş Olanın
Ödeyeceği Fidyeye:

Bakara 2/196

c-Hac Esnasında Ticarî, Sosyal, Siyasî... Faaliyetlerin
Yasak Olmaması:

Bakara 2/198

G- KURBAN

1- Hz. Adem (a.s.)'in Oğullarının Kurban Sunmaları:

Mâide 5/27

- 2- Önceki Şeraitlerde Kurbanın Emredilmesi:
Hac 22/34
- 3- Hz. İbrahim'in Kestiği Kurban:
Sâffât 37/107
- 4- Kurban'ı Allah Rızası İçin Kesmek:
En'âm 6/162; Hac 22/36-37; Kevser 108/2
- 5- İhsar Kurbanı:
Bakara 2/196; Fetih 48/25
- 6- Kurban Etinin Taksimi:
Hac 22/36
- 7- Kurban Edilebilecek Hayvanlar:
Hac 22/36
- 8- Teşrik Tekbirleri:
Bakara 2/203
- 9- Hayvan Kesiminde Allah'ın Adını Anmak:
Mâide 5/4; En'âm 6/118-121; Hac 22/28, 34,36
- 10- Hayvanın Canının Alınmasında Meşrû Olmayan Yöntemler: Mâide 5/3

H- ADAK (NEZİR)

- 1- Allah'a Verilen Sözlerin Yerine Getirilmesi:
Bakara 2/27, 40, 63-64; Âl-i İmrân 3/ 81-82, 187;
Mâide 5/6, 13-14; En'âm 6/152; Tevbe 9/75-77;
Ra'd 13/20, 25; Nahl 16/91, 95; Mü'minûn 23/8;
Ahzâb 33/15, 23; Fetih 48/10; İnsan 76/7
- 2- Adakların Yerine Getirilmesi:
Hac 22/29
- 3- Adayanın Adağını Allah Teâlâ'nın Bilmesi:
Bakara 2/270

I- YEMİN

1- Yeminlere Sadakat Göstermek:

Âl-i İmrân 3/77; Tevbe 9/12, 13; Nahl 16/91-92

2- Yemin Keffareti:

Mâide 5/89

3- Hayra Engel Olan Yeminlerin Bozulması:

Bakara 2/224; Nûr 24/22; Tahrîm 66/2

4- Eyyub Peygamber'in Yeminde Hânis Olmamak İçin
Başvurduğu Yöntem:

Sâd 38/44

5- Yalan Yere Yemin:

A'raf 7/21; Tevbe 9/42, 74, 94-95, 107; Nûr 24/53;
Mücâdele 58/14, 16; Münâfikûn 63/2

6- Olur Olmaz Durumlarda Yemin Etmemek:

Nûr 24/53; Kalem 68/10

7- Yemin-i Lağvin Hüküm İfade Etmemesi:

Bakara 2/225; Mâide 5/89

8- Yemin-i Mün'akide'nin Bağlayıcı Olması:

Bakara 2/225

9- Gerekli Olması Durumunda Yemin Etmek:

Mâide 5/107

10-Yeminlerin Aldatma Aracı Olarak Kullanılmaması:

Nahl 16/94

J- KUR'AN-I KERİM TİLÂVETİ

1- Kitab'ın Öğretilmesi:

Bakara 2/129; Âl-i İmrân 3/164; Cum'a 62/2

2- Kur'an Tilâveti:

Bakara 2/121, 129, 151; Âl-i İmrân 3/164; Ra'd
13/30; İsrâ 17/ 107-109; Neml 27/92; Ankebût
29/45; Ahzâb 33/34; Fâtır 35/29; Sâffât 37/3;

Zümer 39/23; Muhammed 47/24; Kamer 54/17, 22, 32, 40; Cum'a 62/2; Talâk 65/11; Müzzemmil 73/4, 20; Alak 96/1; Beyyine 98/2

3-Tilâvet Secdesi:

A'raf 7/206; Ra'd 13/15; Nahl 16/49; İsrâ 17/107; Meryem 19/58; Hac 22/18, 77; Furkân 25/60; Neml 27/25; Secde 32/15; Fussilet 41/37; Necm 53/62; İnşikâk 84/21; Alak 96/19

4- Kur'an Tilâvetine İstiâze İle Başlamak:
Nahl 16/98

5- Kur'an Okunduğunda Dinleme Mükellefiyeti:
A'râf 7/204

II- AİLE HUKUKU

A- EVLENME (NİKÂH)

1-Evlilik Müessesesinin Önemi ve Gayesi

a- Evliliğin Gayesi:

A'râf 7/189; Rûm 30/21

b- Evliliğin Teşvik Edilmesi:

Nûr 24/32

c- Evliliğin Fıtrî Olması:

Fâtır 35/11

d-İdeal Eşte Bulunması Gereken Vasıflar:

Nisâ 4/34; Tahrîm 66/5

e- Neslin Muhafazası:

Bakara 2/205

f- Salih Erkekler Saliha Kadınlar İle Evlenmelidir:

Nûr 24/26

g- Eşler Arasında Sulh Yapılması:

Nisâ 4/128-129

2- Evlilik Hükümleri

a-Evlenilmesi Yasak Olan Kadınlar:

Nisâ 4/22-24

b-Evlilik Engeli Olmayan Yakınlar:

Ahzâb 33/50; Mümtetine 60/10

c-Ehl-i Kitap Kadınlarla Evliliğin Meşrû Olması:

Mâide 5/5

d-Müşriklerle Evlenmenin Yasak Olması:

Bakara 2/221; Nûr 24/3

e-Kâfirle Evli Olmanın Haram Olması:

Mümtetine 60/10

f-Zina Yapanlar İle Evlilik:

Nûr suresi 24/3

g-Kadınların Ziyaretlerini Gösterebilecekleri Kimseler
(Mahrem Olan Yakınlar):

Nûr 24/31

3- Mehir

a-Mehir Vermek:

Bakara 2/229, 236; Nisâ 4/4, 24, 25; Mâide 5/5;

Mümtetine 60/10

b-Mehir Belirlenmeyen ve Fiili Evlilik Hayatı

Yaşamadan Boşanan Kadınlara Müt'a Verilmesi:

Bakara 2/236

c-Mehir Belirlenen ve Fiili Evlilik Hayatı Yaşamadan

Boşanan Kadınlara Yarı Mehri Ödenmesi:

Bakara 2/237

d-Boşanma Durumunda –Cinsel Beraberlik ya da

Halvet Gerçekleşmişse- Kadına Mehrin Tamamının
Verilmesi:

Nisâ 4/20-21

4- Ailedeki Fertlerin Hak ve Sorumlulukları

a-Erkeklerin Hakları ve Sorumlulukları:

Bakara 2/228; Nisâ 4/34

b-Kadınların Hakları ve Sorumlulukları:

Bakara 2/228; Nisâ 4/19, 34; Ahzâb 33/32-33

c-Nüşûze (Başkaldıran) Kadınlara karşı Uygulanması

Gereken Tedbirler:

Nisâ 4/34

d-Kocanın Karısına Kötü Muamelesi:

Nisâ 4/128

e-Soy Kütüğünün Baba Tarafına Ait Olması:

Bakara 2/233

f-Eşler Arasında Sevgi:

Rûm 30/21

g-Aile Fertleri Arasındaki İnanç Farklılığı:

Hûd 11/46; Mücâdele 58/22

h-Erkeklerin Çok Eşle Evlenmeleri:

Nisâ 4/3, 129

ı-Aile İçinde Adalet:

Nisâ 4/3, 129

j- Kadının Hakkından Feragat Ederek Uzlaşmanın

Sağlaması:

Nisâ 4/128

k- Kadınlarla İyi Geçinip Onlara Adaletli Davranmak:

Nisâ 4/19-20, 129

l-Kadının Velisinin, Evlendirme Hususunda Kadına

Haksızlık Yapmaması:

Nisâ 4/127

5- Cinsi Münasebet

a-Cinsi Münasebetin Meşrû Şekli:

Bakara 2/222-223

b-Hayız Halindeki Kadınla Cinsi Münasebetin Yasak Olması:

Bakara 2/222

c-Cariye İle Cinsi Münasebet:

Nisâ 4/ 3, 24; Mü'minûn 23/6; Ahzâb 33/50;

Meâric 70/30

B- BOŞANMA (TALAK)

1- Boşama Hükümleri

a-Boşanma:

Bakara 2/229-232; Nisâ 4/130; Ahzâb 33/28, 49;

Talâk 65/1-2

b-Boşanmada Şahit Tutmak:

Talâk 65/2

c- Boşanan Kadının Yeniden Evlenebilme Hakkı:

Bakara 2/232

d- Boşanmada Üçüncü Hakkın Kullanılması:

Bakara 2/230

e- Boşama Hakkını Kötüye Kullanmamak:

Bakara 2/231

2- Boşanma/Ayrılma Yolları

a-Ric'i Talak:

Bakara 2/228

b-Muhâlea:

Bakara 2/229

c-Aile Problemlerinin Çözümünde Hakeme Başvurmak:

Nisâ 4/35

d-Lian (Mulâane):

Nûr 24/6-9

3- İddet

a-Boşanma İddeti:

Bakara 2/228, 231, 232; Ahzâb 33/49; Talâk 65/1-2, 4-6

b- Hamilenin İddet Süresi:

Talâk 65/4

c-Âdet Geçirmeyen Kadınların İddeti:

Talâk 65/4

d-Vefat İddeti:

Bakara 2/234

e-İddet Bekleme Süresince Nikâh Akdinin Yapılmaması:

Bakara 2/235

f- İddet Süresince Kadının Nafaka Hakkı:

Talâk 65/1, 6; Bakara 2/241

g-İddet Bekleyen Kadının Meskeni:

Talâk 65/1, 6

4- Boşanma Tazminatı

a-Boşanma Tazminatı:

Bakara 2/241

b-Kocasını Ölen Kadının Kocasının Evinde Bir Yıl Kalma
ve Nafaka Hakkı:

Bakara 2/240

c-Boşanma Durumunda Kadının Nafakasının

Karşılanması:

Talâk 65/6-7

d- Nafaka Tespitinde Ölçü:

Talâk 65/7

5- Zihar

Ahzâb 33/4; Mücâdele 58/1-4

6- İlâ

Bakara 2/226-227; Ahzâb 33/28

7- Evlatlık

a-Evlatlık Müessesesinin Reddi:

Ahzâb 33/4-5

b-Evlatlık Çocukların Boşadıkları Kadınlarla

Evlenebilmek: Ahzâb 33/37

C- EMZİRME (RADA')

1-Çocuğu Emzirme Süresi:

Bakara 2/233; Lokmân 31/14; Ahkâf 46/15

2-Babanın, Emzirilme Süresince Çocuğun ve Emzirmeye

Devam Eden Boşandığı Eşinin Nafakasını Karşılması:

Bakara 2/233; Talâk 65/6

3-Ücretle Sütanne Tutmak:

Bakara 2/233; Talâk 65/6

4- Boşanma Durumunda Çocuğun Emzirilme

Mükellefiyeti:

Talâk 65/6

5-Asgarî Hamilelik Süresi:

Ahkâf 46/15

III- TİCARET HUKUKU

A- GENEL İLKELER

1-Mülkiyet Haklarına Riayet:

Nisâ 4/2, 6, 10, 29; A'râf 7/85; Tevbe 9/34; Hûd 11/85

2-Akitlerde Rıza Prensibi:

Bakara 2/188; Nisâ 4/ 29-30, 161

3-Harcamalarda Orta Yolu Tutmak:

İsrâ 17/29; Furkân 25/67

4-Ticaretin Meşrûiyeti:

Nisâ 4/29

5-Servetin Tekelleşmeyip Tüm Topluma Yayılması:

Haşr 59/7

6- Akitleri Yerine Getirmek:

Âl-i İmrân 3/76; Mâide 5/1; İsrâ 17/34;

Saff 61/2-3; Meâric 70/32

7-Emanete Riayet:

Âl-i İmrân 3/76; Enfâl 8/27; Mü'minûn 23/8;

Meâric 70/32

8- İsaftan Sakınmak:

Nisâ 4/6; En'âm 6/141; A'râf 7/31; İsrâ 17/26-27;

Furkân 25/67

9- Ölçü ve Tartıyı Tam Yapmak:

En'âm 6/152; A'râf 7/85; Hûd 11/84-86;

İsrâ 17/35; Şu'arâ 26/181-183; Rahmân 55/9;

Mutaffifîn, 83/1-3

B- BORÇ AKDİ

1-Borçların Ödenmesi:

Nisâ 4/11-12

2-Borçların Yazılması:

Bakara 2/282

3-Borcun Yazılmasına Şahit Tutmak:

Bakara 2/282

4-Zor Durumdaki Borçluya Mühlet Tanımak Ya da

Borcu Bağışlamak:

Bakara 2/280

C- FAİZ

1-Faiz Kazancının Zemmedilmesi:

Bakara 2/275-276; Rûm 30/39

2-Faizi Kat Kat Yememek:

Âl-i İmrân 3/130

3-Alışverişin Helal, Faizin Haram Olması:

Bakara 2/275

4-Yahudilere Faizin Yasaklanmış Olması:

Nisâ 4/161

5- Geçmişteki Faiz Alacaklarından Vazgeçmek:

Bakara 2/278-279

D- ÇEŞİTLİ AKİTLER

1-Ücretli İşçi Çalıştırma:

Kasas 28/26-28

2-Devremülk Akdi:

Şu'arâ 26/155; Kamer 54/28; Şems 91/13

3-Rehin:

Bakara 2/283

4-Karz-ı Hasen:

Bakara 2/245; Mâide 5/12; Hadîd 57/11, 18;

Tegâbün 64/17; Müzzemmil 74/20

5-Noterlik:

Bakara 2/282

6- Cuâle Akdi:

Yûsuf 12/72

IV-MİRAS HUKUKU

A- MİRASIN TAKSİMİ

1-Miras Hukukuna Riayet:

Fecr 89/19

2-Miras Hakkı Bulunanlar ve Hisseleri:

Nisâ 4/7, 11-12, 33

3-Mirasçılık Aralarında Akrabalık Bulunanlar Arasında Cereyan Eder (Zevi'l-erhâm'ın mirastan pay alabilmesi):

Enfâl 8/75; Ahzâb 33/6

4-Miras Taksimde Hissesi Olmayanları da Gözetmek:

Nisâ 4/8

5- Kelalenin (Babası ve çocuğu Olmayanın) Mirası:

Nisâ 4/11, 176

6- Velâ Akdi:

Nisâ 4/33

7- Varislerin Ölenin Çocuğunun Nafakasını Temin Etme Yükümlülükleri:

Bakara 2/233

8- İnanç Farklılığının Akrabalık Bağlarına Etkisi:

Hûd 11/46; Mücâdele 58/22

B- VASIYET

1- Vasiyet Etmek:

Bakara 2/180; Mâide 5/106; Ahzâb 33/6

2- Vasiyetin Yerine Getirilmesi:

Bakara 2/181; Nisâ 4/11-12; Mâide 5/108

3- Vasiyet Edenin Haksızlığa Meyletmemesi:

Bakara 2/182

4- Vasiyetin Mirasçılara Zarar Verecek Boyutta

Olmaması (Üçte Biri Aşmaması):

Nisâ 4/12

V-DEVLETLERARASI HUKUK

A- SAVAŞ HUKUKU

1-Cihad Kavramı

a- Allah Yolunda Savaşmak (Cihad):

Bakara 2/218, 244; Âl-i İmrân 3/121, 142, 145, 167, 172, 195; Nisâ 4/71, 74-76, 84, 95; Mâide 5/35, 54; Enfâl 8/7, 39, 72, 74-75; Tevbe 9/ 14, 16, 19-22, 24, 36, 41, 44, 88-89, 111, 120-123; Hac 22/78; Ankebût 29/6, 69; Muhammed 47/31; Hucurât 49/15; Hadîd 57/10; Saff 61/4, 10-11; Tahrîm 66/9; Müzzemmil 73/20

b-Cihad Edenlere Allah'ın Yardımı:

Bakara 2/249, 251; Âl-i İmrân 3/13, 123-127, 154; Nisâ 4/84; Mâide 5/11, 56; Enfâl 8/9-12, 17-19, 26, 40, 43-44, 48, 50, 62; Tevbe 9/25-26, 40; Nahl 16/110; Hac 22/39-40; Ahzâb 33/9, 25; Muhammed 47/7; Fetih 48/3-4, 24, 26; Haşr 59/2; Saff 61/13-14; Nasr 110/1

2-Savaşa Hazırlık

a-Düşmana Karşı Tedbirli Olmak ve Kuvvet Hazırlamak:

Nisâ 4/71, 102, 104; Enfâl 8/60

b-Savaş Aracı Olarak Atlar:

Âdiyât 100/1-5

c-Silahlanmanın Düşmana Karşı Caydırıcı Etkisi:

Enfâl 8/60

d-Savaşta Zırh Kullanmak:

Nahl 16/81; Enbiyâ 21/80; Sebe' 34/11

e- Ribat:

Âl-i İmrân 3/200

f- Seferberlik İlanına İtaat:

Nisâ 4/71; Tevbe 9/36

3-Savaş Mükellefiyeti

a-Savaş Yükümlülüğü:

Bakara 2/216, 246; Nisâ 4/77, 84; Enfâl 8/65

b-Seferberlik Emrinden Muaf Olanlar:

Tevbe 9/91, 122; Nûr 24/61; Fetih 48/17; Nisâ 4/95

c-Ordu Komutanında Bulunması Gereken Vasıflar:

Bakara 2/247; Nisâ 4/84; Enfâl 8/65

4-Savaş Esnasında Uyulması Gereken Esaslar

a-Savaşta ve Savaş Meydanından Kaçmamak:

Bakara 2/177, 243, 246; Âl-i İmrân 3/111, 122, 143, 146-148, 153, 155, 167-168, 173; Nisâ 4/72, 77; Mâide 5/21-26; Enfâl 8/5-7, 15-16, 45, 66; Tevbe 9/38-39; 42, 44-45, 49, 81-82, 86-87, 90, 93-95, 106, 118, 120; Ahzâb 33/13-20, 22; Muhammed 47/20-21; Fetih 48/11-12, 16

b- Düşman Hattında Müslümanlar Varken

Saldırmamak:

Fetih 48/25

c- Savaş Hukukuna Riayet Etmek:

Bakara 2/190, 193; Enfâl 8/47

d-Savaşta Ağaçların Kesilmesi:

Haşr 59/5

e-Düşmana Sır Vermemek:

Âl-i İmrân 3/118; Enfâl 8/27; Tevbe 9/16; Mümtetine 60/1

f-Savaş Meydanında Komutana İtaat Etmek:

Bakara 2/249; Âl-i İmrân 3/152, 155

- g- Savaşta ve Düşmanı Takip Ederken Gevşeklik Göstermemek:
Âl-i İmrân 3/139; Nisâ 4/104; Muhammed 47/35
- h- Savaşta Ahdi Bozanlara Caydırıcı Ceza Uygulamak:
Enfâl 8/57
- ı- İhanet Edenlere Orduda Yer Vermemek:
Tevbe 9/83
- i- Savaşta Çıkan Ordunun Motivasyonunu Bozmamak:
Âl-i İmrân 3/156, 168, 173; Ahzâb 33/12-13, 19;
Tevbe 9/47, 81

5-Savaşı Meşrû Kılan Sebepler

- a- Dinin Muhafazası:
Bakara 2/ 217; Enfâl 8/ 39, 72; Tevbe 9/12, 29;
Mümtehine 60/9
- b- Sözleşmeye İhanet:
Tevbe 9/12-15; Enfâl 8/56-58, 62
- c- Saldırının Bertaraf Edilmesi (Savunma Durumu):
Bakara 2/190-191; Tevbe 9/13-15; Hac 22/39;
Şûrâ 42/39
- d- Allah Yolundan Alıkoymak İsteyenlerin Mevcudiyeti:
Bakara 2/217; Hûd 11/19, 20; Hac 22/40
- e- Sürgüne Maruz Kalmak:
Bakara 2/84-85, 191, 217; Tevbe 9/13; İsrâ 17/76;
Hac 22/40; Mümtehine 60/1, 9
- f- Toplumda Nifak ve Bozgun Çıkarıcı ve Uyarılara Rağmen Bu Davranışlarından Vazgeçmeyenleri Engellemek:
Bakara 2/191-193, 217; Nisâ 4/89, 91; Enfâl 8/72-73; Ahzâb 33/60

g- İ'lây-ı Kelimetullah İçin Savaşmak:

Bakara 2/193; Nisâ 4/76; Enfâl 8/39; Tevbe 9/29, 33, 40; Neml 27/ 28-31; Fetih 48/28; Saff 61/9

h- Zulmü Engellemek ve Mazlumlara Kurtarmak:

Nisâ 4/75; Hucurât 49/9

ı- Şeytanla Dostluk Kuranları Bertaraf Etmek:

Nisâ 4/76

i- Müslümanların Düşmanlarına Yardım Edenlere Mâni Olmak

Mümtehine 60/9

6-Savaşın Mubah Olmadığı Durumlar

a-İnsanları Zorla İman Ettirmek İçin Savaşmak:

Yûnus 10/99, 100; Kâf 50/45; Gâşiye 88/22

b-İnsanlara Zulüm İçeren Saldırıları:

Şûrâ 42/42

c-Hak ve Hukuk Tanımadan Yeryüzünde Bozgunculuk Yapma Kastıyla Saldırmak:

Şûrâ 42/42

d-Mescid-i Haram' da -Savunma Savaşı Dışında- Savaşmak:

Bakara 2/191-192

7-Savaş Yapılması Yasak Olan Toplumlar

a- Mü'min Toplumlar:

Hucurât 49/10 (Ayrıca bkz. Müslümanların Birbirleriyle Münasebetleri başlığı)

b-Tarafsızlığını İlan Edip Barış Teklif Edenler:

Nisâ 4/90-91; Enfâl 8/61

c-Anlaşma Yapılan Toplumlar ve Bunlara Sığınanlar

Nisâ 4/90; Enfâl 8/72; Tevbe 9/4

8-Musâlahâ (Muhâdene)

a- Anlaşmalara Sadakat Göstermek:

Bakara 2/100, 177; Enfâl 8/56, 72;

Tevbe 9/4, 7, 8, 10; Nahl 16/91

b-Düşmandan Gelen Barış Teklifine Karşı Yapılması

Gerekenler:

Nisâ 4/90; Enfâl 8/61

c-Hainlik Yapanlarla Sözleşmelerin Feshedilmesi:

Enfâl 8/58; Tevbe 9/1-2, 4, 8, 12

d-Düşmanla Yapılan Sulhun Fethe Vesile Olması:

Fetih 48/1-3

e-Üstün İken Gevşeklik Gösterip Barış Talebinde

Bulunmamak:

Muhammed 47/35

f- Anlaşma Yapılan Toplumlarla Münasebetler:

Nisâ 4/90, 92

9-Savaşı Sona Erdiren Durumlar

a-Cizye:

Tevbe 9/29

b-Eman Vermek:

Tevbe 9/6

c-Haram Aylara Hürmet Göstermek:

Bakara 2/217; Mâide 5/2, 97; Tevbe 9/5, 36-37

d-Haram Aylarda Savunma Savaşının Meşrû Olması:

Bakara 2/194; Tevbe 9/36; Hac 22/60

10-Ganimet

a-Ganimet Hükümleri:

Enfâl 8/1, 41, 69; Ahzâb 33/27; Muhammed 47/4;

Fetih 48/15, 19-21

b-Sırf Ganimet Elde Etmek Amacıyla Sefere Çıkılmamak:

Âl-i İmrân 3/152; Nisâ 4/94

c-Ganimete İhanet Etmemek:

Âl-i İmrân 3/161

d-Fey Hükümleri:

Haşr 59/6-8

e-Savaş Esirleri:

Nisâ 4/24, 25; Enfâl 8/67, 70-71; Ahzâb 33/26;

Muhammed 47/4

f- Esirlere İyi Muamele:

İnsân 76/8

11-Şehitlik

Bakara 2/154, 207; Âl-i İmrân 3/140, 157, 169-171,

195; Nisâ 4/74, 95; Tevbe 9/52, 111; Hac 22/58;

Ahzâb 33/23-24; Muhammed 47/4-5; Hadîd 57/19

12-Gazilik

Âl-i İmrân 3/172-173; Nisâ 4/74, 95; Tevbe 9/52

B-ULUSLARARASI İLİŞKİLER

1-Genel İlkeler

a-Mütekâbiliyet (Karşılıklılık) İlkesi:

Bakara 2/191, 194; Mümtetine 60/10-11

b-Kötülüğe İyilikle Mukabele:

Fussilet 41/34-35; Şûrâ 42/40

c-İnsanların Kavim ve Milletlere Ayrılmış Olması:

Mâide 5/48; A'râf 7/168; Hûd 11/118;

Hucurât 49/13

d-İslâm'ın En Üstün ve Cihanşümül Din Olması:

Âl-i İmrân 3/19, 85, 139; A'râf 7/158;

Tevbe 9/33, 40; Nûr 24/55; Fetih 48/28; Saff 61/8-9

e- Yeryüzünün İmar Edilmesi:

Hûd 11/61; Mülk 67/15

f-Sömürülen İnsanların Hükümlerlik Hakkı:

Kasas 28/5-6

g-Yeryüzüne Salih Kulların Mirasçı ve Halef Olması:

Enbiyâ 21/105; Nûr 24/55, 57

2-Ümmet-i Muhammed

a-Ümmet-i Muhammed'in Orta Ümmet ve Şahit Olması:

Bakara 2/143

b-Mü'min En Üstün Olandır:

Âl-i İmrân 3/139

3-Müslümanların Birbirleri İle Münasebetleri

a- Mü'minler Arası Münasebetler:

Bakara 2/208; Âl-i İmrân 3/28, 103, 105; Mâide 5/55, 56; Enfâl 8/72, 74; Tevbe 9/16, 71; Hicr 15/88; Ahzâb 33/58; Fetih 48/29; Hucurât 49/9-13; Haşr 59/10

b-Müslüman Topluma İhanet Etmemek:

Enfâl 8/27

c-Savaştan Mü'minlerin Aralarını Bulmak:

Hucurât 49/9-10

d-Üstünlük Ölçütü Olarak Takva:

Hucurât 49/13

4-Müslüman Olmayanlar İle Münasebetler

a-İnkârcı Toplumlara Münasebetler:

Bakara 2/105, 256, 272; Âl-i İmrân 3/28, 118-120, 149, 186; Nisâ 4/89, 101, 139-140, 144; Mâide 5/54, 57, 80-82; Enfâl 8/73; Tevbe 9/ 1-5, 8-10, 23, 28, 29, 73, 123; Kehf 18/28; Furkân 25/52; Ahzâb 33/1, 48; Muhammed 47/4; Fetih 48/29; Mücâdele 58/14, 22; Mümtahine 60/1-2, 4, 7-9, 13; Münâfikûn 63/4; Tahrîm 66/9; Kalem 68/8-14; İnsan 76/24; Kâfirûn 109/1-6

b-Ehl-i Kitap İle Münasebetler:

Bakara 2/105, 109, 120, 145; Âl-i İmrân 3/20, 61-75,
99-100, 112-114, 186; Mâide 5/5, 51-52, 57, 82;
Tevbe 9/29; Ankebût 29/46; Haşr 59/2-4

c-Tarafsızlığını İlan Eden ve Zarar Vermeyen

Toplumlarla Münasebetler:

Nisâ 4/90; Mümtetine 60/8

d-Dünyada Farklı İnanç Sahipleri Var Olmaya Devam

Edecektir:

Yûsuf 12/103, 106; Ra'd 13/31; Nahl 16/93; Şûrâ
42/8

e-Yeryüzünde İnsanlar Arasındaki Sürüpgiden

Düşmanlık:

Bakara 2/36; Mâide 5/64; A'râf 7/24; Yûnus 10/19;
Tâhâ 20/123

f- Cizye Almak:

Tevbe 9/29

g- İslâm'a Davet Metodu:

Nahl 16/125; İsrâ 17/53; Tâhâ 20/44; Fussilet 41/33

VI-CEZA HUKUKU

A- GENEL İLKE VE HÜKÜMLER

1-Cezalar Geçmişe Yönelik Tatbik Edilmez:

Bakara 2/143, 275; Mâide 5/93, 95; Nisâ 4/23

2-Cezalarda Caydırıcılık Fonksiyonu:

Bakara 2/66; Mâide 5/38; Enfâl 8/57; Nûr 24/2

3-Haksızlığa Uğradığı İçin Karşılık Verenler

Suçlanamaz:

Şûrâ 42/41

4-Öfkeyi Yenip Affedici Olmak:

Âl-i İmrân 3/134; Nahl 16/126; Şûrâ 42/37, 43

5-İşlediği Suçtan Tevbe Edenlerin Durumu:

Bakara 2/160; Nisâ 4/17, 110, 146 ; Mâide 5/34, 39;
En'âm 6/54; A'râf 7/153; Enfâl 8/38; Tevbe 9/3, 5,
11, 74, 102, 118; Nahl 16/119; Meryem 19/60;
Tâhâ 20/82; Nûr 24/5; Furkân 25/70-71; Neml
27/11; Kasas 28/16

6-Had Cezasının Şahitler Huzurunda İnfaz Edilmesi:

Nûr 24/2

7- Suç İşleyene Haklardan Mahrumiyet Cezası:

Nisâ 4/160

8- Suça Aracılık Etmek Cezayı Gerektirir:

Nisâ 4/85

9-İntikam Duygusu Cezada Haddi Aşmaya Sebep

Olmamalıdır:

Mâide 5/2

10- Suçluyu Suça Teşebbüs Halinde Yakalamak:

Hûd 11/38; 65, 78-79, 93; Yûsuf 12/110;

Hicr 15/72-73

11- Cezalandırmada İyi Halin Gözönüne Alınması:

Sâd 38/44

B- SUÇLAR VE CEZALARI

1-Zina ve Cezası:

Nisâ 4/15, 24-25; Mâide 5/5; A'raf 7/33; Yûsuf
12/23-24; İsrâ 17/32; Enbiyâ 21/91; Mü'minûn
23/5, 7; Nûr 24/2, 30-31, 33; Furkân 25/68; Ahzâb
33/35; Şûrâ 42/37; Necm 53/32; Mümtehdine 60/12;
Meâric 70/29-31

2-Yeryüzünde Bozgunculuk Çıkarmak ve Cezası:

Bakara 2/11-12, 27, 30, 60, 205; Mâide 5/32-33, 64;
A'râf 7/56, 74, 85; Hûd 11/85, 116; Ra'd 13/25; İsrâ
17/4-8; Şu'arâ 26/151-152, 183; Neml 27/48-52;
Kasas 28/77; Ankebût 29/36; Sâd 38/28;
Muhammed 47/22; Fecr 89/12-14

3-Hırsızlık Suçu ve Cezası:

Mâide 5/38; Mümtetine 60/12

4-Kazif Suçu ve Cezası:

Nûr 24/4, 13, 23

5-Haksız Yere Bir İnsanı Öldürmek ve Cezası:

Bakara 2/61, 84-85, 87, 91; Âl-i İmrân 3/21, 112,
181, 183; Nisâ 4/93, 155; Mâide 5/30, 32, 70;
En'âm 6/140, 137, 151; Nahl 16/59; İsrâ 17/31, 33;
Furkân 25/68; Kasas 28/4; Mü'min 40/28;
Mümtetine 60/12; Tekvîr 81/8-9

6-Hataen Adam Öldürme Keffareti:

Nisâ 4/92

7-Kıyas:

Bakara 2/178-179; İsrâ 17/33

8- Tevratta Kıyasın Emredilmesi:

Mâide 5/45

9-Diyet:

Bakara 2/178

10-Seferberlik Emrine Karşı Gelmek:

Tevbe 9/81-84

11-Allah'ın Yolundan Alıkoymak:

Nahl 16/88, 94

12-Vatan Hainlerine Sürgün Cezası:

Haşr 59/3

- 13- Hırâbe Suçu ve Cezası:
Mâide 5/33-34; Ankebût 29/29
- 14-Müslüman Topluma Savaş Esnasında İhanet
Edenlere Uygulanan Ceza:
Ahzâb 33/26-27
- 15- Toplumda Hayâsızlığın Yayılmasını İsteme Suçu:
Nûr 24/19
- 16-Yâkub (a.s.) Şeriatında Hırsızlığın Cezası:
Yûsuf 12/75

VII-ANAYASA VE İDARE HUKUKU

- 1- Yurt Sahibi Olmak:
Bakara 2/84; Enfâl 8/26; İbrahim 14/14
- 2- Toplumda Fitne ve Bölücülük Çıkarmamak:
Âl-i İmrân 3/ 103,105; Enfâl 8/25, 46; Tevbe 9/47-
48, 107-108; Ahzâb 33/60-62; Mücâdele 58/9-10
- 3- Kamu Otoritesinin Bölücü Faaliyetler Karşısındaki
Tavırı:
Tevbe 9/108
- 4- Zorba ve Diktatörlerin Peşinden Gitmemek:
Hûd 11/59; Şu'arâ 26/130
- 5- Toplumun Islahı İçin Çalışmak:
Hûd 11/117
- 6- Mesûliyet Bakımından Liderlik ve Lidere Tâbi Olma:
İsrâ 17/71
- 7- Haddi Aşan Hükümdarlar:
Bakara 2/49; Tâhâ 20/24; Kasas 28/4, 38; Duhân
44/31; Nâzi'ât 79/24
- 8- Dil ve Renk Farklılığı Allah'ın Ayetlerindendir:
Rûm 30/22

- 9- İslâm Devletinin Dini Tebliğ Görevi:
Ahzâb 33/46; Mâide 5/54
- 10- Devlet Başkanında Bulunması Gereken Vasıflar:
Âl-i İmrân 3/159; Sâd 38/20, 26
- 11- İstişare:
Âl-i İmrân 3/159; Neml 27/32; Şûrâ 42/38
- 12- Haksız Saldırı Karşısında Dayanışma ve İşbirliği:
Şûrâ 42/39
- 13- Fasıkların Getirdikleri Haberlere Güvenmemek:
Hucurât 49/6
- 14- Soy Bağına Dayalı Liderlik Sisteminin Makbul Olmaması:
Bakara 2/124
- 15- Yöneticilerde Bulunmaması Gereken Davranışlar:
Bakara 2/205; Yûnus 10/83; Hûd 11/59;
Kasas 28/4; Nâzi'ât 79/17, 24
- 16- Ulülemre İtaat:
Nisâ 4/59; Enfâl 8/6; Tevbe 9/58-59; Nûr 24/62-63
- 17-İslâm Nizamının Yürürlükte Olmadığı Yerlerde
Yerel Nizamın Kurallarından Yararlanmak:
Yûsuf 12/76
- 18-Önder Olmayı Talep Etmek:
Furkân 25/74
- 19-Doğru Yola İleten Önderlere Sahip Olabilmenin
Yolu:
Secde 32/24
- 20- Ulülemre Danışmak:
Nisâ 4/83
- 21- Ehil Kişilerin Yönetime Aday Olması:
Yûsuf 12/55

22- Kadın Devlet Başkanı:

Neml 27/23

23- Beyat:

Fetih 48/10, 18; Mümtetine 60/12

24- Herkesin Toplumda Farklı Statüde Olduğu:

Nisâ 4/32, 54; En'âm 6/165; Nahl 16/71;

İsrâ 17/21; Zuhurf 43/32

25-Zulüm ve Haksızlık Yapanlara Meyletmemek:

Hûd 11/113

26-Toplumsal Buhran Sebepleri:

Nahl 16/112

27- Dindar Çevrede Bulunmak/ İnancın Yaşanabileceği
Yere Hicret Etmek:

Nisâ 4/97, 100; Tevbe 9/119; Nahl 16/41, 110;

Ankebût 29/56; Zümer 39/10

28- Emaneti Ehil Olanlara Vermek:

Nisâ 4/58

29- Zor Anlarda Kullanmak Üzere Devlet Bütçesinde
Gelir Bulundurmak:

Yûsuf 12/47-48

30- Güvenilir ve Ehil İnsanlardan Yardımcı (Vezir)
Olarak Yararlanmak:

A'râf 7/142; Tâhâ 20/29-32; Şu'arâ 26/13; Kasas
28/34

VIII-ŞAHİS HUKUKU

1- Rüşt Çağı:

Nisâ 4/5-6; Yûsuf 12/22; İsrâ 17/34; Hac 22/5;

Kasas 28/14; Ahkâf 46/15

2- Velayet:

Bakara 2/282; Nisâ 4/6

3- Ergenliğin, Sorumluluğun Başlangıcı Olması:

Nûr 24/59

4- İnsanların Mükellef Olmaları:

Ahzâb 33/72

5- İnsanoğluna Bahşedilen Halifelik Konumu:

Bakara 2/30; En'âm 6/165; Yûnus 10/14, 73;

Neml 27/62; Fâtır 35/39; Sâd 38/26

6-Sefihlerin ve Akıllı Zayıf Olanların Edâ Ehliyeti

Durumu:

Bakara 2/282; Nisâ 4/5

7-Haklardan Yararlanmada Talep Eden Herkes İçin

Eşitlik: Fussilet 41/10

IX-YARGILAMA HUKUKU

1- Şahitlik:

Bakara 2/140; Nisâ 4/6, 135; Mâide 5/8, 106, 108;

Yûsuf 12/26; Meâric 70/33

2- Şahitlerden Yemin Talebinde Bulunmak:

Mâide 5/106-108

3- Şahitlik, Söylentilere Değil Bilgiye Dayalı Olmalıdır:

İsrâ 17/36

4- Yalan Şahitlik Yapmamak:

Furkân 25/72

5- Şahitlik Talebini Kabul Etmek:

Bakara 2/282

6- Şahitliği Gizlememek:

Bakara 2/140, 283

- 7- Sözleşmeye Şahit Olarak İki Erkek veya Bir Erkek İki Kadının Şahit Olması:
Bakara 2/282
- 8-Zinanın İspatı İçin Dört Şahit Zorunluluğu:
Nisâ 4/15
- 9- Güvenilir Olmayan Kimselerin Getirdikleri Haberleri Araştırmak:
Hucurât 49/6
- 10- Adaletli Olmak ve Adaletle Hükmetmek:
Nisâ 4/3, 58, 135; Mâide 5/8, 42, 95; En'âm 6/152; A'râf 7/29, 159, 181; Nahl 16/76, 90; Sâd 38/21-26; Şûrâ 42/15; Hucurât 49/9; Rahmân 55/8; Hadîd 57/25; Mümtetine 60/8
- 11- Hak Sahibini Mağdur Etmemek:
Şu'arâ 26/183
- 12- Zulme Uğrayanın Maruz Kaldığı Haksızlığı Dile Getirmesi:
Nisâ 4/148; Yûsuf 12/50-52; Şu'arâ 26/227
- 13- Suçlunun Suçunu İtiraf Etmesi:
Yûsuf 12/51-52, 97
- 14- Haksız Olduğunu Bile Bile Mahkemeye Başvurup Hak İddiasına Kalkışmamak:
Bakara 2/188
- 15- Ne Haksızlık Edin Ne de Haksızlığa Uğrayın:
Bakara 2/279
- 16- Doğru Olmak ve Doğruyu Söylemek:
Hûd 11/112; Ankebût 29/3; Ahzâb 33/35, 70; Şûrâ 42/15
- 17- Haklının Tespiti İçin Lanetleşmek (Mubâhele):
Âl-i İmrân 3/61

- 18- Hüküm Verirken Karinelerden İstifade Etmek:
Yûsuf 12/26-27
- 19- Suçlulara Destek Olmamak:
Nisâ 4/109
- 20- Azınlıklara Kendi Mahkemelerinde Yargılanma
Hakkı Tanımak: Mâide 5/42
- 21- Adalet Dağıtanların Can Güvenliğini Sağlamak:
Âl-i İmrân 3/21

X-HARAMLAR

- 1- Kadının Kadınla Cinsel İlişkisi:
Nisâ 4/15
- 2- Erkeğin Erkekle Cinsel İlişkisi:
Nisâ 4/16; A'râf 7/80-84; Hûd 11/78-83; Hicr
15/67-74; Enbiyâ 21/74; Şu'arâ 26/165-173; Neml
27/54-58; Ankebût 29/28-31, 34; Sâffât 37/136;
Zâriyât 51/32-34; Kamer 54/37-39
- 3- Allah'ın Yarattığını Değiştirmek:
Nisâ 4/119; Rûm 30/30
- 4- Yenilmesi Haram Olanlar (Leş, Akıtılmış Kan,
Domuz Eti, Allah'tan Başkası Adına Kesilen):
Bakara 2/173; Mâide 5/3; En'âm 6/121, 145;
Nahl 16/115
- 5- Falcılık:
Mâide 5/3, 90
- 6- İçki İçmek:
Bakara 2/219; Nisâ 4/43; Mâide 5/90-91; Nahl
16/67
- 7- Kumar Oynamak:
Bakara 2/219; Mâide 5/90-91

8- Yahudilere Haram Kılınan Hayvanlar:

En'âm 6/146; Nahl 16/118

9- Cimrilik:

Âl-i İmrân 3/180; Nisâ 4/37; Tevbe 9/67, 76; İsrâ 17/100; Furkân 25/67; Muhammed 47/38; Necm 53/34; Hadîd 57/24; Haşr 59/9; Teğâbün 64/16; Kalem 68/24; Meâric 70/18, 21; Fecr 89/20; Leyl 92/8; Âdiyât 100/8; Hümeze 104/2-3

10- Sihir ve Büyü:

Bakara 2/102; Tâhâ 20/69, 73; Felâk 113/4

11- Harama Bakmak:

Nûr 24/30-31

12- Kadının Toplumda Cinsel Obje Konumunda

Dikkatleri Üzerine Çekmesi:

Nûr 24/31

13- Allah Yolundan Saptırmaya Yönelik Sözler (Lehve'l-hadis) ve Eylemler:

Lokmân 31/6

14-İftira Atmak:

Bakara 2/72; Âl-i İmrân 3/94; Nisâ 4/20, 48, 50, 107-108, 112, 156; Mâide 5/103; En'âm 6/21, 93, 140, 144; A'râf 7/37; Yûnus 10/17; Yûsuf 12/25-28; Nahl 16/105, 116; Kehf 18/15; Tâhâ 20/61; Nûr 24/11-17; Şuarâ 26/222; Ankebût 29/68; Ahzâb 33/58; Câsiye 45/7; Mümtehine 60/12; Saff 61/7

15- Rüşvet:

Bakara 2/188; Mâide 5/42, 62-63

16-Yalan Söylemek:

Bakara 2/10; Nisâ 4/50; En'âm 6/21, 93; Tevbe 9/77, 90; Hûd 11/18; Kehf 18/5; Hac 22/30; Şuarâ

26/223; Neml 27/49; Ankebût 29/3; Zümer 39/3,
32, 60; Mü'min 40/28; Nebe' 78/35

17-Asabiyet Taassubu:

Tekâsür 102/1-2

18-Haksız Saldırıda Bulunmak:

A'raf 7/33; Nahl 16/90

19-Fuhşiyat:

Bakara 2/169; En'âm 6/151; A'raf 7/33; Nahl
16/90; Nûr 24/19, 33; Ankebût 29/45

XI- HELALLER

1- Eğitilmiş Avcı Hayvanlar İle Avlanmak:

Mâide 5/4

2- Organ Nakli (Canlının Hayatını Kurtarmak):

Mâide 5/32

3- Yenilmesi Helal Olan Hayvanlar:

Hac 22/30

4- Hayvanlardan Yararlanmak:

En'âm 6/142; Nahl 16/5-8, 80; Mü'minûn 23/21-
22; Yâsîn 36/72-73, Mü'min 40/79-80; Zuhruf
43/12-13

5- Demirin Kullanılması:

Hadîd 57/25

6- Eğlencenin Meşrûiyet Sınırları:

Münâfikûn 63/9

7- Sütanne Olmak:

Bakara 2/233

8-Deniz Mahsulleri:

Nahl 16/14; Fâtır 35/12

9-Süs Eşyasına Sahip Olmak:

Nahl 16/14; Fâtır 35/12; Rahman 55/22

10-Avcılık:

Mâide 5/2

11- Ehl-i Kitabın Kestiği veya Avladığı Yiyecekler:

Mâide 5/5

XII- SOSYAL SORUMLULUKLAR

1- Akrabalık Bağlarını Korumak:

Bakara 2/27, 83, 177, 215; Nisâ 4/1; Ra'd 13/21, 25;

Nahl 16/90; İsrâ 17/26; Şu'arâ 26/214; Rûm 30/38;

Muhammed 47/22; Haşr 59/7

2-Yetimlerin Hakları:

Bakara 2/83, 177, 215, 220; Nisâ 4/ 2, 3, 6, 9-10, 36,

127; En'âm 6/152; İsrâ 17/34; Haşr 59/7; İnsan

76/8; Fecr 89/17; Beled 90/14-15; Duhâ 93/9;

Mâûn 107/2

3-Ana-Babaya İyi Davranmak:

Bakara 2/83, 215; Nisâ 4/36; En'âm 6/151; İsrâ

17/23-24; Meryem 19/14, 32; Ankebût 29/8;

Lokmân 31/14-15; Ahkâf 46/15

4-Komşuluk Haklarına Riayet Etmek:

Nisâ 4/36

5-Yolculara İyilikte Bulunmak:

Bakara 2/177, 215; Nisâ 4/36; İsrâ 17/26;

Rûm 30/38; Haşr 59/7

6-Selamlaşma:

Nisâ 4/86; En'âm 6/54; A'râf 7/46; Yûnus 10/10;

Hûd 11/69; Ra'd 13/24, İbrâhim 14/23; Hicr 15/52;

- Nahl 16/32; Nûr 24/61; Ahzâb 33/44; Zümer 39/73;
Zâriyât 51/25; Mücâdele 58/8; Vâkıa 56/26, 91
7-Evlere İzin Alarak Girmek (Mesken Masûmiyeti):
Nûr 24/27-29, 58-59; Ahzâb 33/53
8-Dilencileri Geri Çevirmemek:
Bakara 2/177; Zâriyât 51/19; Meâric 70/24-25;
Duhâ 93/10
9- Misafire İkram:
Zâriyât 51/26
10-Yoksula İyi Davranıp Onları Doyurmak:
Bakara 2/83, 177, 215; Rûm 30/38; Haşr 59/7;
Hâkka 69/34; Müddessir 74/44; İnsan 76/8-9; Fecr
89/18; Beled 90/16; Mâûn 107/3
11-Tabiat Dengesinin Korunması:
Rûm 30/41; Rahmân 55/8
12- Emr-i Bil Ma'ruf Nehy-i Anil Munker:
Bakara 2/44; Âl-i İmrân 3/104, 110; Nisâ 4/114;
Mâide 5/63, 79; En'âm 6/69-70; A'râf 7/157, 164-
165, 181, 199; Enfâl 8/25; Tevbe 9/71, 112, 122;
Hûd 11/116; Hicr 15/94; Nahl 16/125; Tâhâ 20/24,
44-47; Hac 22/41; Şu'arâ 26/214; Lokmân 31/17;
A'lâ 87/9; Gâşiye 88/21; Beled 90/17; Asr 103/3
13-Dinî Şiarlara Saygı Göstermek:
Mâide 5/2; Hac 22/32, 36; Mücâdele 58/8
14-Davete İcabet ve Muaşeret Kuralları:
Ahzâb 33/53
15-Hayra ve Yardıma Engel Olmamak:
Tevbe 9/79; Kâf 50/25; Kalem 68/12, 23-24; Mâûn
107/ 7
16-İnsanlararası İlişkilerden Doğan Haklara Riayet
Etmek: Ra'd 13/21, 25

- 17-Dargınları Barıştırmak:
Nisâ 4/114
- 18-Sözünde Durmak:
A'râf 7/102; İsrâ 17/34; Meryem 19/54
- 19-Nifak Ehlinin Münkeri Emredip Ma'rufu
Yasaklaması:
Tevbe 9/67
- 20-Bir Mekâna Sonradan Gelene Yer Açmak:
Mücâdele 58/11

XIII- LİBAS (GİYİNMEK)

- 1- Elbisenin Avret Yerlerini Örtmesi ve Süs Olması:
A'râf 7/26-27
- 2- Avret Yerlerini Açmamak:
A'râf 7/20, 22, 27; Nûr 24/31
- 3- Başörtüsü:
Nûr 24/31
- 4- Yaşlı Kadınlara Örtünmede Tanınan Ruhsat:
Nûr 24/60
- 5- Kadınların Dış Giysilerini Giymeleri:
Ahzâb 33/59
- 6- Elbisenin Temiz Tutulması:
Müddessir 74/4
- 7- Örtünmenin Fitrî Bir İhtiyaç Olması:
Tâhâ 20/121

XIV-FIKİH USULÜ

- 1- Allah'a ve Peygamberine İtaat:
Âl-i İmrân 3/31-32, 132, 152; Nisâ 4/13-14, 42, 59,
64, 66, 69, 80, 115, 131, 150-152; Mâide 5/92; A'râf

7/35, 156-158; Enfâl 8/1, 13, 20-21, 24, 46; Tevbe 9/59, 63, 71; Nûr 24/52, 54, 56, 63; Ahzâb 33/33, 36, 57, 66, 71; Muhammed 47/32-33; Fetih 48/17; Hucurât 49/14; Mücâdele 58/5, 8-9, 13, 20; Haşr 59/4, 7; Mümtetine 60/12; Tegâbü'n 64/12, 16; Cin 72/23

2- Meselerinin Çözümünde Kitab'a ve Sünnet'e Başvurmak:

Bakara 2/213; Âl-i İmrân 3/23; Nisâ 4/59, 60-61, 65, 83, 113; Mâide 5/104; En'âm 6/106, 114, 155; A'râf 7/3, 36, 40, 170, 203; Ra'd 13/37; Nahl 16/64, 89; İsrâ 17/9; Nûr 24/48-51; Ahzâb 33/2; Şûrâ 42/10; Zuhuruf 43/43-44; Ahkâf 46/9; Hucurât 49/1; Necm 53/3-4, Cum'a 62/5; Beyyine 98/3

3- Allah'ın İndirdiği İle Hükmetmek:

Nisâ 4/105; Mâide 5/44, 45, 47-50

4- Kur'an'ın Hükümlerinin Bir kısmını Alıp Bir kısmını Almamaktan Men:

Bakara 2/85; Mâide 5/49; Hûd 11/12; Ra'd 13/36; Hicr 15/91- 93

5-Kur'an'ın Peyderpey Nüzulü:

İsrâ 17/106; Furkân 25/32

6-Kur'an'ın Korunmuş Olması:

Hicr 15/9; Vâkıa 56/79; Hâkka 69/44-47; Abese 80/ 13-16; Burûc 85/22

7-Sünnet'in Vahye Dayalı Olması (Vahy-i Gayri Metlûv):

En'am 6/50; Kıyâmet 75/19

8-Resulullah'ın Örnek Alınması:

Ahzâb 33/21

9-Resulullah'a Karşı Gelmemek:

Muhammed 47/32

10- Kıyas

a-Mukayese Etmek:

Âl-i İmrân 3/59; Mâide 5/31; En'âm 6/11; A'râf 7/57, 58; Tevbe 9/109; Yûnus 10/35; Yûsuf 12/109; Ra'd 13/6, 32; Nahl 16/75-76; Meryem 19/9; Hac 22/5; Ankebût 29/41; Rûm 30/28, 50; Fâtır 35/9, 44; Yâsîn 36/79; Mü'min 40/21, 57, 82; Fussilet 41/39; Zuhrûf 43/11; Duhân 44/37; Ahkâf 46/33; Muhammed 47/10; Kâf 50/11, 15; Haşr 59/2; Cum'a 62/5; Kiyâmet 75/40; Nâzi'ât 79/27

b- Ayette İleti Bahsedilen Hükümler:

Bakara 2/222; Mâide 5/91; En'âm 6/145;

Ahzâb 33/37, 59; Hucurât 49/13; Haşr 59/7

11- Örf-Adet:

Bakara 2/233; Nisâ 4/6

12- Şeriatlar Arasındaki Farklı Hükümler:

Bakara 2/65, 106; Âl-i İmrân 3/50, 93; Nisâ 4/154;

Mâide 5/48; En'âm 6/146; A'râf 7/163; Yûsuf

12/75; Nahl 16/124; Hac 22/67

13- Sedd-i Zerîa

a- Zinaya Yaklaşmamak:

İsrâ 17/32

b- Günün Üç Vaktinde İzin İstemek:

Nûr 24/58

c-Allah'ın Koyduğu Sınırlara Yaklaşmamak:

Bakara 2/187

d- Putlara Sövmemek:

En'am 6/108

- e-Yahudilerin Hakaret Manasında Kullanmalarından
Dolayı Resule “Râinâ” Diye Seslenmemek:
Bakara 2/104; Nisâ 4/46
- f- Cum’a Ezanı Okununca Alışverişi Bırakmak:
Cum’a 62/9-10
- 14- Şer’u Men Kablena:
a-Kur'an'ın Bir Amacı da Bizi Önceki İyilerin Yollarına
İletmektir:
Nisâ 4/26
- b-Her Ümmetin İbadet Biçimlerinde Farklılık Olması:
Hac 22/67
- c- Hz. Süleyman Zamanında Heykel Yapılması:
Sebe’ 34/13
- 15-Maslahat:
Âl-i İmrân 3/28
- 16- İstishâb:
Bakara 2/29
- 17- Nesh:
Bakara 2/106; Enfal 8/66; Nahl 16/101;
Mücâdele 58/13
- 18- Muhkem ve Müteşâbih:
Âl-i İmrân 3/7; Zümer 39/23

XV- FIKHÎ İLKELER

- 1- “Kesin ve Açık Bilgi ya da Belge Olan Konularda
Zannî Bilgiye Başvurulmaz.”
Bakara 2/78-81; En’âm 6/115-116, 148; Câsiye
45/24; Yûnus 10/36, 66; Necm 53/23, 27-28
- 2- “Hüküm Verirken Karinelerden İstifade Edilir.”
Yûsuf 12/26-28

- 3- “Bir Konuda Hüküm Verebilmek İçin Bilgiye ve Delile Dayanmak Gerekir.”
Bakara 2/111, 170; Âl-i İmrân 3/66-67, 151; Mâide 5/104; Şu’arâ 26/74; Yûnus 10/68, 69; İsrâ 17/36; Kehf 18/22; Nûr 24/15-16; Lokmân 31/21; Yûsuf 12/40; Enbiyâ 21/24; Hac 22/71; Mü’minûn 23/117; Neml 27/64; Rûm 30/29, 35; Fâtır 35/40; Sâffât 37/156-157; Mü’min 40/42, 56; Zuhruf 43/20; Ahkâf 46/4; Hucurât 49/12
- 4- “Mesnetsiz Olarak Allah Adına Hüküm Vermek Vebaldır.”
Âl-i İmrân 3/78; Mâide 5/103; A’raf 7/28, 33; En’âm 6/138-140, 143-144, 150. Nahl 16/116.
- 5- “Zahire Göre Hüküm Verilir.”
Nisâ 4/94
- 6- “Lafzın Taşıdığı Mananın Dışına Çıkıp Kelimeleri Tahrif Etmek Yasaktır.”
Bakara 2/59, 75, 79, 104, 211; Nisâ 4/46; Mâide 5/13, 41; A’râf 7/162
- 7- “İhtilafların Çözüm Mercii Allah’ın Hükmü Olmalıdır.”
Şûrâ 42/10; Tîn 95/8
- 8- “Bir Meselede Hüküm Verirken Fayda-Zarar Dengesi Gözetilmelidir.”
Âl-i İmrân 3/28; En’âm 6/108; Fetih 48/25; Haşr 59/5
- 9- “Zararın Ortadan Kaldırılmasına Öncelik Verilir.”
Mümtehine 60/11; Nisâ 4/148
- 10- “Takdir Hakkının Kullanılması Gereken Hukukî Olaylarda Ma’ruf Ölçü Olmalıdır.”
Bakara 2/178; Nisâ 4/6

- 11- "Kur'an'ın Hükümlerinin Bir kısmını Alıp Bir Kısmını Almamak Azabı Mucip Kılar."
Bakara 2/85; Mâide 5/44, 45, 47, 49; Hûd 11/12; Ra'd 13/36; Hicr 15/90-93
- 12- "Hz. Peygamber'in İctihadları Vahyin Murakabesi Altındadır."
Nisâ 4/107; Tevbe 9/43; İsrâ 17/73-74; Necm 53/3-4; Tahrîm 66/1, Abese 80/1-10
- 13- "Muttaki Olanlar İsaletli Hüküm Verme Melekesine Sahip Olurlar."
Enfâl 8/29
- 14- "Fetva Verirken Kınanmaya, Eleştirilmeye veya Tehdit Edilmeye İtibar Edilmemelidir."
Bakara 2/159, 174; Mâide 5/67; Hûd 11/12; Ahzâb 33/39
- 15- "Allah'ın Helal Kıldığını Hiç kimse Haram Kılamaz; Haram Kıldığını da Kimse Helal Kılamaz."
Mâide 5/87, 103; En'âm 6/136-140; A'râf 7/31-32; Tevbe 9/31, 35-37; Yûnus 10/59-60; Nahl 16/ 35, 56, 116-117; Tahrîm 66/1
- 16- "Haramlar Sınırlı, Helâl Dairesi ise Geniştir."
Bakara 2/29; Mâide 5/1; Hac 22/30; Mülk 67/15.
- 17- "Mubahlar Harama Sebep Olması Durumunda Yasak Hale Gelir."
Tevbe 9/107-108; Cum'a 62/9
- 18- "İyi, Temiz ve Hoş Olan Şeyler Helal Kılınmıştır."
Bakara 2/168, 172; Mâide 5/4-5, 88; A'râf 7/32, 157, 160; Enfâl 8/26; Yûnus 10/93; Nahl 16/72, 114; İsrâ 17/70; Tâhâ 20/81; Mü'minûn 23/51; Mü'min 40/64; Câsiye 45/16

- 19- "Bir Şeyin Haram Olması, Murad-ı İlâhiye'ye Muvafık İllet ve Hikmetlere Dayalıdır."
Bakara 2/35; Mâide 5/91, 94; Tahrîm 66/1; Mülk 67/2
- 20- "Zaruretler Haramı Helal Kılar."
Bakara 2/173; Mâide 5/3; En'âm 6/119, 145; Nahl 16/106, 115
- 21- "Zaruretler Kendi Miktarınca Takdir Olunur."
Bakara 2/173; Mâide 5/3; En'âm 6/145; Nahl 16/115
- 22- "Zorluk Durumunda Kolaylık Hükümleri Devreye Girer."
Bakara 2/115, 185, 196, 239, 280; Âl-i İmrân 3/28; Nisâ 4/25, 28, 43, 92, 101, 103; Mâide 5/6; Nûr 24/61; Mücâdele 58/4; A'lâ 87/8; İnşirah 94/6
- 23- "Zarûriyyât-ı Dîniyye (Din-Can-Nesil-Mal-Akıl) Korunmalıdır."
Bakara 2/61, 84-85, 91, 178-179, 188, 205-206, 217, 282; Âl-i İmrân 3/21, 112, 181, 183; Nisâ 4/2, 5, 6, 10, 29-30, 93, 161; Mâide 5/4-5, 30, 32, 38, 45, 90; En'âm 6/140, 151-152; A'râf 7/31, 85, 157; Enfâl 8/27, 72; Tevbe 9/12, 34; Hûd 11/85; Nahl 16/59; İsrâ 17/26, 31-35; Mü'minûn 23/8; Furkân 25/68; Şu'arâ 26/181-182; Kasas 28/4; Ahzâb 33/4-5; Rahmân 55/9; Mümtehhine 60/12, 9; Meâric 70/32; Tekvîr 81/8-9; Mutaaffifîn, 83/1-3
- 24- "İnsanların Niyetini Öğrenmenin Yolu Davranışlarına Bakmaktır." (Davranışlar, Niyetlerin Göstergesidir.)
Nisâ 4/94, 140, 142; Tevbe 9/42, 46; Hac 22/ 32; Nûr 24/61

- 25- "Bir İşten Maksat Ne İse Hüküm Ona Göredir."
Bakara 2/178, 231; Nisâ 4/92; İsrâ 17/33
- 26- "İbadetlerin Geçerliliği Niyetlere Bağlıdır."
Bakara 2/225, 265, 271; Nisâ 4/38, 100; Tevbe 9/54;
Hac 22/37; Rûm 30/39; İnsan 76/9; Mâûn 107/4-6;
Kevser 108/2
- 27- "İnsanlar Güçleri Oranında Sorumludur. Gücünün
Üstünde Kimseye Sorumluluk Yüklenmez."
Bakara 2/196, 233, 236, 286; Âl-i İmrân 3/97; Nisâ
4/95, 98-99; En'âm 6/152; A'râf 7/42, 157; Tevbe
9/91-92; Hac 22/78; Mü'minûn 23/62; Fetih 48/17;
Talâk 65/7
- 28- "Unutmak ve Yanılmak Allah Hakkı Kapsamındaki
Sorumlulukları ve Cezayı Kaldıran Bir Mazerettir."
Bakara 2/286; Mâide 5/95; En'âm 6/68; Ahzâb 33/5
- 29- "Herkes Kendi Sorumluluğunu Yüklenir. Şahsî
Sorumluluk Esastır."
Bakara 2/48, 123, 134, 139, 141, 286; Nisâ 4/84,
111; Mâide 5/105; En'âm 6/52, 66, 69, 107, 164;
Yûnus 10/41, 108; İsrâ 17/7, 15; Nûr 24/54; Neml
27/92; Kasas 28/55; Ankebût 29/6, 12; Lokmân
31/33; Sebe' 34/25; Fâtır 35/18; Zümer 39/ 7, 41;
Fussilet 41/46; Şûrâ 42/15; Câsiye 45/15, 22; Tûr
52/21; Necm 53/38-39; Mümteherine 60/3;
Müzzemmil 74/48
- 30- "Çocukluk, Sefahat ve Akıl Zaafı Edâ Ehliyetine
Ehil Olmamayı Gerektirir."
Bakara 2/282; Nisâ 4/5-6; En'âm 6/152; İsrâ 17/34
- 31- "Ticarî Münasebetler Karşılıklı Rıza İle Meşrûiyet
Kazanır."
Bakara 2/188; Nisâ 4/ 29, 161

- 32- "Akitlere Sadakat Gösterilmelidir."
Mâide 5/1; İsrâ 17/34; Saff 61/2-3; Meâric 70/32
- 33- "Servet, Tekelleşmeyip Tüm Topluma Yayılmalıdır."
Fussilet 41/10; Şûrâ 42/27; Haşr 59/7
- 34- "Toplumda İnsanların Farklı Statüde Olmaları Tabîi ve Gereklidir."
Nisâ 4/32, 54; En'âm 6/165; Nahl 16/71; İsrâ 17/21; Zuhuruf 43/32; Necm 53/39
- 35- "Emaneti Ehline Vermek ve Emanetlere Riayet Etmek"
Bakara 2/283; Âl-i İmrân 3/76; Nisâ 4/58; Mü'minûn 23/8; Meâric 70/32
- 36- "Malî Haklarda Sulh ve İbrâ Mümkündür."
Nisâ 4/24, 92
- 37- "Malî İmkânlar Dengeli Harcanmalıdır."
Bakara 2/219; A'râf 7/31; İsrâ 17/26, 29; Furkân 25/67; Muhammed 47/36
- 38- "Düşman Olan Toplumlara Maddeden Gelişmesine Yardım Edilmemelidir."
Nisâ 4/92
- 39- "Allah'ın Yarattığını Değiştirmeye Kalkışmak Bozgun ve Fesat Doğurur."
Nisâ 4/119; Rûm 30/30
- 40- "İrk, Dil ve Renk Farklılığı Allah'ın Ayetlerindendir."
Nisâ 4/135; En'âm 6/152; Rûm 30/22; Fussilet 41/10; Hucurât 49/13; Mülk 67/15
- 41- "Canlılar Eşler Olarak Yaratılmışlardır."
Ra'd 13/3; Nahl 16/72; Lokmân 31/10; Fâtır 35/11; Yâsîn 36/36; Zümer 39/6; Şûrâ 42/11; Hucurât

- 49/13; Kâf 50/7; Zâriyât 51/49; Necm 53/45;
Kıyâmet 75/39; Nebe' 78/8
- 42- "İslâm Cihanşümül ve Allah Katında Geçerli Olan
Tek Dindir."
Âl-i İmrân 3/19, 85, 139; Mâide 5/3; A'râf 7/158;
Tevbe 9/33, 40; Hûd 11/40; Enbiyâ 21/107; Nûr
24/55; Furkan 25/1; Şu'arâ 26/7, Sebe' 34/28;
Zuhurf 43/12; Fetih 48/28; Saff 61/9
- 43- "Yaratıcıya İsyân Hususunda Yaratılana İtaat
Yoktur."
A'raf 7/38; Ankebût 29/8; Lokmân 31/15; Ahzâb
33/67
- 44- "Kararlar İstişare İle Alınmadır."
Âl-i İmrân 3/159; Nisâ 4/83; Şûrâ 42/38
- 45- "Aksi İspatlanana kadar Herkes Suçsuzdur."
Nûr 24/12; Hucurât 49/6, 12
- 46- "Cezalar Geçmişe Yönelik Olarak Tatbik Edilmez."
Bakara 2/143, 275; Nisâ 4/22; Mâide 5/93,95
- 47- "Mazeret Beyanı, Ancak Haklı Gerekçelere Dayalı
Olunca Geçerli Olur."
Tevbe 9/43, 91-94; Ahzâb 33/67
- 48- "İyilikler Kötülükleri Giderir."
Hûd 11/114; Ra'd 13/22; Mü'minûn 23/96; Kasas
28/54
- 49- "Dinin Meşrû Kabul Ettiği Eylemler Suçlanmaya ve
Sorgulanmaya Konu Edilemez."
Ahzâb 33/37-38
- 50- "Ceza, Suçun Mukabiline Göre ve Misliyledir. Ödül
ise Takdire Bağlıdır."
Bakara 2/194; Nisâ 4/40; Mâide 5/2, 95; En'âm
6/160; Yûnus 10/26-27; Nahl 16/97, 126; İsrâ

17/33; Hac 22/60; Nûr 24/38; Neml 27/89; Kasas 28/54, 84; Ankebût 29/7; Sebe' 34/37; Fâtır 35/30; Yâsîn 36/54; Mü'min 40/40; Şûrâ 42/40; Necm 53/31; Müzzemmil 73/20

51- "Suç İşlemek Haklardan Mahrumiyet Cezasını Gerekli Kılar."

Nisâ 4/160; Mâide 5/21-26; En'âm 6/146

52- "Hayra Aracılık Etmek Ödül; Suça Aracılık Etmek ise Cezayı Gerektirir."

Nisâ 4/85; Mâide 5/2

53- "Büyük Suç İşlememiş Kişilerin İrtikâp Ettikleri Küçük Suçlarında Af Yolu Tercih Edilmelidir."

Nisâ 4/31

XVI- RESÛLULLAH'A MAHSUS HÛKÛMLER

1- Teheccüt Namazının Farz Olması:

İsrâ 17/79; Müzzemmil 73/2-4; İnsan 76/26

2-Resulullah'ın Eşleri Mü'minlerin Anneleri Hükümünde Olması:

Ahzâb 33/6

3- Hz. Peygamber'in Eşlerinin Mücâzat ve Mükâfatları Başkalarına Oranla İki Kat Olması:

Ahzâb 33/30-31

4- Mehir Vermeden Evlenebilme Hakkı:

Ahzâb 33/50

5- Eşleri Arasında Sıra Gözetme Zorunluluğunun Olmaması:

Ahzâb 33/51

6- Hz. Peygamber'in Eşleri İle Evliliğin Ebediyen Haram Olması: Ahzâb 33/53

7- Hz. Peygamber'in Eşlerinin Yabancılarla Perde Arkasından Görüşüp Konuşmaları:

Ahzâb 33/53

8-Hz.Peygamber'in Eşlerinin Perdesiz Görüşebilecekleri Kimseler:

Ahzâb 33/55

9- Resulullah'ın Yanında Yüksek Sesle Konuşmamak ve Herhangi Bir Kimseye Seslenir Gibi Seslenmemek:

Hucurât 49/2-5

10-Hz.Peygamberle Özel Görüşmek İsteyenlerin Sadaka Verme Mükellefiyeti:

Mücâdele 58/12-13

11- Hz. Peygamber'e Salât:

Ahzâb 33/56

12- Hz. Peygamber'e Sadece İsmiyle Hitap Etmenin Mekruh Olması:

Nûr 24/63

13- Hz. Peygamber'in Eşlerinin Zorunluluk Bulunmadıkça Evden Dışarı Çıkmamaları:

Ahzâb 33/33

14- Hz. Peygamber'in Evleneceği Kadınlar Hususunda Getirilen Sınırlandırma:

Ahzâb 33/52

XVII- KÖLELERE AİT HUKUKÎ ESASLAR

1-Mülkiyet Altında Olan Cariyelere Ait Hükümler:

Nisâ 4/3; Nûr 24/31, 58; Mü'minûn 23/6;

Ahzâb 33/50, 52; Meâric 70/30;

2-Başkasına Ait Cariye İle Sahibinin İznini Alıp Evlenmek:

Nisâ 4/25

3-Evlenilen Cariyeye Mehrini Normal Miktarda Vermek:

Nisâ 4/25

4-Fuhuş Yapan Cariyelere, Hür Kadınların Cezasının Yarısı Kadar Ceza Uygulamak:

Nisâ 4/25

5- Köle ve Cariyelere Güzel Muamelede Bulunmak:

Nisâ 4/36

6-Köleliğin Kaldırılmasına Yönelik Alınan Tedbirler

a- Mükâtebe Akdi Yapmak:

Nûr 24/33

b- Cariyeleri Fuhşa Zorlamamak:

Nûr 24/33

c- Köle Azad Etmek:

Nisâ 4/92; Mâide 5/89; Mücâdele 58/3;

Beled 90/13

d- Kölelere Maddî Yardımda Bulunmak:

Bakara 2/177; Tevbe 9/60; Nûr 24/33

e- İnsanlık Bakımından Hür ve Kölenin Aynı Kökten Olması:

Nisâ 4/25

SONUÇ

İnsanların dünya ve ahiret saadeti için indirilen Kur'an-ı Kerim; inanç, ibadet, sosyal sorumluluklar, beşerî münasebetler, ahlâkî değerler ve toplumlar arası ilişkiler başta olmak üzere yaşamın her alanını düzenleyen bir hayat rehberidir.

Fertlerin, Allah'a karşı görev ve sorumlulukları ile diğer insanlara karşı haklarını ve sorumluluklarını ele alan bir ilim olan fıkıh ilmi, doğru ve hakkâniyete uygun hükümler üretebilmek için öncelikle Kur'an'a başvurmak zorundadır. Kur'an'ın ilkelerine aykırı her kural, sistem veya düzen fıtrata aykırılık taşıyacağı için kargaşa, mutsuzluk ve problemleri de peşinden getirecektir.

Fıkıh ilminde görüş beyan ederken teşriin ana gayelerine dikkat etmek gerekir. Fakih, bir meleke halinde zihnini Kur'an ve hadislerin perspektifine göre ayarlamalı ve bir mesele ile ilgili yorumunun hangi sınırlar dâhilinde olması gerektiğini bilmelidir. Bunu sağlamanın yolu, ayet ve hadislerde yer alan fikhî bilgilerden yola çıkarak naslarda yer alan temel ilkelerin kavranılmasıdır. Bu amaçla bu çalışmada fıkıhın farklı alanları ile ilgili olmak üzere, ayetlere istinad eden elliüç fikhî ilke ve kâide tespiti yapılmıştır.

Fıkıhın aslî kaynağı Kur'an olması hasebiyle bir müctehidin ictihad ederken ilk başvuracağı delil, ayetler olacaktır. Ayetlerin bir kısmı diğerlerini açıklamakta, bazen doğrudan bazen de dolaylı olarak aynı mevzu yer almakta ve ayetlerin lafız bakımından mutlak-mukayyed, has- âmm ayırımı söz konusu olabilmektedir. Bu sebeple bir konu ile ilgili tüm

ayetlerin tespit edilmesi doğru hüküm vermek için vazgeçilmez bir gerekliliktir. Üçüncü bölümde bu gayeye hizmet edebilme amacıyla ahkâm ayetlerinin tasnifine yer verilmiştir.

Bugüne kadar ahkâm ayetlerinin sayısına ilişkin çeşitli rakamlar verilmiştir. Bu bağlamda fıkıh ilmiyle ilgili yaklaşık beşyüz civarında ayetin bulunduğu söylenmiştir. Ancak sadece bizim bu çalışmamızda bile bu rakamın birkaç katı ayetin mevcut olması da göstermektedir ki, ahkâm ayetlerini bir sayı ile sınırlandırmak isabetli değildir. Bir fakihin fıkıh ilmi ile irtibatını göremediği bir ayeti, Kur'an'dan bilgi ve hissesi daha çok olan başka bir fakih aynı ayeti ictihadında delil olarak kullanabilmektedir.

Kur'an'ın fikhî yönünü ortaya koyma amacıyla yaptığımız bu çalışma göstermektedir ki, hem fikhî ilke ve kâideler açısından, hem de fikhî konular bakımından çok zengin bir muhtevaya sahip olan Kur'an, fakihlerin aslî delili ve doğru hükme götüren rehberi olmaya devam edecektir.

EK 1: AHKÂM AYETLERİ LİSTESİ

Bakara Sûresi

3, 10, 11, 12, 27, 29, 30, 35, 36, 40, 43, 44, 45, 48, 49, 59, 60, 61, 63, 64, 65, 66, 72, 75, 78, 79, 80, 81, 83, 84, 85, 87, 91, 100, 102, 104, 105, 106, 109, 110, 111, 114, 115, 120, 121, 123, 124, 125, 126, 129, 134, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 148, 149, 150, 151, 153, 154, 158, 159, 160, 168, 169, 170, 172, 173, 174, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 203, 205, 206, 207, 208, 211, 213, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 243, 244, 245, 246, 247, 249, 251, 254, 256, 261, 262, 263, 264, 265, 267, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 282, 283, 286

Âl-İ İmrân Sûresi

7, 13, 17, 19, 20, 21, 23, 28, 31, 32, 39, 43, 50, 59, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 81, 82, 85, 92, 93, 94, 96, 97, 99, 100, 103, 104, 105, 110, 111, 112, 113, 114, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 130, 132, 134, 139, 140, 142, 143, 145, 146, 147, 148, 149, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 159, 161, 164, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 180, 181, 183, 186, 187, 191, 195, 200

Nisâ Sûresi

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 42, 43, 46, 48, 50, 54, 58, 59, 60, 61, 64, 65, 66, 69, 71, 72, 74, 75, 76, 77, 80, 83, 84, 85, 86, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 119, 127, 128, 129, 130, 131, 135, 139, 140, 142, 144, 146, 148, 150, 151, 152, 154, 155, 156, 157, 160, 161, 162, 176,

Mâide Sûresi

1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 11, 12, 13, 14, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 38, 39, 41, 42, 44, 45, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 54, 55,

56, 57, 58, 62, 63, 64, 67, 70, 79, 80, 81, 82, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 103, 104, 105, 106, 107, 108

En'âm Sûresi

11, 21, 52, 54, 68, 69, 70, 72, 92, 93, 106, 108, 114, 115, 116, 118, 119, 120, 121, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 148, 150, 151, 152, 155, 160, 162, 164, 165,

A'râf Sûresi

3, 20, 22, 24, 26, 27, 29, 31, 32, 33, 35, 36, 37, 40, 42, 46, 56, 57, 58, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 102, 142, 153, 156, 157, 158, 159, 160, 162, 163, 164, 165, 168, 170, 181, 189, 199, 203, 204

Enfâl Sûresi

1, 3, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 24, 25, 26, 27, 29, 34, 35, 38, 39, 40, 41, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 50, 56, 57, 58, 60, 61, 62, 65, 66, 67, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75

Tevbe Sûresi

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 52, 53, 54, 58, 59, 60, 63, 67, 71, 73, 74, 75, 76, 77, 79, 81, 82, 83, 84, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 98, 99, 102, 103, 104, 106, 107, 108, 109, 111, 112, 118, 119, 120, 121, 122, 123

Yûnus Sûresi

5, 10, 14, 17, 19, 22, 26, 27, 35, 36, 41, 59, 60, 66, 68, 69, 73, 83, 87, 93, 99, 100, 108

Hûd Sûresi

12, 18, 19, 20, ~~38~~, 40, 46, 59, 61, ~~65~~, 69, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, ~~93~~, 112, 113, 114, 116, 117, 118

Yûsuf Sûresi

2, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 40, 47, 48, 51, 52, 55, 72, 75, 76, 97, 103, 109, ~~110~~

Ra'd Sûresi

3, 15, 20, 21, 22, 24, 25, 30, 31, 36, 37

İbrahim Sûresi

14, 31, 33, 35, 37, 40

Hicr Sûresi

9, 52, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 88, 90, 91, 92, 93, 94, 98

Nahl Sûresi

5, 6, 7, 8, 14, 32, 35, 41, 49, 56, 59, 64, 67, 71, 72, 75, 76, 80, 81, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 97, 98, 101, 103, 105, 106, 110, 112, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 124, 125, 126

İsrâ Sûresi

4, 5, 6, 7, 8, 9, 12, 15, 21, 23, 24, 26, 27, 29, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 53, 70, 71, 73, 74, 76, 78, 79, 100, 106, 107, 108, 109, 110

Kehf Sûresi

5, 15, 22, 28, 110

Meryem Sûresi

9, 14, 31, 32, 54, 55, 58, 59, 60, 97

Tâhâ Sûresi

14, 24, 29, 30, 31, 32, 44, 45, 46, 47, 61, 69, 73, 81, 82, 113, 121, 123, 130, 132

Enbiyâ Sûresi

24, 73, 74, 80, 91, 105, 107

Hac Sûresi

5, 18, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 39, 40, 41, 58, 60, 67, 71, 77, 78

Mü'minûn Sûresi

2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 21, 22, 51, 60, 62, 96, 117

Nûr Sûresi

2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 22, 23, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 37, 38, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63

Furkan Sûresi

32, 52, 60, 64, 67, 68, 70, 71, 72, 74

Şu'arâ Sûresi

7, 13, 74, 130, 151, 152, 155, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 181, 182, 183, 195, 214, 218, 219, 222, 223, 227

Neml Sûresi

3, 11, 23, 25, 28, 29, 30, 31, 32, 48, 49, 50, 51, 52, 54, 55, 56, 57, 58, 62, 64, 89, 91, 92

Kasas Sûresi

4, 5, 6, 14, 16, 26, 27, 28, 34, 38, 54, 55, 57, 77, 84

Ankebût Sûresi

3, 6, 7, 8, 12, 28, 29, 30, 31, 34, 36, 41, 45, 46, 56, 65, 67, 68, 69

Rûm Sûresi

17, 18, 21, 22, 28, 29, 30, 31, 35, 38, 39, 41, 50

Lokmân Sûresi

4, 6, 10, 14, 15, 17, 21, 27, 32, 33

Secde Sûresi

15, 16, 24

Ahzâb Sûresi

1, 2, 4, 5, 6, 9, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 42, 44, 46, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 66, 67, 70, 71, 72

Sebe' Sûresi

11, 13, 25, 28, 37, 39

Fâtır Sûresi

9, 11, 12, 18, 29, 39, 40, 44

Yâsin Sûresi

36, 38, 39, 40, 47, 54, 61, 72, 73, 79

Sâffât Sûresi

3, 107, 136, 156, 157

Sâd Sûresi

20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 44

Zümer Sûresi

2, 3, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 14, 23, 28, 32, 41, 60, 73

Mü'min Sûresi

14, 21, 28, 40, 42, 56, 57, 64, 65, 79, 80, 82

Fussilet Sûresi

3, 7, 10, 33, 34, 35, 37, 39, 44, 46

Şûrâ Sûresi

7, 8, 10, 11, 15, 27, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43

Zuhruf Sûresi

3, 11, 12, 13, 20, 32, 43, 44

Duhân Sûresi

31, 37

Câsiye Sûresi

7, 15, 16, 22, 24

Ahkâf Sûresi

4, 9, 12, 15, 33

Muhammed Sûresi

4, 5, 7, 10, 20, 21, 22, 24, 31, 32, 33, 35, 36, 37, 38

Fetih Sûresi

1, 2, 3, 4, 10, 11, 12, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 24, 25, 26, 27, 28, 29

Hucurat Sûresi

1, 2, 3, 4, 5, 6, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15

Kâf Sûresi

7, 11, 15, 25, 39, 40, 45

Zâriyât Sûresi

17, 18, 19, 25, 26, 32, 33, 34, 49, 56

Tûr Sûresi

4, 21, 48, 49

Necm Sûresi

3, 4, 23, 27, 28, 31, 32, 34, 38, 39, 45, 62

Kamer Sûresi

17, 22, 28, 32, 37, 38, 39, 40

Rahmân Sûresi

5, 8, 9, 22

Vâkıa Sûresi

26, 79, 91

Hadîd Sûresi

7, 10, 11, 18, 19, 24, 25

Mücâdele Sûresi

1, 2, 3, 4, 5, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 16, 20, 22

Haşr Sûresi

2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10

Mümteherine Sûresi

1, 2, 3, 4, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13

Saff Sûresi

2, 3, 4, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 14

Cuma' Sûresi

2, 5, 9, 10, 11

Münâfikûn Sûresi

2, 4, 9, 10

Teğâbün Sûresi

12, 16, 17

Talâk Sûresi

1, 2, 4, 5, 6, 7, 11

Tahrîm Sûresi

1, 2, 5, 9

Mülk Sûresi

2, 15

Kalem Sûresi

8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 23, 24, 43

Hâkka Sûresi

34, 44, 45, 46, 47

Meâric Sûresi

18, 21, 22, 23, 24, 25, 29, 30, 31, 32, 33, 34

Cin Sûresi

18, 23

Müzzemmil Sûresi

2, 3, 4, 6, 20, 48

Müddessir Sûresi

4, 43, 44

Kıyâmet Sûresi

19, 31, 39, 40

İnsan Sûresi

7, 8, 9, 24, 25, 26

Mürselât Sûresi

48

Nebe' Sûresi

8, 35

Nâziât Sûresi

17, 24, 27

Abese Sûresi

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 13, 14, 15, 16

Tekvîr Sûresi

8, 9

Mutaffifîn Sûresi

1, 2, 3

İnşikâk Sûresi

21

Burûc Sûresi

22

A'lâ Sûresi

8, 9, 15

Gâşiye Sûresi

21, 22

Fecr Sûresi

12, 13, 14, 17, 18, 19, 20

Beled Sûresi

1, 13, 14, 15, 16, 17

Şems Sûresi

13

Leyl Sûresi

5, 8, 18, 20, 21

Duhâ Sûresi

9, 10

İnşirah Sûresi

6, 7

Tîn Sûresi

3, 8

Alak Sûresi

1, 9, 10, 15, 16, 17, 18, 19

Beyyine Sûresi

2, 3, 5

Âdiyât Sûresi

1, 2, 3, 4, 5, 8

Tekâsür Sûresi

1, 2

Asr Sûresi

3

Hümeze Sûresi

2, 3

Fîl Sûresi

1, 2, 3, 4, 5

Kureyş Sûresi

3

Mâûn Sûresi

2, 3, 4, 5, 6, 7

Kevser Sûresi

2

Kâfirûn Sûresi

1, 2, 3, 4, 5, 6

Nasr Sûresi

1

Felâk Sûresi

4

Toplam: 1569 ayet

BİBLİYOGRAFYA

- Abdölmün'im Nemr, *el-İctihad*, el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-Âmme, Kahire 1987.
- Aktan, Hamza, "İstisna'" *DİA*, XXIII, 393-396, İstanbul 2001.
- Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-hükkâm şerhu Mecelleti'l-ahkâm*, Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyad 2003.
- Aral, Vecdi, *Hukuk ve Hukuk Bilimi Üzerine*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1991.
- BâHüseyn, Yakub b. Abdülvehhâb, *el-Kavâidü'l-fıkhiyye*, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 1998.
- Baktır, Mustafa, *İslâm Hukukunda Zarûret Hali*, Akçağ Yayınları, Ankara t.y.
- Berki, Ali Himmet, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, Güney Matbaacılık, Ankara 1948.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, Bilmen Yayınevi, İstanbul t.y.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil, *Sahîhu'l-Buhârî* (thk. Mustafa Dib el-Buğâ), I-VI, Dâru İbn Kesir, Beyrut 1987.
- Burhanî, Muhammed Hişam, *Seddü'z-zerâi fi's-şeriatü'l-İslâmiyye*, Matbaatü'r-Reyhani, Beyrut 1985.
- Bûtî, Muhammed Saîd Ramazan, *Davâbitü'l-maslaha fi's-şeriatü'l-İslâmiyye*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1982.
- Cessâs, Ebû Bekir Ahmed er-Râzî, *Ahkâmü'l-Kur'an*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1993.
- Cürcanî, Ebû'l-Hasan Seyyid Şerif Ali b. Muhammed, *et-Ta'rîfât*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1983.
- Dâvûdî, Abdölkadir, *el-Kavâidü'l-küllîyye ve'd-davâbit fi'l-fıkhi'l-İslâmî*, Dâru İbn Hazm, Beyrut 2009.

- Demir, Abdullah, *Küllî Kâideler Ekolü ve Mecelle*, Katre Yayınları, İzmir 2008.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, *Sünen*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, t.y.
- Ebû'l-Haris Gazzi, Muhammed Sıdkî b. Ahmed, *Mevsuatü'l-kavâidi'l-fıkhiyye*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 2003.
- Elmalılı, M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Azim Dağıtım, İstanbul 1992.
- Gazzâlî, *el-Mustasfâ min ilmi'l-usûl* (trc. Yunus Apaydın), Klasik Yayınları, İstanbul 2006.
- _____, *Esâsü'l-kıyas*, Şeriketü'l-Ubeykan, Riyad 1993.
- Güzelhisarî, Mustafa Hulusi Muradî, *Menâfiü'd-dekâik şerhi Mecâmii'l-hakâik*, Matbaatu el-Hac Muharrem Efendi, İstanbul 1303.
- Hâkim en-Nisâbü'rî, Muhammed b. Abdullah, *el-Müsredrek*, Dâru'l-Kitâbi'l-İlmiyye, Beyrut 1990.
- Hamevî, Ebü'l-Abbas Şehabeddin Ahmed, *Gamzu uyûni'l-besâir: şerhu Kitâbi'l-eşbâh ve'n-nezâir* (İbn Nüceym), Beyrut 1985.
- Haseballah, Ali, *Usûlü't-teşrîi'l-İslâmî*, Mısır 1971.
- Hassan, Hüseyin Hamid, *Fıkhü'l-maslaha ve tatbikatuhü'l-muâsıra*, el-Ma'hadü'l-İslâmî, Cidde 1993.
- Heyet, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, DİB Yayınları, Ankara 2007.
- İbn Ferhun, Ebü'l-Vefâ Burhâneddin İbrahim, *Tebsıratü'l-hükkâm fi usûli'l-akdiye ve menâhici'l-ahkâm*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1883.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İmâdüddin İsmail b. Şihâbüddin, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*, y.y., 1999.

- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddin Muhammed, *Lisânü'l-Arab*, Beyrut t.y.
- İbn Nüceym, Zeynüddin Zeyn b. İbrâhim, *el-Eşbâh ve'n-nezâir alâ mezheb-i Ebî Hanife*, Müessesetü'l-Halebî, Kahire 1968.
- İsa Ebü'n-Nasr, Abdülcilil, *İctihadü'r-Resul*, Dârü'l-Beyân, Kuveyt 1969.
- İsfehânî, Râgıp, *Müfredâtu elfâzi'l-Kur'an*, Dâru'l-Kalem, Dimaşk 1992.
- İsmail, Muhammed Bekr, *el-Kavâidü'l-fikhiyye beyne'l-asâle ve't-tevcih*, Dârü'l-Menar, Kahire 1997.
- Karadâvî, Yûsuf, *el-İctihad fi's-şer'ati'l-İslâmiyye maâ nazarati tahlîliyye fi'l-ictihadi'l-muâsir*, Dârü'l-Kalem, Kuveyt 1989.
- Karâfî, Ebü'l-Abbas Şehabeddin Ahmed b. İdris, *Kitâbü'l-Furûk*, Darü's-Selam, Kahire 2001.
- Karaman, Hayreddin, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, İstanbul 1991.
- _____, *İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri*, Nesil Yayınları, İstanbul 1993.
- Kâsânî, Alâüddin Ebû Bekir b. Mes'ud, *Bedâ'i'u's-sanâi' fi tertîbi's-şerâ'i'*, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1997.
- Kısa, Mahmut, *Kısa Tefsirli Kur'an-ı Kerim Meali*, Armağan Kitaplar, Konya 2007.
- Kıyıcı, Selahattin, "Peygamber (s.a.v.)'in İctihadları", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: I, sayı: 1, s. 1-42, Van 1994.
- Kızılkaya, Necmettin, *Hanefî Mezhebinde Kavâid İlmi ve Gelişimi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler

- Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı
İslâm Hukuku Bilim Dalı, Tez (Doktora), 2011.
- Koçak, Zeki, "İslâm Hukuk Metodolojisinde Ehliyet ve Kısımları", *Diyanet İlmi Dergi*, cilt: XXXIX, sayı: 4, s.31-54, 2003.
- Mâverdî, Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed, *en-Nüket ve'l-uyûn*, y.y., t.y.
- Merginânî, Ebü'l-Hasan Burhanuddin Ali b. Ebû Bekir, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-Mübtedî*, I-IV, Eda Neşriyat, İstanbul 1991.
- Meydânî, Abdülganî b. Tâlib, *el-Lübâb fi şerhi'l-Kitâb*, Dersaadet Kitabevi, İstanbul t.y.
- Mustafa Ahmed Zerka, *Şerhu'l-kavâidi'l-fıkhiyye*, Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut 1983.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî, *el-Câmiu's-Sahih*, Dârü'l-Cil, Beyrut, t.y.
- Nadiye Şerif Ömeri, *İctihadü'r-Resul*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1985.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, *Sünen*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1991.
- Nedvî, Ali Ahmed, *el-Kavâidü'l-fıkhiyye*, Dârü'l-Kalem, Dımaşk 2007.
- Nur, Zeynelâbidin Muhammed, *Ra'yü'l-usûliyyin fi'l-mesalihi'l-mürsele ve'l-istihsan*, Dârü'l-Buhus li'd-Dirâsâtü'l-İslâmiyye, Dubai 2004.
- Osman, Mahmûd Hamid, *Kâidetü seddi'z-zerâi ve eseruha fi'l-fıkhi'l-İslâmî*, Dârü'l-Hadis, Kahire 1996.
- Özdemir, Ahmet, "İslâm Hukukunda Unutmanın Edâ Ehliyeti Üzeindeki Etkileri" *Turkish Studies*, Volume 8/12 Fall 2013, p. 979-988, Ankara.

- Serahsî, Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed(v. 483), *Şerhu's-Siyeri'l-kebir*, Câmîatü'd-Düveli'l-Arabiyye, Kahire 1971.
- _____, *Usûl*, Dârü'l-Kitabi'l-İlmiyye, Beyrut 1993.
- Suad Evhab binti Muhammed et-Tayyib, *el-İstisnâu fi kavâ'idi'l-fıkhiyye*, Dâru İbn Hazm, Beyrut 2010.
- Suyutî, Ebü'l-Fazl Celâleddin Abdurrahman, *ed-Dürri'l-mensûr fi't-tefsîri'l-me'sûr*, Beyrut 1990.
- Sübki, Ebû Nasr Taceddin İbnü's-Sübki, *el-Eşbâh ve'n-nezâir*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye Beyrut 1991.
- Şa'ban Zekiyüddin, *İslâm Hukuk İlminin Esasları* (trc. İbrahim Kâfi Dönmez), Ankara 1990.
- Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-beyân fi te'vili'l-Kur'an*, Müessesetü'r-Risâle, y.y., 2000.
- _____, *Târîhu'l-umem ve'l-mülûk*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, t.y.
- Teftazânî, Sa'deddin Mesud b. Ömer, *Şerhu't-Telvîhalât-Tavdîh*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 1996.
- Telkenaroğlu, Rahmi, *İctihadda İsabet ve Hata Meselesi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2010.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, *Sünen*, Dâru İhyâi't-Turâsil-Arabiyye, Beyrut, t.y.
- Topal, Şevket, *İslâm Hukuk Düşüncesinde Sedd-i Zerâi*, Ahenk Yayınları, Van 2007.
- Uzunpostalıcı, Mustafa, "İslâm Hukuku Açısından Ehliyet", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sayı: 8, s. 149-182, Konya 2006.
- Üsâme, Abdülalim, *Kâide (La zarar ve la zırrar) fi nutaki'l-muâmelati'l-mâliyye ve'l-a'mâli't-tıbbiyyeti'l-muâsıra*

- fi'l-fıkhi'l-İslâmi ve'l-kanuni'l-vaz'i*, Dârü'l-Câmiati'l-Cedide, İskenderiye 2007.
- Yıldırım, Mustafa, *Mecelle'nin Küllî Kâideleri*, İzmir 2001.
- Yûsuf Hamid Alim, *el-Mekâsidü'l-âmm li's-şeriati'l-İslâmiyye*, Kahire t.y.
- Zemahşerî, Mahmud b. Ömer b. Muhammed, *el-Keşşaf*, y.y., t.y.
- Zerka, Mustafa Ahmed, *el-Medhalu'l-fıkhiyyu'l-âmm*, Dımaşk 1964.
- _____, *el-İstislâh ve'l-mesâlihi'l-mürsele*, Dârü'l-kalem, Dımaşk 1988.
- Zeydan, Abdülkerim, *el-Medhal lidirâseti's-şeriati'l-İslâmiyye*, Bağdat 1969.
- Zuhaylî, Vehbe, *Nazariyyetü'z-zarûreti's-şeriyye*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1982.